

TARTU ÜLIKOOL
ÕIGUSTEADUSKOND
Tsiviilõiguse õppetool

Liina Männiste

**ISIKU KUJUTISE LUBAMATU JÄÄDVUSTAMISE JA KASUTAMISE
ÕIGUSVASTASUS**

Magistritöö

Juhendaja
mag. iur. Tambet Tampuu

Tartu
2013

SISUKORD

SISUKORD	2
SISSEJUHATUS.....	3
1. KUJUTISÕIGUSEGA KAITSTUD ISIKU KUJUTISE MÕISTE.....	7
1.1. Kujutisõigus kui isiklik õigus	7
1.2. Isiku õigus lubada ennast kujutada	18
1.3. Isiku õigus lubada endast tehtud kujutist kasutada	22
2. ISIKUST KUJUTISE TEGEMISE ÕIGUSVASTASUS.....	27
2.1. Isikust kujutise tegemise õigusvastasuse eeldused	27
2.1.1. Deliktikoosseis VÕS § 1045 lg 1 p 4 ja § 1046 alusel	27
2.1.2. Deliktikoosseis VÕS § 1045 lg 1 p 7 ja VÕS § 1045 lg 3 alusel.....	35
2.1.3. Deliktikoosseis VÕS § 1045 lg 1 p 8 alusel	39
2.2. Seadusest tulenev õigustus kujutise tegemiseks ilma isiku nõusolekuta	40
2.3. Isiku nõusolekust tulenev õigustus kujutist jäädvustada.	45
3. ISIKUST TEHTUD KUJUTISE KASUTAMISE ÕIGUSVASTASUS	51
3.1. Isikust tehtud kujutise kasutamise õigusvastasuse eeldused	51
3.1.1. Deliktikoosseis VÕS § 1045 lg 1 p 4 ja § 1046 alusel	51
3.1.2. Deliktikoosseis VÕS § 1045 lg 1 p 7 ja VÕS § 1045 lg 3 alusel.....	62
3.1.3. Deliktikoosseis VÕS § 1045 lg 1 p 8 alusel	63
3.2. Seadusest tulenev õigustus isiku kujutist kasutada ilma isiku nõusolekuta	64
3.3. Isiku nõusolekust tulenev õigustus temast tehtud kujutist kasutada	69
KOKKUVÕTE.....	72
SUMMARY.....	75
KASUTATUD LÜHENDID	80
KASUTATUD KIRJANDUS.....	80
KASUTATUD ÕIGUSAKTID	81
KASUTATUD KOHTUPRAKTIKA	82
MUUD ALLIKAD	82

SISSEJUHATUS

Eestis on seoses kujutisõiguse kaitsega kohtu poole pöördunud ainult ühel korral ning see kohtuvaidlus jõudis ka Riigikohtusse.¹ Kui tutvuda Euroopa Inimõiguste Kohtu lahenditega, on näha, et teistes riikides otsitakse kaitset oma kujutisele kohtu kaudu sagedamini. Kas sellest võib järeldada, et Eestis ei toimugi kujutisõiguse rikkumisi ning mujal Euroopas toimub neid rohkem? Kindlasti mitte, Eestis on seoses isiklike õiguste rikkumisega kõige rohkem kohtu poole pöördunud au teotamise korral seoses meediaettevõtete tegevusega.

Samas sellele, et inimesed ei ole alati rahul, kuidas nende kujutist ajakirjanduses kasutatakse, viitavad näiteks Avaliku Sõna Nõukogu (edaspidi ka ASN) lahendid, kus on korduvalt taunitud ka kujutisõiguse rikkumist. Kohtuväliselt saab Eesti ajakirjanduseetika koodeksi kohaselt kasutada oma õiguste kaitseks vastulause õigust ning nõuda, et avaldatud ebaõige informatsiooni korral avaldataks parandus.² Kujutise kasutamise puhul tuleb arvestada ka Riigikohtu poolt välja toodud seisukohta, et „isiku kujutise õigustamatut kasutamist ei ole võimalik ümber lükata“.³ Käesoleva töö eesmärk ei ole analüüsida erinevaid põhjusi, nt sotsiaalseid ja majanduslikke, et miks ei pöörduta Eestis kujutisõiguse rikkumise korral kohtusse.

Käesoleva töö eesmärk on kajastada isiku kujutise lubamatu jäädvustamise ja kasutamise õigusvastasust ehk deliktiüldkoosseisu kohalt keskendub töö ühele koosseisu astmele: õigusvastasus. Selline valik on tehtud eelkõige seoses sellega, et kui varem sai kujutisõiguse kaitseks kohtusse pöörduda võlaõigusseaduse⁴ (edaspidi ka VÕS) § 1045 lg 1 p 4 ja VÕS § 1046 alusel, siis 01.01.2008. a jõustunud uuest isikuandmete kaitse seadusest⁵ (edaspidi ka IKS) tulenevalt võib isikul olla õigus pöörduda kohtusse kujutisõiguse kaitseks, viidates IKS-is sätestatud võimalike kaitsenormide rikkumisele, sellisel juhul oleks hagialuseks VÕS § 1045 lg 1 p 7 ja lg 3.

Töös tuleb käsitleda, et kas üldse ja kui siis mis ulatuses tuleks kaitsenormi puhul kohaldada VÕS §-i 1046. Töö peamiseks uurimisküsimuseks on, kas ja millises ulatuses tuleks kaitsenormi puhul kohaldada VÕS §-i 1046.

¹ RKTKo 3-2-1-152-09.

² Eesti ajakirjanduseetika koodeks. Arvutivõrgus: <http://www.asn.org.ee/koodeks.html> (29.05.2013).

³ RKTKo 3-2-1-152-09, p 16.

⁴ Võlaõigusseadus. – RT I 2001, 81, 487 ... RT I 2001, 81, 487.

⁵ Isikuandmete kaitse seadus. – RT I 2007, 24, 127 ... RT I, 30.12.2010, 11.

Käsitluse all on ka kujutisõiguse jäädvustamise ja kasutamisega seotud nõusolek ning sellest tulenevad võimalikud probleemid ning kas vaatamata kehtetule nõusolekule või nõusoleku puudumisele võiks kujutise tegemine ikkagi olla õiguspärane VÕS § 1046 alusel tehtava väärtusotsustuse kaudu ja seda ka IKS-is sätestatud kaitsenormi rikkumise korral.

Tsiviilkohtumenetluse seadustiku⁶ § 370 lg 2 kohaselt võib isik kohtusse pöörduda ka alternatiivsete nõuetega. Erinevus seisneb eelkõige taotletavas hüvitisel. Isiklike õiguste rikkumise korral saab rikkujalt nõuda mittevaralist kahju (VÕS § 134 lg 2) ning varalise kahjuna põhjustatud kulutusi ning sissetuleku vähenemisest või edasiste majanduslike võimaluste vähenemisest tekkinud kahju (VÕS § 131). Kaitsenormi rikkumise korral reguleerib kahju hüvitamist VÕS § 127 lg 2 mille alusel saab nõuda ka näiteks puhtmajandusliku kahju hüvitamist⁷. Ainult VÕS § 1045 lg 1 p 4 ja § 1046 alusel saab nõuda ka kujutise kasutamise lõpetamist VÕS § 1055 sätete kohaselt.⁸

Käesolevas töös on olulisel määral pööratud tähelepanu ka isikuandmete kaitsele, sest isiku kujutist loetakse tänapäeval isikuandmete hulka. „Isikuandmete kogumine, säilitamine, kasutamine ja avalikustamine võib kaasa tuua otseseid tagajärgi eraelu puutumatusel“⁹, mis omakorda võib riivata isiku õigusi ning tekitada vajadust deliktiõigusliku kaitse kohaldamiseks. Kajastamist leiab isikuandmetega seonduv regulatsioon nii ühenduse õiguse kui ka siseriiklikul tasandil. See võib esialgu olla üllatav, sest rääkides isikuandmetest assotsieeruvad inimestele eelkõige sellised andmed nagu nimi, isikukood ja nt elukoha andmed. Kuid tänapäevane isikuandmete definitsioon on oluliselt laiem ning isikuandmete hulka loetakse ka sellised karakteristikud nagu isiku kujutis ja isiku hääl ehk isikuandmeteks loetakse igasugune teave tuvastatud või tuvastatava füüsilise isiku kohta.¹⁰

Seoses 20.sajandi tehnoloogiliste arengutega, on isiku kujutise jäädvustamise ja jäädvustatu kasutamise võimalused üha lihtsamad ja ulatuslikumad. Seetõttu on oluline tähelepanu pöörata sellele, et isiku kujutist (ja isikuandmeid üldiselt) ei kasutataks viisil, mis riivaks

⁶ Tsiviilkohtumenetluse seadustik. – RT I 2005, 26, 197 ... RT I, 05.04.2013, 5.

⁷ T. Tampuu, M. Käerdi. VÕS § 1045/3.8. – P. Varul jt (koost). Võlaõigusseadus III. 8. ja 10. osa (§-d 619-916 ja 1006-1067). Komm vlj. Tallinn: Juura 2006.

⁸ T. Tampuu, M. Käerdi. VÕS § 1055/3.1.

⁹ L. Wildhaber, O. Diggelmann. Euroopa inimõiguste konventsioon ja eraelu kaitse. – Juridica 2007 nr 1, lk 5.

¹⁰ Isikuandmete kaitse seaduse eelnõu (SE 1026) seletuskiri. Justiitsministeerium. Tallinn: [2006], lk 2.

Arvutivõrgus: www.riigikogu.ee (02.05.2013).

liigselt isikute õigusi, isikul peab olema õigus otsustada oma isikuandmete üle ja teada piiranguid, mil tema otsustust võib piirata.

Isikuandmetega seotud mõisted, õigused ja kohustused on koondatud ühte üldregulatsiooni, milleks Euroopa Liidu tasandil on Euroopa Parlamendi ja nõukogu direktiiv 95/46/EÜ, 24. oktoober 1995, üksikisikute kaitse kohta isikuandmete töötlemisel ja selliste andmete vaba liikumise kohta¹¹ (edaspidi ka direktiiv 95/46/EÜ). Enne mainitud direktiivi reguleeris isikuandmetega seonduvat 1985. a jõustunud Euroopa Nõukogu 1981. aasta isikuandmete automatiseeritud töötlemisel isiku kaitse konventsioon¹². Direktiivi 95/46/EÜ alusel on Eestis vastu võetud isikuandmete kaitse seadus.¹³ Arvestades direktiivi üldsõnalisust ei pruugi direktiivi ülevõtmine siseriiklikku õiguskorda toimuda sujuvalt. Euroopa Kohus on pidanud mitmel korral direktiivi tõlgendamata eelotsuse taotluste alusel.¹⁴

Direktiivi 95/46/EÜ artikkel 28 sätestab, et iga liikmesriik näeb ette ühe või mitu riigiasutust, et teostada järelevalvet tema territooriumil direktiivi kohaselt vastuvõetud sätete kohaldamise üle. IKS § 32 kohaselt on Eestis selliseks organisatsiooniks Andmekaitse Inspeksioon (edaspidi ka AKI). Muu hulgas on AKI ülesandeks soovituslike juhiste andmine isikuandmete kaitse seaduse rakendamiseks (IKS § 33 lg 1 p 5). Käesoleva teemaga haakub 09.04.2013. a välja antud juhend kaamerate kasutamise kohta¹⁵ (edaspidi ka juhend), mille eesmärgiks on juhendis märgitud „aidata lahti mõtestada, kuidas kaameraid kasutada nii, et see oleks kooskõlas isikuandmete kaitse seaduse nõuetega.“¹⁶

Direktiivi 95/46/EÜ artikli 29 alusel on loodud töörühm üksikisikute kaitseks seoses isikuandmete töötlemisega (edaspidi artikkel 29 töörühm), millel on sama artikli punkt 1 lõike 2 kohaselt nõuandev funktsioon ning selle ülesanneteks on direktiivi 95/46/EÜ artikli 30 punkti 1 kohaselt uurida direktiivi alusel vastuvõetud siseriiklike meetmete kohaldamisega seotud küsimusi, et aidata kaasa selliste meetmete ühtsele kohaldamisele; esitada komisjonile oma arvamus andmekaitse taseme kohta ühenduses ja kolmandates riikides; anda komisjonile nõu direktiivi muutmise, isikuandmete töötlemisega seotud füüsiliste isikute õiguste ja

¹¹ Euroopa Parlamendi ja nõukogu direktiiv 95/46/EÜ, 24. oktoober 1995, üksikisikute kaitse kohta isikuandmete töötlemisel ja selliste andmete vaba liikumise kohta. – EÜT L 281, 23.11.1995, lk 31.

¹² Isikuandmete automatiseeritud töötlemisel isiku kaitse konventsioon. – RT II 2001, 1, 3.

¹³ Seletuskiri SE 1026, lk 1.

¹⁴ E. Rohtmets, L. Kanger, Eesti andmekaitse Euroopa Kohtu praktika peeglis. – Riigikogu Toimetised 2012, nr 26.

¹⁵ Juhend kaamerate kasutamise kohta. Andmekaitse Inspeksioon. Tallinn: 2013, lk 3. Arvutivõrgus: www.aki.ee (02.05.2013).

¹⁶ Juhend kaamerate kasutamise kohta, lk 3.

vabaduste kaitsmise täiendavate või erimeetmete ja muude kavandatavate selliste õigusi ja vabadusi mõjutavate ühenduse meetmete kohta. Käesolevas töös on kajastamist leidnud ka artikkel 29 tööühma arvamused.

Käesoleva magistr töö teemaga seondult avaldab isikuandmete kaitse seadus mõju eraõigusele eelkõige järgmistes aspektides:

- 1) mõistete sisustamine;
- 2) kujutise tegemise ja kasutamise õiguspärasuse reguleerimine, mis omab küll eelkõige avalik-õiguslikku tähendust, kuid VÕS § 1045 lg 2 p-de 1 ja 2 kaudu ka eraõigusele;
- 3) deliktiõiguslike kaitsenormide sätestamine (VÕS § 1045 lg 1 p 7 ja lg 3);
- 4) õigusvastasuse tuvastamine väärtusotsustusega (VÕS § 1045 lg 1 p 4 ja § 1046).

Isiku õigus kujutisele on sätestatud ka Eesti Vabariigi põhiseaduses¹⁷ (edaspidi ka PS) ning tsiviilõiguslikus suhtes kujutisõiguse kaitseks saab isik alati pöörduda kohtusse VÕS § 1045 lg 1 p 4 ja VÕS § 1046 alusel. IKS tulenevalt saab isik aga oma kujutise kaitseks pöörduda kohtusse ka VÕS § 1045 lg 1 p 7 ja lg 3 alusel, kui ta on seisukohal, et teine isik on tema kujutist kasutades rikkunud mõnda IKS-is sätestatud kaitsenormi. Kaitsenorme, millele tugineda seoses kujutisõiguse rikkumisega, võib olla ka teistes seadusteks näiteks Eesti Vabariigi lastekaitse seaduse¹⁸ § 13 lg 2. IKS sätted aitavad kaasa ka õiguspärasuse reguleerimisele, sisustades õigusvastasust välistavad asjaolud kui isiku kujutise kasutamise õigustus tulenes seadusest või isiku nõusolekust.

Isikuandmete kaitse seaduse eelnõu seletuskirja kohaselt on „isikuandmete kaitse seaduse eesmärk reguleerida eelkõige üksikisikute õiguste (sh õigus eraelu puutumatusse jm) kaitse meetmed ning nendega seotud erandid ja piirangud. Avalikes huvides teatud teabe, sealhulgas isikuandmeid sisaldava teabe avalikustamist avalike ülesannete täitjate poolt reguleerib eelkõige avaliku teabe seadus.“¹⁹ Isikuandmete kaitse seaduses „sätestatakse üldalused isikuandmete õiguspäraseks töötlemiseks ning isiku võimalused esitada kaebusi ja hüvitusnõudeid oma rikunud õiguste taastamiseks.“²⁰

¹⁷ Eesti Vabariigi põhiseadus. – RT 1992, 26, 349 ... RT I, 27.04.2011, 2.

¹⁸ Eesti Vabariigi lastekaitse seadus. – RT 1992, 28, 370 ... RT I, 21.03.2011, 50.

¹⁹ SE 1026 seletuskiri, lk 2.

²⁰ *op. cit.*

Seoses isikuandmete kaitsega Euroopa Liidus on Euroopa Komisjon teinud ettepaneku „põhjalikult reformida 1995. aastast pärit ELi isikuandmete kaitse eeskirju, tugevdada õigust eraelu puutumatusele internetis ja elavdada Euroopa digitaalmajandust.“²¹

Isiku kujutis on eelkõige isikuõigus ja seega ka absoluutne õigushüve, mille puhul eeldatakse õigusvastasust. Samas võib kujutisega seotud õigusvastasuse eeldus olla seotud ka kaitsenormi rikkumisega.²²

Käesolev töö koosneb kolmest osast. Esimeses osas avatakse kujutisõiguse mõiste ja käsitletakse õigust lubada enda kujutist jäädvustada ja kasutada. Teises osas käsitletakse isiku kujutise tegemise õigusvastasust, tuvastades õigusvastasuse eeldused ning käsitledes olukordi kui kujutist on õigus jäädvustada tulenevalt seadusest või isiku nõusolekust. Kolmandas osas käsitletakse samu aspekte seoses isiku kujutise kasutamise õigusvastasusega.

1. KUJUTISÕIGUSEGA KAITSTUD ISIKU KUJUTISE MÕISTE

1.1. Kujutisõigus kui isiklik õigus

Käesolevas peatükis on lühiülevaade kujutisõiguse ajaloolisest kujunemisest ning kujutisõiguse kohast Eesti õiguses.

Fotografeerimisvahendite leiutamisele 19. sajandi esimesel poolel järgnes pidev vastava tehnika areng ning samuti kujutise jäädvustamine liikuvate piltidena filmilindile. Kujutise jäädvustamise süsteem tegi võimalikuks kujutise eraldamise selle päriselulisest subjektist samuti sai üha suuremal määral võimalikuks kujutiste maastootmine ja –tarbimine, mis ei olnud mõeldavgi varasemate kujutise jäädvustamise tehnikate puhul nagu näiteks maalimine ja litograafia. Seega sai võimalikuks ümbritseva maailma püsiv jäädvustamine ning nende jäädvustuste kasutamine pika aja jooksul.²³

²¹ Memo 13/39. Euroopa Komisjon. Brüssel: 2013. Arvutivõrgus: europa.eu/rapid/press-release_MEMO-13-39_et.pdf.

²² T. Tampuu, M. Käerdi. VÕS § 1045/3.1.2.

²³ J. D. Viera. Image as Property. – Image Ethics: The Moral Rights of Subjects in Photographs, Film, and Television. Oxford University Press, 1991, p 135.

Kujutist oli küll võimalik jäädvustada ka varem, näiteks maalimise ja joonistamise kaudu, kuid sellised jäädvustusviisid olid aeganõudvad ning vastava tehnoloogia puudumise tõttu ei olnud võimalik kujutiste laiaulatuslik levitamine. Arvestades, et isiku kujutise jäädvustamine maalimise, joonistamise kaudu oli aeganõudev, pidi kujutatav selleks tunde poseerima, millest võib järeldada, et jäädvustamine toimus üldjuhul nõusoleku alusel.

Uus leiutis andis aluse ka uuele õiguslikule ja sotsiaalsele probleemile – kuidas kaitsta isiku kujutist lubamatu jäädvustamise ja avaldamise eest. Õiguslik regulatsioon ei jõudnud tehnoloogia arenguga piisavalt kiiresti kaasas käia – vajadust kaitsta isiku õigust oma kujutisele tekkis hiljem kui fotograafia.²⁴

Üks esimesi kohtuvaidlusi isiku kujutise üle toimus Prantsusmaal 1858. aastal (tuntud kui Racheli kaasus). Näitlejannat nimega Rachel pildistati tema surivoodil, misjärel tema pärijad püüdsid keelata tehtud kujutise avalikustamist ja müüki. Nimetatud vaidluses otsustas kohus, et mitte keegi ei või ilma perekonna nõusolekuta reprodutseerida ja avalikustada kujutist isiku surivoodilt, ükskõik kui tuntud ja avalikkuses tihti esinev see isik oma eluajal oli ning õigus vaidlustada sellise sündmuse reprodutseerimine on absoluutne.²⁵ Selle otsuse teeb huvitavaks eelkõige asjaolu, et kuigi kohus oleks saanud nimetatud juhul tugineda oma otsuses Prantsuse tsiviilkoodeksi artiklile 1382, mis sätestas, et iga isik, kes oma tegudega põhjustab teisele isikule kahju, peab oma tekitatud kahju kompenseerima, kohus ignoreeris nimetatud sätet ning suhtus teemasse kui absoluutsesse õiguse – kui subjektiivsesse õigusesse isiku kujutisele.²⁶

USA-s arutleti isiku õigust oma kujutisele just privaatsuse kontekstis. 19. sajandi lõpus avaldati USA-s Charles Warren ja Louis D. Brandeis artikkel „Õigus privaatsusele“ ning artiklist kõlas ühe olulisima printsiibina „õigus olla üks (rahule) jäetud“. Artiklit ajendas kirjutama vajadus leida õiguslik alus lepinguvälise kahju hagile seoses pressi (meedia) liigse sekkumisega isikute eraellu. Seega oli mõiste „privaatsus“ ajendatud toetamaks võitlust jõulise massimeedia vastu.²⁷ Artiklit küll kritiseeriti, kuid sellegipoolest tunnustati välja

²⁴ V. Abasins. My Image is my Property – Personal Image Protection on the Internet. *sine loco*: 2012. Arvutivõrgus: <http://ssrn.com/abstract=2082321> (01.05.2013).

²⁵ Anna E. Helling. Protection of „Persona“ in the EU and in the US: a Comparative Analysis. University of Georgia School of Law: 2005. Arvutivõrgus: http://digitalcommons.law.uga.edu/cgi/viewcontent.cgi?article=1045&context=stu_11m. (01.05.2013).

²⁶ V. Abasins, lk 40.

²⁷ Warren, S ja Brandeis, L. The Right to Privacy. – Harvard Law Review Vol IV, 1890.

toodud põhimõtteid õiguslaste õpetlaste ja praktiseerijate hulgas ning mis kõige tähtsam, need põhimõtted leidsid kasutamist pretsedendiõiguses ja kohtulahendites.²⁸

Esmakordselt tugineti „õigusele olla üksi jäetud“ USA-s 1902. aastal kohtuvaidluses Roberson vs. Rochester Folding Box Co kus Pr Robertson kaebas, et kostja oli kasutanud tema kujutist (*likeness*) dekoreerimaks jahukotte. Küsimus, mis sellest kaasusest tõusetus oli, et kas isiku välimuse kasutamine kaubanduslikul eesmärgil nõuab eraldi luba – ehk probleemiks ei olnud eraeluliste andmete avaldamine või ebaõige informatsiooni jagamine vaid kaebaja kujutise ilma loata kasutamine, arvestamata kaebaja ärihuve, rääkimata privaatsusest või emotsionaalsetest probleemidest ning sellega seotud võimaliku kahju tekkimisest. Kuigi kohus ei võtnud kaebust menetlusse, avaldas eriarvamusele jäänud kohtunik seisukohta, et kaebajal on varaline õigus kaitsmaks oma kujutise kasutamist ärilistel eesmärkidel.²⁹

Lähtudes õigusest eraelule, leiti USA-s 1905. aastal kohtulahendis Pavesich v. New England Life Ins. Co., et kuigi isiku õigus privaatsusele (eraelule) läks vastuollu sellise põhiõigusega nagu väljendusvabadus (meedias avalikustati pilte isiku eraelulistest sündmustest), ei kuulu isiku õigus privaatsusele põhiõiguste hulka, kuid väljendusvabadus kuulub ning on sätestatud konstitutsioonis. Otsust tehes võttis kohus arvesse ka seda, et isiku kujutise piiranguteta kasutamine võib tekitada isikule palju emotsionaalset pinget.³⁰

Saksamaa õigusruumis tunnustatud õigus kujutisele on vanem kui üldine isiksusõigus ning arenes samuti reaktsioonina fotograafia leiutamisele. Esimest korda muutus kujutisõigus päevakajaliseks seoses kantsler Otto von Bismarck'i surnukeha pildistamise ja selle pildi avalikustamisega 1898. aastal. Vastavate õigusnormide puudumise tõttu keelas Saksamaa kohus fotode avalikustamise seoses sellega, et fotograafid olid oma õigusi ületanud. Sellest arenes diskussioon, et mida tegelikult fotode avalikustamise keelamisega kaitsti. Saksamaa õigusteadlane J. Kohler oli seisukohal, et fotode avalikustamise keelamisega fotograafide õiguste ületamise korral, kaitsti kaudselt sellist väärtust nagu isiku huvi seoses enda isiksusega. 1907. a jõustus Saksamaal kunstide autoriõiguse seadus (*Kunsturhebergesetz*), mille kohaselt oli isikust tehtud pildi avalikustamine laiemale publikule lubatud ainult selle isiku nõusoleku alusel. Oluline on märkida, et selline kaitse ei piirdunud ainult eraelulise

²⁸ V. Abasins, lk 40.

²⁹ *op. cit*

³⁰ Anna E. Helling, lk 6.

sisuga fotodega vaid sellega olid hõlmatud ka avalikud kohad. Kuid seadus sätestas erandi, et fotode avalikustamiseks ei olnud vaja isiku nõusolekut, kui tegemist oli piltidega mis kajastasid kaasaegset ühiskonda ehk tänapäeva mõistes avaliku elu tegelasi. See säte võttis konkreetsema kuju Saksamaa konstitutsiooni (1949) artiklis 5 lg 1, mis sätestas ajakirjandusvabaduse. Selle sätte eesmärk oli luua tasakaal ühiskonna huviga olla informeeritud ning eraeluliste huvide vahel. Seega, avaldades pilte kaasaegsest ühiskonnast ilma isikute nõusolekuta, kaalus ühiskonnas õiguse teabele üles isiku õiguse enesemääramisõigusele.³¹

1900. a vastuvõetud Saksamaa tsiviilkoodeksis oli isikuõigustest välja toodud ainult õigus nimele. Saksamaa eraõiguses algas isikuõiguste tunnustamise areng peale II maailmasõda ning seoses 1949. a konstitutsioonis sätestatud põhiõiguste kataloogiga. Läbi kohtupraktika arenesid isikuõiguste põhimõtted läbi üldiste lepinguvälise kahju sätetega koosmõjus konstitutsiooni artiklites 1 ja 2 sätestatud põhiõigustega inimväärikusele ja isikuvabadusele. Kohtuasjades kus vaidluse all oli isiklike andmete avaldamine tuli leida tasakaal isiklike huvide ja väljendusvabaduse vahel, seda ka olukordades, kus vaidlus käis seoses isiku kujutise kasutamisega – isiku kujutist on paigutatud laiema isikuõiguse alla. Seega, Saksamaa kohtupraktikas otsustatakse isiku kujutise kasutamise õigsuse üle läbi väärtusotsuse tegemise iga üksikjuhtumi korral.³²

Tänapäevasele kujutisõiguse ja privaatsuse kaitse mõistele Euroopas annab eelkõige tooni 4. novembril 1950. aastal vastuvõetud Euroopa inimõiguste ja põhivabaduste kaitse konventsioon³³ (edaspidi ka EIÕK), mis jõustus 1953. a ning selle artikkel 8, mille lõige üks sätestab, et igal inimesel on õigus sellele, et austataks tema era- ja perekonnaelu ja kodu ning korrespondentsi saladust. Lõike kaks kohaselt ei sekku võimud selle õiguse kasutamisse muidu, kui kooskõlas seadusega ja kui see on demokraatlikus ühiskonnas vajalik riigi julgeoleku, ühiskondliku turvalisuse või riigi majandusliku heaolu huvides, korratuse või kuriteo ärahoidmiseks, tervise või kõlbluse või kaasinimeste õiguste ja vabaduste kaitseks.

L. Wildhaber ja O. Diggelmann on EIÕK artikkel 8 kohta märkinud, et „see säte ei defineeri küll terminit „eraelu“, kuid artikkel 8 tagab sõnaselgelt nelja valdkonna – eraelu, perekonnaelu, kodu puutumatuse ja kirjavahetuse saladuse austamise. Need neli tagatist on

³¹ K. von Bassewitz. Hard Times for Paparazzi: Two Landmark Decisions Concerning Privacy Rights Stir Up the German and English Media. – IIC - international review of intellectual property and competition law, 35(6).

³² *op. cit.*

³³ Inimõiguste ja põhivabaduste kaitse konventsioon. – 04.11.1950 ... RT II 2000, 11, 57.

tiheidalt seotud, osaliselt kattuvad ning nende vahekord ei ole alati selge.³⁴ Sätte täpsema sisu tõlgendamisele aitab kaasa Euroopa Inimõiguste Kohtu (EIK) kohtupraktika, mis esiteks on artiklit 8 tõlgendanud alati dünaamiliselt ehk eeltoodud „nelja garantii (...) sisu [määrab kohus] alati tänaste tingimuste valguses ning arvestab olulisi sotsiaalseid, juriidilisi ja tehnoloogilisi muutusi.³⁵ Teiseks iseloomustab EIK lähenemist järjekindel kasuistika esiletõstmine ehk artiklit 8 sisustatakse üksikjuhtumite kaupa.³⁶ Sellisel viisil toimides on uuritud „suurt hulka selle artikliga tagatud spetsiifiliste õiguste aspekte. Need on näiteks õigus füüsilisele ja sotsiaalsele isikupära austamisele, õigus isikliku arengu austamisele, õigus luua suhteid teiste inimestega, õigus seksuaalse suunitluse austamisele ja soolisele identiteedile ning – laiemas tähenduses – vabadus määrata oma elu programm ja elada sellele vastavalt.“³⁷ Kolmandaks tuleb ära märkida, et konventsiooni kohaldatakse 46 riigis ning sotsiaalsed, õiguslikud, ajaloolised jm olud pole neis riikides ühesugused.³⁸ „Kohus arvestab seda asjaolu peamiselt sel moel, et jätab liikmeriikidele laiema hindamisruumi (*margin of appreciation*) seal, kus olud on raskesti võrreldavad või kus ei ole kaalul demokraatia ja inimväärikuse tuumküsimused või mitmekesisus on täiesti legitiimne.“³⁹

8. juunil 1992. a vastu võetud Eesti Vabariigi põhiseaduse (edaspidi ka PS) kommenteeritud väljaande kohaselt oli „põhiõiguste peatüki koostamisel peamiseks eeskujuks EIÕK.“⁴⁰ „Põhiõigusnormid annavad põhiseadusliku õigusjõu põhiõiguste kataloogis loetletud väärtustele, tõstes need ülejäänud väärtuste seast esile. (...) PS väärtused ei moodusta isekesks hierarhiat, vaid need on PS normidena kõik formaalselt ühel tasandil. Vastuolude lahendamisel tuleb arvestada kollideeruvaid õigusväärtusi ja konkreetseid asjaolusid ning võtta abiks proportsionaalsuse põhimõte.“⁴¹

Riigikohus on otsuses nr 3-1-3-13-03 punktis 31 rõhutanud, et „Euroopa inimõiguste ja põhivabaduste kaitse konventsioon on (...) Eesti õiguskorra lahutamatu osa, ning selles sisalduvate õiguste ja vabaduste tagamine on Põhiseaduse § 14 kohaselt ka kohtuvõimu kohustus.“⁴² Põhiseaduse II peatüki sissejuhatuses on omakorda täpsustatud, et EIÕK ei ole

³⁴ Wildhaber ja Diggelmann lk 3.

³⁵ L. Wildhaber, O. Diggelmann, lk 3.

³⁶ *op. cit.*

³⁷ *op. cit.*

³⁸ *op. cit.*

³⁹ *op. cit.*, lk 4.

⁴⁰ M. Ernits. PõhiS II ptk, sissejuhatus/1.3. – Ü. Madise jt (toim). Eesti Vabariigi põhiseadus. Komm vlj. 3. vlj. Tallinn: Juura 2012. – Arvutivõrgus: <http://pohiseadus.ee/ptk-2/> (30.05.2013).

⁴¹ M. Ernits. PõhiS II ptk, sissejuhatus/1.1.

⁴² RKKKo 3-1-3-13-03, p 31.

küll formaalselt põhiseadusest kõrgema õigusjõuga, „kuid tal on Euroopa õigusruumis õigust ühtlustav ja eeskuju andev funktsioon.“⁴³

Kujutisõiguse seisukohalt omavad PS-is eelkõige tähtsust §-d 17, 19 ja 26. PS § 17 sätestab, et kellegi au ega head nime ei tohi teotada. Vastavat sätet täpsustavate kommentaaride kohaselt toimub isiku au ja nime teotamine eelkõige avalikult, kasutades ära erinevaid meediakanaleid ehk nii televisiooni, trükimeediat kui ka küberruumi.⁴⁴ Isiku au ja väärikust saab seega teotada ka isiku kujutise vastava kasutamisega.

PS § 19 lg 1 sätestab, et igal on õigus vabale eneseteostusele. Põhiseaduse vastava paragrahvi kommentaaride kohaselt on see nn „üldine vabaduspõhiõigus.“⁴⁵ Nagu varasemalt märgitud, oli põhiseaduse põhiõiguste kataloogi koostamisel eeskujuks EIÕK ning PS § 19 puhul oli eeskujuks artikkel 8, mis küll ei sisalda sellist üldist vabaduspõhiõigust, kuid „EIK tõlgendab laiendavalt EIÕK art 8, andes sellele üldisele vabaduspõhiõigusele sarnaneva funktsiooni.“⁴⁶ Kommentaarides on rõhutatud, et § 19 näol on tegemist põhiseaduse II peatüki keskse sättega ning §-st 19 tuleneb nii üldine vabaduspõhiõigus kui ka üldine isiksusõigus.⁴⁷

Ka käesoleva teemaga seondult on PS § 19 lg 1 põhiõigustest keskse tähendusega, sest „PS § 19 lg 1 esemeline kaitseala kaitseb isiku kitsamat isikusfääri ja selle säilimise õiguslikke põhitingimusi. See on *lex generalis* võrreldes nt PS §-s 17 sätestatud au ja hea nime teotamise keeluga ja PS § 26 esimeses lauses sätestatud õigusega eraelu puutumatusel.“⁴⁸

Kommentaarides on täpsustatud, et ka enesekujutamise õigus kuulub üldise isiksuspõhiõiguse alla. „Enesekujutamise õiguse all tuleb mõista eelkõige õigust oma kujutisele ja sõnale. Nendega haakuvad avaldatu ümberlükkamise õigus ja õiendi õigus. Lisaks kuulub selle alla õigus otsustada ise enda kohta käivate andmete avaldamise üle. Isikul peab olema õigus ise otsustada, kas ja millisel viisil ta tahab end avalikkuse ees kujutada ning kas ja mil määral tohivad kolmandad isikud muuta tema isiksuse avaliku arutelu esemeks.“⁴⁹ Põhiseaduse kommentaarides on viidatud ka käesoleva teemaga seotud ainsale Riigikohtu lahendile nr 3-2-

⁴³ M. Ernits. PõhiS II ptk, sissejuhatus/1.3.

⁴⁴ R. Maruste. PõhiS § 17/3.

⁴⁵ M. Ernits. PõhiS § 19/1.

⁴⁶ *op. cit.*

⁴⁷ *op. cit.*

⁴⁸ M. Ernits. 19/3.1.2.

⁴⁹ M. Ernits. 19/3.1.2.2.

1-152-09 punktile 11, mille kohaselt „õigus kujutisele hõlmab nii kujutise pildis kui ka liikuvus pildis. Seega on igal isikul õigus määrata oma kujutise kasutamine ise.“⁵⁰

Põhiseaduse § 19 kommentaaride kohaselt on isiku õigus oma kujutisele üldise isikuspõhiõiguse puhul üks laiema kasutusala õigustest. Piirangute osas on märgitud, et üheks piirangu aluseks võib olla isiku kaudne nõusolek, mida võib tõlgendada loobumisenä otsustada enda kujutise jäädvustamise ja kasutamise üle. Eelkõige võib sellist kaudset loobumist jaatada isikute puhul, kes pidevalt esinevad avalikkuses.⁵¹

PS § 26 esimene lause sätestab, et igal inimesel on õigus perekonna- ja eraelu puutumatusele.

Põhiseaduse vastava sätte kommentaarides on samuti viidatud käesolevas töös kajastatud mõistele „õigus olla üksik“ kui ühele esimesele privaatsuse definitsioonile, mis pärineb 19. sajandi lõpust. Põhiseaduse kommentaarid rõhutavad ka Parlamentaarse Assamblee resolutsiooni nr 428 (1970) määratlust, mille kohaselt on eraelu õigus elada omaenda elu minimaalse sekkumisega. Seda põhimõtet on täiendatud resolutsiooniga nr 1165 (1998), mis tähtsustab õigust kontrollida enda kohta käivat informatsiooni. Oluline on märkida, et Euroopa Inimõiguste Kohus on erinevates lahendites korduvalt kinnitanud, et „ei pea võimalikuks ega vajalikuks anda eraelu mõiste ammendavat definitsiooni. (...) Eraelu sfääri kuuluvad eelkõige intiimsfääri puutumatus, õigus seksuaalsele enesemääramisele, õigus informatsioonilisele enesemääramisele ja õigus oma sõnale ja pildile.“⁵² „PS § 26 kaitseb kõiki eraelu valdkondi, mis ei ole hõlmatud mõne eraelu kaitsva erisättega.“⁵³

PS § 26 lg 2 sätestab, et riigiasutused, kohalikud omavalitsused ja nende ametiisikud ei tohi kellegi perekonna- ega eraellu sekkuda muidu, kui seaduses sätestatud juhtudel ja korras tervise, kõlbluse, avaliku korra või teiste inimeste õiguste ja vabaduste kaitseks, kuriteo tõkestamiseks või kurjategija tabamiseks. Nimetatud sättele viidatakse põhiseaduse kommentaarides kui piiriklauslile ning sellest võib järeldada, et eraelu on „lubatud riivata üksnes seadusega või seaduse alusel ja § 26 teises lauses määratud põhjustel.“⁵⁴

Tänapäeval on eraelu puutumatuse eri osad iseseisvalt nii kaugele arenenud, et ei ole võimalik anda sellist ammendavat eraelu puutumatuse definitsiooni, mis hõlmaks kõiki aspekte.

⁵⁰ RKTko 3-2-1-152-09 p 11.

⁵¹ M. Ernits. 19/3.4.2.

⁵² K. Jaanimägi, U. Lõhmus. 26/6.1.

⁵³ *op. cit.*

⁵⁴ K. Jaanimägi, U. Lõhmus. 26/9.6.

Seetõttu on väljakujunenud ka selline mõiste nagu „informatsiooniline enesemääramisõigus“, mis peaks kõik eraelu erinevad tahud kokku võtma.⁵⁵ Ka isiku õigus otsustada oma kujutise üle kuulub informatsioonilise enesemääramisõiguse alla.

Võib väita, et seoses eraelu kaitsega tsiviilsuhetes, läheb eraelu kaitse kõige rohkem vastuollu sellise põhiõigusega nagu sõna- ehk väljendusvabadus, mis EIÕK-s on sätestatud artiklis 10 ning mille kohaselt on igal inimesel õigus sõnavabadusele. See õigus kätkeb vabadust oma arvamusele ja vabadust saada ja levitada teavet ja mõtteid ilma võimude sekkumiseta ja sõltumata riigipiiridest. Artikli lg 2 sätestab, et kuna nende vabaduste kasutamisega kaasnevad kohustused ja vastutus, võidakse seda seostada niisuguste formaalsuste, tingimuste, piirangute või karistustega, mis on fikseeritud seaduses ning on demokraatlikus ühiskonnas vajalikud riigi julgeoleku, territoriaalse terviklikkuse või ühiskondliku turvalisuse huvides, korratuste või kuritegude ärahoidmiseks, tervise või kõlbluse või kaasinimeste reputatsiooni või õiguste kaitseks, konfidentsiaalse teabe avalikustamise vältimiseks või õigusemõistmise autoriteedi erapooletuse säilitamiseks.

EIÕK artikkel 10 olemus on näiteks kokkuvõetud *Handyside vs. Ühendkuningriik*⁵⁶ kaasuses, kus EIK on rõhutanud, et EIÕK artiklist 10 tulenev väljendusvabadus ei hõlma „mitte üksnes niisugust „informatsiooni“ ja „ideid“, millesse suhtutakse soosivalt või mida peetakse mittesolvavaks või erapooletuteks, vaid ka niisugust informatsiooni ja ideid, mis solvavad, šokeerivad või häirivad riiki või selle elanikkonna mis tahes sektorit. Niisuguseid nõudeid seavad pluralism, tolerantsus ja sallivus, ilma milleta demokraatlikku ühiskonda ei oleks olemas.“⁵⁷

Eesti Vabariigi põhiseaduses on EIÕK artikkel 10 alusel koostatud⁵⁸ § 45, mille kohaselt on igal inimesel õigus vabalt levitada ideid, arvamusi, veendumusi ja muud informatsiooni sõnas, trükis, pildis või muul viisil. Seda õigust võib seadus piirata avaliku korra, kõlbluse, teiste inimeste õiguste ja vabaduste, tervise, au ning hea nime kaitseks. Seadus võib seda õigust piirata ka riigi ja kohalike omavalitsuste teenistujatel neile ameti tõttu teatavaks saanud riigi- või ärisaladuse või konfidentsiaalsena saadud informatsiooni ning teiste inimeste perekonna- ja eraelu kaitseks, samuti õigusemõistmise huvides.

⁵⁵ E. Tikk, A. Nõmper, Informatsioon ja õigus. Tallinn: Juura 2007, lk 37.

⁵⁶ EIKo 7.12.1976, 5493/72, *Handyside vs. Ühendkuningriik*; M. Ernits. Põhiõigused, demokraatia, õigusriik. Tartu: Tartu Ülikooli Kirjastus, 2011, lk 194.

⁵⁷ M. Ernits. Põhiõigused, demokraatia, õigusriik, lk 194.

⁵⁸ R. Maruste. PõhiS § 45/3.

Põhiseaduse kommenteeritud väljaanne märgib, et §-s 45 ei ole küll otseselt kasutatud mõistet „sõnavabadus“, kuid arvestades sättes toodud loetelu ning sätte eesmärki saab selle sisu koondada mõiste alla „sõna- ehk väljendusvabadus“.⁵⁹ Kõnealuse sätte aluseks on põhimõte, et „sõnavabadus on demokraatliku ühiskonna üks alusväärtusi ning selle kaitse on muu hulgas ette nähtud ka EIÕK art-s 10.“⁶⁰

M. Ernits on seoses kõnealuse põhiseaduse paragrahviga märkinud, et „vabadus levitada mis tahes informatsiooni mis tahes viisil on väga ulatuslik vabadus eriti arvestades, kui suureks on tänapäevases infoühiskonnas paisunud informatsiooni hulk.“⁶¹ M. Ernitsa sõnul on väljendusvabaduse eesmärk „kaitsta vaimset vabadust, mõtete väljendust. Sellest lähtuvalt tuleb terminit „muud informatsiooni“ PS § 45 lg 1 esimeses lauses tõlgendada kitsendavalt. Väljendusvabadus kaitseb üksnes teadvustatud väljendusi, tehes seda nende väärtusest, õigusest või mõistlikkusest sõltumata. Väljendusvabaduse kaitseeseme võib lähtuvalt normi sõnastusest jagada kaheks suureks valdkonnaks: arvamusteks ja muuks informatsiooniks. Seejuures tuleb arvestada, et kaitseala seisukohalt ei ole oluline, kas levitav informatsioon kujutab endast väärtushinnangut või faktiväidet.“⁶²

„PS § 45 lõike 1 esimeses lauses sisalduval loetelul „sõnas, trükis, pildis või muul viisil“ on informatsiooni väljendamise seisukohast ainult näitlik iseloom – see on avatud loetelu. Kaitstud on iga informatsiooni väljendamise viis. (...) Nii foto kui ka joonistus võivad sisaldada arvamust. Kuid siin tuleb piiritlemisel silmas pidada, et pilt on ainult sedavõrd väljendusvabaduse kaitseese, kuivõrd see ei kuulu juba kunstivabaduse (PS § 38 lg 1) alla.“⁶³ Kuna ükski põhiõigus ei ole piiramatu, võib PS § 45 alla kuuluvat sõna- ja väljendusvabadust piirata avaliku korra, kõlbluse, teiste inimeste õiguste ja vabaduste, tervise, au ning hea nime kaitseks (PS § 45 lg 1 teine lause).

Kui vastuolus on isiku õigus otsustada oma kujutise üle ja sõna- ja väljendusvabadus, tuleb kohtul teha väärtusotsustus lähtudes vaidluse asjaoludest, kas piirata isiku õigust teostada oma vabadust enda kujutise üle või ahendada sõna- ja väljendusvabaduse piire.

⁵⁹ R. Maruste. PõhiS § 45/1.

⁶⁰ R. Maruste. PõhiS § 45/2.

⁶¹ M. Ernits. Põhiõigused, demokraatia, õigusriik, lk 192-193.

⁶² *op. cit.*

⁶³ *op. cit.*, lk 197.

Seda, et õigust kujutisele kui isiku õigust Eestis tähtsustatakse, näitab ka VÕS § 1045 lg 1 p 4, mis sätestab, et kahju tekitamine on õigusvastane eelkõige siis, kui see tekitati kannatanu isikliku õiguse rikkumisega. Isiklike õiguste näidisloetelu annab VÕS § 1046 lg 1 lause 1, mis sätestab, et isiku au teotamine, muu hulgas ebakohase väärtushinnanguga, isiku nime või kujutise õigustamatu kasutamine, eraelu puutumatuse või muu isikliku õiguse rikkumine on õigusvastane, kui seadusega ei ole sätestatud teisiti. Vastava sätte kommentaaride kohaselt „on isikul isiklik õigus, mis välistab tema nime, kujutise või eraeluliste andmete õigustamatu, st ilma vastava loata toimuva kasutamise. (...) Isiku kujutise all mõeldakse tehniliste või kunstiliste vahendite abil jäädvustatud isiku pilti või muud kujutist (nt videolõiku), mis võimaldab isiku identifitseerimist.“⁶⁴

Ka isikuandmete kaitse on osa eraelu kaitsest, millele viidatakse ka Riigikohtu otsuse nr 3-3-1-3-12 punktis 19: „eraelu kaitse üheks oluliseks valdkonnaks on isikuandmete kaitse. Eraelu puutumatuse riivena käsitatakse muu hulgas isikuandmete kogumist, säilitamist, kasutamist ja avalikustamist.“⁶⁵

Isiklike õiguste, sealhulgas kujutisõiguse kaitseks võeti Eestis 15.02.2007. a vastu uus isikuandmete kaitse seadus, mis jõustus 01.01.2008. a ning mille aluseks on Euroopa Parlamendi ja nõukogu 24. oktoobri 1995. a direktiiv 95/46/EÜ üksikisikute kaitse kohta isikuandmete töötlemisel ja selliste andmete vaba liikumise kohta.⁶⁶ „Isikuandmete kaitse seadus on üldseadus, mis kohaldub kõikvõimalikule inimese andmete töötlemisele, ükskõik kes ja mis viisil seda siis ka ei teeks.“⁶⁷

IKS § 1 lg 1 sätestab seaduse eesmärgina kaitsta isikuandmete töötlemisel füüsilise isiku põhiõigusi ja –vabadusi, eelkõige õigust eraelu puutumatusele. IKS § 4 lg 1 sätestab, et isikuandmed on mis tahes andmed tuvastatud või tuvastatava füüsilise isiku kohta, sõltumata sellest, millisel kujul või millises vormis need andmed on. Seega kuulub ka kujutis isikust IKS-i kaitsealasse, kui isikut on võimalik selle kujutise järgi tuvastada.

Juhendis on rõhutatud, et „identifitseeritav on isik ka siis, kui kaamera pildilt ei nähtu tema nägu; isikut on võimalik identifitseerida tema muude tunnuste kaudu – nt keha kuju, riietus, kaasas olevad asjad. Mida tuntum on inimene, seda lihtsam on teda ka väheste asjaolude

⁶⁴ T. Tampuu, M. Käerdi. VÕS § 1046/3.4.

⁶⁵ RKHKo 3-3-1-3-12 p 19.

⁶⁶ SE 1026 seletuskiri, lk 1.

⁶⁷ Juhend kaamerate kasutamise kohta, lk 3.

alusel ära tunda. Äratundmist võib soodustada ka salvestise tegemise kontekst.“⁶⁸ Näiteks kui isik on seoses teatud sündmusega sattunud ajutisel meedia huviorbiiti, siis ei pruugi piisata, kui pildilt ei nähtu tema nägu – kui tema pilti näidatakse seoses teatud looga, on isik nende andmete kaudu identifitseeritav.

Kujutisõiguse kaitse on saanud osaks Euroopa õigusruumist, millele viitab ka Draft Common Frame of Reference (edaspidi ka DCFR) artikkel VI. – 2:203: „väärikuse, vabaduse ja eraelu rikkumine.“⁶⁹ Nimetatud sätte esimene lõige sätestab, et „füüsilisele isikule tekitatud kahju, mille põhjuseks on isiku inimväärikuse nagu õigus vabadusele ja eraelule rikkumine, on kahju, mida peetakse oluliseks.“⁷⁰ Nimetatud sätte lõige kaks sätestab, et „isikule tekkinud kahju, mis kaasneb isiku maine kahjustamisega on õigusvastane, kui see on nii määratud siseriiklikus seaduses.“⁷¹

DCFR-i vastava sätte eesmärk on muu hulgas kaitsta isiku privaatsust. Sätte selgituste kohaselt „kindlustab õigus eraelu kaitsele igale isikule oma privaatsussfääri, millesse teised isikud ei tohi sekkuda. Kuid viise, mida lugeda privaatsuse rikkumiseks, on niivõrd palju, et ei ole võimalik anda ammendavat loetelu.“⁷² Sellise rikkumise üheks näiteks on sätte kommentaarides toodud avaliku elu tegelase pildistamine, ilma tema teadmata ja seega ka nõusolekuta olukorras, kus ta teeb trenni eraldi ruumis.⁷³

Eelneva käsitluse kujutisõigusest ja privaatsusest on kokku võtnud Euroopa Inimõiguste Kohus, mis on hiljutistes lahendites defineerinud isiku õigust oma kujutisele järgnevalt: „eraelu kontseptsioon laieneb isiku identiteedi erinevatele aspektidele nagu isiku nimi, kujutis või isiku füüsiline ja vaimne puutumatus. Konventsiooni artikliga 8 tagatud garantii on peamiselt mõeldud selleks, et tagada isiksuseareng ilma välise sekkumiseta, läbi suhtluse teiste isikutega. Seega on igal isikul, isegi avalikkuse kontekstis, mingil määral õigus eraelule. Fotode avaldamist võib teatud juhul lugeda eraellu sekkumiseks isegi avaliku elu tegelaste puhul. Isiku kujutis on üks peamisi tema isiksuse omadusi, sest see näitab isiku eripära ja eristab isikut teistest. Seega on isiku õigus oma kujutise kaitsele üks olulisemaid komponente

⁶⁸ *op. cit.*, lk 5.

⁶⁹ C. von Bar (koost). Non-contractual liability arising out of damage caused to another (PEL Liab. Dam.). Principles of European Law. Study Group on a European Civil Code, vol 7. [New York]: Oxford University Press: 2009, lk 418.

⁷⁰ *op. cit.*

⁷¹ *op. cit.*

⁷² *op. cit.*, lk 422.

⁷³ *op. cit.*

isiksuse arengu seisukohalt. Peamiselt eeldab see üksikisiku õigust kontrollida oma kujutise kasutamist ning sealhulgas keelata endast tehtud kujutise avaldamist.⁷⁴

1.2. Isiku õigus lubada ennast kujutada

Käesolevas alapunktis analüüsin, kas isiku õigus otsustada enda kujutise jäädvustamise üle kuulub üldse IKS-is sätestatud isikuandmete liigi alla ehk kas IKS laieneb ka kujutise jäädvustamisele ning kui ei kuulu, siis kas ja mille alusel on siiski isikul õigus oma kujutisele.

„Põhiseaduse §-st 19 tuletatakse üldine isiksusõigus ehk enesemääramisõigus, mis hõlmab ka informatsioonilise enesemääramisõiguse. See tähendab igaühe õigust ise otsustada, kas ja kui palju tema kohta andmeid kogutakse ja salvestatakse, kas ja millisel viisil inimene tahab end avalikkuse ees kujutada ning kas ja mil määral tohivad kolmandad isikud muuta tema isiksuse avaliku arutelu esemeks. See käib ka inimese kujutise kohta nii pildis kui liikuvus pildis.“⁷⁵

IKS-i eesmärk on § 1 lg 1 kohaselt kaitsta isikuandmete töötlemisel füüsilise isiku põhiõigusi ja -vabadusi, eelkõige õigust eraelu puutumatussele.

IKS § 5 sätestab, et isikuandmete töötlemine on iga isikuandmetega tehtav toiming, sealhulgas isikuandmete kogumine, salvestamine, korrastamine, säilitamine, muutmine ja avalikustamine, juurdepääsu võimaldamine isikuandmetele, päringute teostamine ja väljavõtete tegemine, isikuandmete kasutamine, edastamine, riskasutamine, ühendamine, sulgemine, kustutamine või hävitamine, või mitu eelnimetatud toimingut, sõltumata toimingute teostamise viisist ja kasutatavatest vahenditest.

Kujutise jäädvustamine ei ole küll § 5 loetelus eraldi välja toodud, kuid väidan, et ka kujutise jäädvustamine on üks andmetöötlemise viisidest.

IKS § 5 annab töötlemise sisustamisele päris laia ulatuse sätestades, et töötlemine on iga isikuandmetega tehtav toiming. Seega selleks, et tuvastada, kas jäädvustamine ka töötlemise alla kuulub, tuleb kõigepealt selgeks teha, kas kujutis läheb üldse isikuandmete alla.

⁷⁴ EIKo 07.02 2012, 40660/08 ja 60641/08, *Von Hannover vs. Saksamaa* nr 2.

⁷⁵ Juhend kaamerate kasutamise kohta, lk 3.

IKS § 4 sätestab, et isikuandmed on mis tahes andmed tuvastatud või tuvastatava füüsilise isiku kohta, sõltumata sellest, millisel kujul või millises vormis need andmed on. Visuaalselt on isik just kujutise kaudu ära tuntav ja identifitseeritav isegi juhul kui muud andmed on puudulikud. Lisaks võib isiku kujutise kaudu saada teada ka muid isiku kohta käivaid andmeid nt rass, sugu, eagrupp. Samas, selleks, et kujutis oleks seotav konkreetse isikuga, tuleneb kõnealuse paragrahvi sõnastusest nõue, et kujutis peab olema sellise kvaliteediga, et isik oleks tuvastatav.

Eeltoodud paragrahvi sõnastus viitab ka isikuandmete kaitse seaduse eelnõu seletuskirjas välja toodud täpsustusele, et „isikuandmeteks on muuhulgas ka heli- ja pildandmed, (...) sõltumata sellest, kas need andmed on digitaalsed või paberandjal vm.“⁷⁶

Seletuskirjas märgitakse, et selleks, et nt seoses isiku tuvastamisega saaks konkreetsele juhtumile laiendada isikuandmete kaitse regulatsiooni, „ei ole oluline, kas andmesubjekt on tuvastatav otse või kaudselt (üldiste tunnuste või omaduste põhjal või andmete kasutamise kontekstist tulenevalt). Isikuandmeteks IKS tähenduses ei ole füüsiliste isikute kohta käivad andmed, mille puhul ei ole andmesubjekt otse ega kaudselt tuvastatav.“⁷⁷ Samuti on seletuskirjas märgitud isiku näopilti seoses delikaatsete isikuandmetega, nimelt ei ole isiku näokujutis IKS mõttes hetkel arvestatud delikaatsete isikuandmete ehk kitsamalt biomeetriliste andmete hulka, sest „näokujutise ja allkirja suhtes ei ole praktikas reaalselt võimalik delikaatsete isikuandmete töötlemise nõudeid laiendada, sest tegemist on igapäevases kasutuses levinud isikuandmetega, mille töötlemise registreerimise nõue oleks selgelt ebaproportsionaalne.“⁷⁸ Seega kuulub isiku näokujutis isikuandmete hulka üldiselt.

Tuleb märkida, et direktiivi 95/46/EÜ preambula punktis 14 on näiteks talletamine välja toodud: võttes arvesse infoühiskonnas praegu toimuvat füüsiliste isikutega seotud heli- ja pildandmete kogumise, edastamise, töötlemise, salvestamise, talletamise ja vahendamise tehnoloogia arengut ja sellise arengu olulisust, peaks direktiiv olema kohaldatav ka selliste andmete töötlemise suhtes.

⁷⁶ SE 1026 seletuskiri, lk 4.

⁷⁷ *op. cit.*

⁷⁸ *op. cit.*, lk 5.

Artikkel 29 tööühma arvamuses märgitakse, et „videovalvesüsteemi salvestatud isikute kujutised võivad olla isikuandmed, kui kõnealused isikud on äratuntavad.“⁷⁹

Nimetatud arvamuses on veel toodud järgnev näide, mida esialgselt ei oskakski pidada isikuandmetega seonduvaks: „hooldusõigust käsitlevas kohtumenetluses tehti tüdrukuga neuro-psühhiaatriline test, mille tulemusena esitatakse tüdruku joonistus, millel on kujutatud tema perekond. Joonistus annab teavet tüdruku meeleolu kohta ja selle kohta, millised on tema tunded eri pereliikmete vastu. Sellisena tuleks joonistust käsitada „isikuandmetena“.“⁸⁰ Isikuandmed, mida sellest joonistatud pildist saab välja lugeda on esiteks teave lapse vaimse tervise kohta, seega delikaatsed isikuandmed; samuti võib pilt anda infot lapse vanemate käitumise kohta. „Järelikult võivad vanemad nimetatud kohtuasjas kasutada oma õigust tutvuda kõnealuse teabega.“⁸¹ Sellist näidet võib pidada kaudse isiku tuvastamise näiteks, sest näiteks vanemad on siin tuvastatavad just kontekstist lähtudes.⁸²

Seega, kui isikust tehtud kujutis on sellise kvaliteediga, et isik on selle kaudu identifitseeritav, kasvõi kaudselt, on talletatud kujutise näol tegemist isikuandmega. Siinjuures rõhutan, et selleks, et üldse isiku kohta pildiandmeid saada, tuleb need jäädvustada. Ning kui lähtuda IKS § 5 grammatilisest tõlgendusest, mis sätestab, et isikuandmete töötlemine on iga isikuandmetega tehtav toiming, siis väljend „iga tehtav toiming“ peaks hõlmama ka kujutise jäädvustamise.

Selleks, et isik saaks kasutada oma põhiseaduslikku õigust otsustada oma kujutise jäädvustamise üle, sätestab IKS § 10 lg 1, et isikuandmete töötlemine on lubatud üksnes andmesubjekti nõusolekul, kui seadus ei sätesta teisiti. Seega on isikuandmete töötlemise lubatavuse puhul üldreeglik isiku nõusolek või seadusest tulenev õigustus töötlemiseks ilma nõusolekuta.

Järelikult on eriseadustes võimalik erandeid teha nõusoleku olemasolu osas, kuid seletuskirjas on rõhutatud, et see ei tähenda, et „valdkonnaseadustes võiks üksikisikute põhiõigusi ja – vabadusi riivata ulatuslikumalt kui see on seaduse eesmärgi saavutamiseks vältimatult vajalik. Eriseaduses erandi tegemisel tuleb alati veenduda, et see oleks kooskõlas isikuandmete kaitse

⁷⁹ Arvamus 4/2007 isikuandmete mõiste kohta. Artikli 29 alusel loodud andmekaitse tööühm. Brüssel: 2007, lk 8.

⁸⁰ *op, cit.*

⁸¹ *op, cit.*

⁸² *op, cit.*

seaduse aluspõhimõtetega ning tagatud on andmesubjektide õiguste kohane kaitse.⁸³ Käesoleva töö autori andmetel ei ole ühtegi tsiviilõiguslikku eriseadust, mis lubaks isiku kujutist jäädvustada ilma tema nõusolekuta (välja arvatud IKS-is toodud erandid).

Andmekaitse Inspeksioon (edaspidi ka AKI) on juhendis avaldanud seisukohta, „et nõusoleku olemasolu on võimalik tõendada ka videosalvestise endaga“.⁸⁴

AKI on eeltoodud seisukohta juhendis täpsustanud ja märkinud, et mitte alati ei pruugi ainult nõusolekust piisata, et oleks tagatud olukord, et inimese kujutist näidataks sellisel viisil nagu ta tahab ennast avalikkusele kujutada. Selline olukord võib näiteks avalduda meediaga suheldes.⁸⁵ Juhendis on viidatud Eesti ajakirjanduseetika koodeksile, mille punkt 3.2. sätestab, et „ajakirjanik ei või kuritarvitada meediaga suhtlemisel kogenematuid inimesi. Enne vestlust tuleb selgitada räägitu võimalikke tagajärgi“.⁸⁶ Juhendi kohaselt peaks võimalike tagajärgede selgitamine toimuma enne vestlust ehk enne isikuandmete töötlemise kohta nõusoleku võtmist (seega ka enne pildistamist).⁸⁷ Nimetatud koodeksi näol on tegemist käitumisreeglitega⁸⁸ ning sellel on eelkõige selgitava õigusallika mõju⁸⁹, mis võib olla abiks tõlgendamisel, kas ajakirjanik on rikkunud isiku õigust eraelule.

Seega, isiku kujutis kuulub isikuandmete alla ning isiku kujutise jäädvustamine viisil, mille kaudu on isik kas otseselt või kaudselt ära tuntav on isikuandmete töötlemine IKS-i mõttes ning isiku õigus otsustada kujutise kasutamise üle seisneb temalt nõusoleku küsimises.

Nagu juba eelpool viidatud, võib isiku kujutise jäädvustamine olla õiguspärane ka siis kui puudub isiku nõusolek, seda eelkõige seaduse alusel. Näiteks kui isikuandmeid töötleb füüsiline isik isiklikul otstarbel (IKS § 2 lg 1 p 1). Samuti on erand sätestatud IKS § 14 lg-s 3, mille kohaselt võib isikute või vara kaitseks isikuandmeid edastavat või salvestavat jälgimisseadmestikku kasutada üksnes juhul, kui sellega ei kahjustata ülemääraselt andmesubjekti õigustatud huve ning kogutavaid andmeid kasutatakse ainult nende kogumise eemärgist lähtuvalt. Andmesubjekti nõusolekut asendab sellise andmetöötluse korral jälgimisseadmestiku kasutamise fakti ning andmete töötleja nime ja kontaktandmete piisavalt

⁸³ SE 1026 seletuskiri, lk 10.

⁸⁴ Juhend kaamerate kasutamise kohta, lk 18.

⁸⁵ *op. cit.*, lk 19.

⁸⁶ Eesti ajakirjanduseetika koodeks, p 3.2.; juhend kaamerate kasutamise kohta, lk 19.

⁸⁷ Juhend kaamerate kasutamise kohta, lk 19.

⁸⁸ RKTko 3-2-1-17-05 p 28.

⁸⁹ M. Ernits. Avalik väljendusvabadus ja demokraatia. – Juridica 2007, nr 3, lk 170.

selge teatavaks tegemine. Nõue ei laiene jälgimisseadmetiku kasutamisele riigiasutuse poolt seaduses sätestatud alustel ja korras.

Seoses eelneva sättega on S. Tammer väljendanud seisukohta, et „kaitsealast välja jäävatel juhtudel (nt füüsiline isik töötleb isikuandmeid isiklikul otstarbel (IKS § 2 lg 1 p 1), isiku kujutise kasutamine seoses riigikaitsega (riigi poolt jälgimisseadmetiku kasutamine) on isikul õigus kujutisõiguse kaitsele põhiseaduse kaudu.“⁹⁰

1.3. Isiku õigus lubada endast tehtud kujutist kasutada

Käesolevas alapunktis analüüsin erinevaid lähenemisi, mis seonduvad mõistega isikuandmete kasutamine, seda nii sõna „kasutamine“ grammatilise tähenduse kaudu kui ka IKS-is sätestatud mõistete kohaselt. Samuti avan „avaldaja“ ja „kasutaja“ mõisted.

Isiku õigus otsustada oma kujutise kasutamise üle tuleneb eelkõige põhiseaduse §-st 19, mille kaitsealasse kuulub muu hulgas õigus otsustada ise enda kohta käivate andmete avalikustamise üle.⁹¹ „Isikul peab olema õigus ise otsustada, kas ja millisel viisil ta tahab end avalikkuse ees kujutada ning kas ja mil määral tohivad kolmandad isikud muuta tema isiksuse avaliku arutelu esemeks.“⁹²

Sõna „kasutama“ sisu hõlmab muu hulgas millegi kasutamist mingil otstarbel, millegi sooritamiseks või saavutamiseks vahendina rakendamist; enese või kellegi teise kasuks, huvides rakendama.⁹³

Sellisest määratlusest lähtudes võib öelda, et isiku kujutist rakendatakse vahendina näiteks isiku tuvastamiseks, isikust kõneleva päevasündmuse kajastamiseks.

Avalikustamise üldtähendus on millegi avalikuks tegemine.⁹⁴ Näiteks fotode avaldamine ajalehes, video üles laadimine Youtube keskkonnas. Kujutise avalikustamise korral suureneb oluliselt isikute hulk, kes saavad ligipääsu kujutisele.

⁹⁰ S. Tammer. Kujutis kui tegelikult kaitstav õigushüve. – Juridica 2011, nr 9, lk 653.

⁹¹ M. Ernits. PõhiS § 19/3.1.2.2.

⁹² *op. cit.*

⁹³ Eesti keele seletav sõnaraamat. s.v. kasutama. Arvutivõrgus: <http://www.eki.ee/dict/ekss/> (06.05.2013)

⁹⁴ *op. cit.*, s.v. avalikustama.

Analüüsid esinevad Euroopa Inimõiguste Kohtu kohtulahendite seoses kujutisõigusega, selgub, et enim probleeme tekitab kujutise rakendamise viis on kujutise kasutamine avalikustamise otstarbel. Julgen väita, et tavakäibes hõlmab mõiste „kasutamine“ mõiste „avalikustamine“. Sellist tõlgendust kinnitab ka VÕS § 1046 sõnastus, mis muu hulgas loeb õigusvastaseks kujutise õigustamatu kasutamise. Nimetatud sätte kommentaaridest võib välja lugeda, et eelkõige väljendubki õigusvastane kasutamine just avalikustamises.⁹⁵

IKS § 5 toob välja üldmõiste „isikuandmete töötlemine“, milleks on iga isikuandmetega tehtav toiming, sealhulgas isikuandmete kogumine, salvestamine, korrastamine, säilitamine, muutmine ja avalikustamine, juurdepääsu võimaldamine isikuandmetele, päringute teostamine ja väljavõtete tegemine, isikuandmete kasutamine, edastamine, riskasutamine, ühendamine, sulgemine, kustutamine või hävitamine, või mitu eelnimetatud toimingut, sõltumata toimingute teostamise viisist ja kasutatavatest vahenditest.

Seletuskirja kohaselt on IKS §-s 5 antud näidisloetelu toimingutest, mille teostamisel töödeldakse isikuandmeid, seejuures võib korraga esineda mitu erinevat toimingut ning toiminguid on võimalik sooritada näiteks erinevate vahendite kaudu.⁹⁶ Samuti on märgitud, et võrreldes varem kehtinud isikuandmete kaitse seadusega, on loetelusse lisatud ka avalikustamine, „kui andmesubjekti eraelu puutumatust ilmselt kõige ulatuslikumalt kahjustada võiv töötlemistoiming; (...) avalikustamine hõlmab igasuguse andmete määratlemata isikute ringile kättesaadavaks tegemise, sõltumata kasutatud vahenditest ja viisidest (nt Internetis avalikustamine, massiteabevahendite kaudu informatsiooni levitamine jne).“⁹⁷ Võib väita, et selle toimingu sõnaselge lisamisega isikuandmete töötlemise hulka, on püütud tugevdada isiku õigust otsustada ise oma kujutise avalikustamise üle. Selle väite toesusele viitab ka see, et erinevalt varem kehtinud seadusest, on hetkel kehtiva isikuandmete kaitse seaduse alusel isikul õigus nõuda juba kord avalikustatud andmete, sealhulgas ka fotode/videote jätkuva avalikustamise lõpetamist või kahju hüvitamist.⁹⁸

Seejuures on võimalus, et IKS § 5 toodud toimingute mõistete sisud võivad mingil määral sarnaneda, kuid need mõisted sisaldavad erinevaid tegevusi: näiteks kui fotograaf teeb isikust fotosid, siis võtab ta isiku kontaktandmeid, et hiljem tehtud fotod isikuni toimetada. Sellisel

⁹⁵ T. Tampuu, M. Käerdi. VÕS § 1046/3.4.

⁹⁶ SE 1026 seletuskiri, lk 6.

⁹⁷ *op. cit.*

⁹⁸ *op. cit.*

juhul toimub isikuandmete kogumine, säilitamine ning edastamine. Kui nüüd fotograaf soovib sellest isikust tehtud fotot kasutada reklaamtrükistel, siis ei ole võimalik seda teha ilma isiku nõusolekuta ehk on vaja võtta isikuga ühendust loa saamiseks. Selle tegevuse raames toimub isiku kontaktandmete kasutamine.⁹⁹

Tsiviilkäibes üldiselt võib pidada avaldajaks ja kasutajaks kas füüsilisi või juriidilisi isikuid. Kuid isikuks, kes teostab kontrolli oma kujutisõiguse üle, saab olla ainult füüsiline isik. Sellele viidatakse ka võlaõigusseaduse kommenteeritud väljaandes, mis viitab VÕS §-s1046 välja toodud isiklike õiguste sellisele olemusele, mida ei saa omistada juriidilistele isikutele, vaid ainult füüsilistele isikutele. Lisaks ei olnud vähemalt kommenteeritud väljaande avaldamise seisuga 2009. a kohtupraktikas tunnustatud juriidiliste isikute isikuõigusi.¹⁰⁰

IKS kasutab isikute kohta selliseid definitsioone nagu „isikuandmete töötleja“, „andmesubjekt“ ja „kolmas isik“ ning mõistete sisu sõltub isiku rollist IKS-i kohaldamisalas; vastavalt rollile on kehtestatud ka erinevad õigused ja kohustused.

IKS § 8 kohaselt on andmesubjekt isik, kelle isikuandmeid töödeldakse. Ehk füüsiline isik kelle kujutist kasutatakse on IKS-i mõistes andmesubjekt.

Isikuandmete töötleja on sätestatud IKS § 7 lg-s 1, mille kohaselt on isikuandmete töötleja füüsiline või juriidiline isik, välismaa äriühingu filiaal või riigi- või kohaliku omavalitsuse asutus, kes töötleb või kelle ülesandel töödeldakse isikuandmeid. Kõnealuses paragrahvis sätestatakse ka mõisted vastutav töötleja (lg 4) ja volitatud töötleja (lg 5). IKS seletuskirja kohaselt „on üldjuhul kõik isikuandmete töötlejad [kõik isikud ja asutused] vastutavad töötlejad.“¹⁰¹ Isikuandmete töötleja on ka vastutav töötleja, kes otseselt ise isikuandmeid ei töötle, kuid kelle ülesandel toimub töötlemine, samas jääb vastutavale töötlejale alati töötlemise õigus. Seejuures volitatud töötleja täidab töötlemisel alati vastutava töötleja ülesandeid ning on sõltuvuses vastutava töötleja otsustest.¹⁰²

IKS § 9 sätestab mõiste „kolmas isik“, kelleks on füüsiline või juriidiline isik, välismaa äriühingu filiaal või riigi- või kohaliku omavalitsuse asutus, kes ei ole: 1) isikuandmete töötleja ise; 2) andmesubjekt; 3) füüsiline isik, kes isikuandmete töötleja alluvuses töötleb

⁹⁹ Andmekaitse Inspektsiooni vastus erinevatele autori päringule.

¹⁰⁰ T. Tampuu, M. Käerdi. VÕS § 1045/3.5.

¹⁰¹ SE 1026 seletuskiri, lk 8.

¹⁰² *op. cit.*, lk 9.

isikuandmeid. Kolmas isik ei ole eraldi isikuandmete töötleja, „vaid nt juriidilisest isikust või asutusest isikuandmete töötleja töötaja, kes oma ametiülesandeid täites töötleb isikuandmeid.“¹⁰³

Isiku õigus lubada endast tehtud kujutist kasutada on üldreeglina sätestatud IKS § 10 lg 1, mille kohaselt on isikuandmete töötlemine lubatud üksnes andmesubjekti nõusolekul, kui seadus ei sätesta teisiti.

Isikuandmete kaitse seaduses on eraldi paragrahvis reguleeritud isikuandmete avalikustamise tingimused (IKS § 11). Seletuskirjas määratletakse avalikustamist kui „ühte isikuandmete töötlemise viisi (isikuandmetele juurdepääsu teadlik võimaldamine määratlemata isikute ringile). Avalikustamise kui ettenägematu mõju ja ulatusega andmetöötlusviisi puhul võidakse halvemal juhul andmesubjekti õigusi ilmselt kõige rohkem kahjustada, samas on teatud juhtudel ülekaalukaid avalikke huve ning sõnavabadust arvestades avalikustamine vajalik, mistõttu on iseseisev regulatsioon ja täiendavate tagatiste ettenägemine põhjendatud.“¹⁰⁴

IKS § 11 alusel saab isik kontrollida oma kujutise kasutamist lg 3 ja lg 4 alusel. IKS § 11 lg 3 kohaselt on andmesubjektil õigus igal aja nõuda isikuandmete avalikustajalt isikuandmete avalikustamise lõpetamist. IKS § 11 lg 4 kohaselt on andmesubjektil õigus igal ajal nõuda avalikustatud isikuandmete töötlejalt isikuandmete töötlemise lõpetamist. Nimetatud lõigete alusel on isikul võimalik pöörduda esiteks isikuandmete avalikustaja poole, kuid kui avaldatud andmed on avalikustaja kontrolli alt välja läinud, ei saa isik avalikustajalt avalikustamise lõpetamist nõuda ning peab lg 4 alusel pöörduma lõpetamise nõudega avalikustatud isikuandmete töötleja poole. Samas ei ole andmesubjekti õigus nõuda avalikustatud andmete töötlemise lõpetamist absoluutne. Nii IKS § 11 lg 3 kui ka lg 4 sätestavad, et lõpetamist ei saa nõuda kui töötlemine on seadusekohane, või jätkuv avalikustamine ei kahjusta liigselt andmesubjekti õigusi (lg 3). IKS § 11 lg 4 alusel töötlemise lõpetamist võib piirata ka asjaolu, et lõpetamine ei ole tehniliselt võimalik või kui see tooks kaasa ebaproportsionaalselt suuri kulutusi.

Piirangud, mil isiku otsustusõigus oma kujutise kasutamise üle on ahendatud, tulenevad ka IKS-i § 11 lg-st 2, mille kohaselt võib isikuandmeid ilma andmesubjekti nõusolekuta

¹⁰³ *op. cit.*

¹⁰⁴ *op. cit.*, lk 11.

ajakirjanduslikul eesmärgil töödelda ja avalikustada meedias, kui selleks on ülekaalukas avalik huvi ning see on kooskõlas ajakirjanduseetika põhimõtetega. Andmete avalikustamine ei tohi ülemääraselt kahjustada andmesubjekti õigusi. IKS § 11 lg 8 kehtestab reeglid seoses avalikus kohas toimuva heli- või pildimaterjalina jäädvustamise puhul avalikustamise eesmärgil – kui seadus ei sätesta teisiti, asendab isiku nõusolekut tema teavitamine sellises vormis, mis võimaldab tal heli- või pildimaterjali jäädvustamise faktist aru saada ja enda jäädvustamist soovi korral vältida. Teavitamiskohustus ei kehti avalike ürituste puhul, mille avalikustamise eesmärgil jäädvustamist võib mõistlikult eeldada.

Sätte sõnastuse kohaselt on salvestamise eesmärk avalikustamine, seega ei laiene IKS § 11 lg 8 valvekaameratele, mille kasutamist on reguleeritud IKS § 14 lg-s 3.¹⁰⁵

„IKS § 11 lg 5 annab avalikustatud isikuandmete subjektile lisaks lõigetes 3 ja 4 sätestatud õiguse esitada isikuandmete töötlejale ka IKS paragrahvides 21-23 sätestatud nõudeid. IKS § 21 alusel saab nõuda isikuandmete töötlemise lõpetamist ning isikuandmete parandamist, sulgemist ja kustutamist. Nimetatud nõuete esitamisel tuleb seejuures endiselt arvestada ka IKS § 11 lg-tes 3 ja 4 sisalduva eriregulatsiooniga, mis §-s 21 sätestatud osaliselt piirab.“¹⁰⁶ Seejuures tuleb arvestada, et kustutada saab nt Interneti lehekülgedelt aga juba paberväljaandes ajalehtedest enam mitte.

IKS § 22 kohaselt on isikul õigus pöörduda Andmekaitse Inspeksiooni või kohtu poole, kui ta leiab, et tema kujutise kasutamisega rikutakse tema õigusi. Andmekaitse Inspeksioon saab kaebuse alusel kohaldada nõudeid rikkunud isikuandmete töötleja suhtes IKS § 33 lg 2 alusel.

IKS § 23 sätestab, et kui isiku õigusi on rikutud eraõiguslikus suhtes, on isikul õigus nõuda temale tekitatud kahju hüvitamist võlaõigusseaduses sätestatud alustel ja korras.

Seega on IKS-is antud isikule mitmeid erinevaid võimalusi kontrollimaks oma kujutise kasutamist ja kaitsta oma informatsioonilist enesemääramisõigust.

Lähtudes eelnevast võib väita, et isiku kujutise puhul on enim probleeme ja segadust tekitavaks töötlemise viisiks avalikustamine, sest sellega võidakse (liigselt) sekkuda isiku eraellu. Isikul on õigus esitada tema kujutise töötlejale nõudeid avalikustamise (kasutamise)

¹⁰⁵ op. cit., lk 13.

¹⁰⁶ op. cit. lk 12.

lõpetamiseks, kuid võib esineda ka olukordi, kui kujutise edasine levik on väljunud töötleja kontrolli alt. Isikul on õigus pöörduda oma kujutisõiguse kaitseks kohtusse ning vastavad alused on ära toodud järgmistes peatükkides.

2. ISIKUST KUJUTISE TEGEMISE ÕIGUSVASTASUS

2.1. Isikust kujutise tegemise õigusvastasuse eeldused

Käesolevas peatükis on vaatluse all, milliste deliktiõiguslike nõuete alusel saab isik kohtusse pöörduda, kui ta on seisukohal, et õigust tema kujutisele on rikutud. Käsitlusele tuleb eelkõige kahe deliktikoosseisu õigusvastasuse eeldused: VÕS § 1045 lg 1 p 4 ja § 1046 ning VÕS § 1045 lg 1 p 7 ja lg 3, samas on arvestatud ka VÕS § 1045 lg 1 p 8 esinemise võimalusega. Esimese koosseisu raames on käsitletud ka väärtusotsustuse tegemist Euroopa Inimõiguste Kohtu lahendite põhjal ning paralleelselt sisse toodud Avaliku Sõna Nõukogu lahendeid.

2.1.1. Deliktikoosseis VÕS § 1045 lg 1 p 4 ja § 1046 alusel

VÕS § 1045 lg 1 p 4 sätestab, et kahju tekitamine on õigusvastane eelkõige siis, kui see tekitati kannatanu isikliku õiguse rikkumisega. Isiklike õiguste loetelu kuhu kuulub ka kujutis on toodud VÕS § 1046 lg 1 lauses 1, mis sätestab, et isiku au teotamine, muu hulgas ebakohase väärtushinnanguga, isiku nime või kujutise õigustamatu kasutamine, eraelu puutumatus või muu isikliku õiguse rikkumine on õigusvastane, kui seadusega ei ole sätestatud teisiti.

Võlaõigusseaduse kommenteeritud väljaande kohaselt on kujutisõiguse puhul tegemist absoluutse õigushüvega. Sellise õigushüve kahjustamise eelduseks on teo õigusvastasus. Tuleb märkida, et ka tegevusetuse tagajärjel kujutisõiguse kahjustamine on õigusvastane. Seejuures võib rikkumine olla toimunud kas tahtlikult või hooletusest. Eelnevast tulenevalt ei ole nõutav õigusvastasuse tuvastamiseks kontrollida veel täiendavaid asjaolusid kahju põhjustaja käitumises. Märkida tuleb, et kommentaaride kohaselt ei ole isiku kujutise jäädvustamine/kasutamine automaatselt õigusvastane. VÕS § 1045 lg 1 p 4 loob eelduse, et punkti alla kuuluvate õigushüvede kahjustamise näol on tegemist õigusvastase teo või tegevusetusega. Mainitud eelduse aluseks on põhimõte, mis taunib teiste isikute kujutisõiguse kui absoluutse õigushüve kahjustamist ning peab oluliseks isiku õigushüvedega, sealjuures ka

isiku õigusega kujutisele, arvestamist. Eeldus, et kujutisõigust on rikutud, on täidetud selliste tegude puhul, millest võib välja lugeda, et teo eesmärk oligi vastavat õigushüve rikkuda või kujutisõiguse kahjustamine on isiku teo vahetuks tagajärjeks.¹⁰⁷

„Isiklike õiguste rikkumise õigusvastasuse kindlakstegemisel tuleb lisaks[VÕS § 1045] lg 1 p-le 4 kohaldada täiendavalt ka §-s 1046 toodud põhimõtteid, mis eeldavad kahju tekitajale etteheidetava teo õigusvastasuse osas väärtusotsustuse tegemist.“¹⁰⁸

VÕS § 1046 lg 1 annab isiklike õiguste lahtise loetelu, mille õigusvastasuse tuvastamisel tuleb arvestada rikkumise liiki, põhjust ja ajendit, samuti suhet rikkumisega taotletud eesmärgi ja rikkumise raskuse vahel. Sama paragrahvi lõige 2 sätestab, et isikliku õiguse rikkumine ei ole õigusvastane, kui rikkumine on õigustatud, arvestades muid seadusega kaitstud hüvesid ja kolmandate isikute või avalikkuse huve. Õigusvastasuse tuvastamisel tuleb sellisel juhul lähtuda erinevate kaitstud hüvede ja huvide võrdlevast hindamisest.

Võlaõigusseaduse kommenteeritud väljaande kohaselt on VÕS § 1046 lg 1 näol tegemist põhimõttega, mille kohaselt on iga objektiivse teokoosseisu poolest teise isiku isiklikku õigust rikkuv tegu eelduslikult õigusvastane ning seda seepärast, et selleks, et tuvastada isikliku õiguse rikkumise õigusvastasust, tuleb langetada väärtusotsustus, mille käigus tuleb arvestada rikkumise liiki – võlaõigusseaduse vastava sätte kommentaarides on täpsustatud, et tuleb arvestada, „millist isiklikku õigust ning millisel viisil rikuti“.¹⁰⁹ Rikkumise põhjuse ja ajendi puhul tuleb kommentaaride kohaselt arvestada, „kas rikkumise on põhjustanud või ajendanud kannatanu enda tegu ning kas kahju tekitaja tegu, mille õiguspärasust hinnatakse, on adekvaatne ja lubatav reaktsioon sellise kannatanu teo suhtes.“¹¹⁰ Lisaks suhe rikkumisega taotletud eesmärgi ja rikkumise raskuse vahel – seejuures tuleb VÕS § 1046 lg 2 kohaselt kaaluda, kas isiklike õiguste rikkumist võis õigustada rikkuja motiiv tagada seeläbi teiste seadustega kaitstud hüvede või kolmandate isikute või avalikkuse huvide järgimine. Seega on kohtul VÕS §-st 1046 tulenev kohustus langetada väärtusotsustus, mille läbi hinnata isikliku õiguse rikkumise õigusvastasust.¹¹¹

¹⁰⁷ *op. cit.*

¹⁰⁸ T. Tampuu, M. Käerdi. VÕS § 1045/3.5.

¹⁰⁹ T. Tampuu, M. Käerdi. VÕS § 1045/3.1.

¹¹⁰ *op. cit.*

¹¹¹ *op. cit.*

Võlaõigusseaduse kommentaarides on viidatud, et arvestades, et isiku õigus otsustada oma kujutise kasutamise üle kuulub põhiseaduse kaitsealasse, võib sellise õiguse rikkumist õigustav motiiv olla eelkõige seotud mõne teise põhiõigusliku väärtuse tagamisega nagu näiteks sõna- ja ajakirjandusvabaduse põhimõte; samuti avalikkuse õigus saada teavet ühe kindla isiku tegemiste kohta. Sellises olukorras oleksid vastuolus kaks põhiseadusega tagatud õigust – ühelt poolt isikuõigused ning teiselt poolt sõna- ja ajakirjandusvabadus.¹¹² Seejuures tuleb arvestada, et põhiõigused ei ole üksteise suhtes hierarhilised¹¹³, seega tuleb igal üksikjuhtumil eraldi otsustada, kas isiku kujutamine jäi sõnavabaduse piiridesse ehk ei olnud õigusvastane või on isiku pildi jäädvustamisega liigselt tungitud inimese eraellu ja rikutud õigust omada kontrolli oma kujutise üle.

Jäädvustamise puhul on kõige sagedasemaks rikkumise liigiks isiku kujutise jäädvustamine ilma isiku nõusolekuta. Nagu eelpool viidatud, lähtudes VÕS § 1046 lg-st 1 tuleks rikkumise põhjuse ja ajendi osas muu hulgas hinnata, „kas [isikliku õiguse] rikkumise on põhjustanud või ajendanud kannatanu enda tegu“¹¹⁴ – näiteks isik on ennast ise asetanud avalikkuse huviorbiiti, isik on tagaotsitav seoses sooritatud kuritegudega, isiku vastu on kõrgendatud huvi seoses tema ametikohaga. Samuti tuleb tähelepanu pöörata „kas kahju tekitaja tegu, mille õiguspärasust hinnatakse on adekvaatne ja lubatav reaktsioon sellise kannatanu teo suhtes“¹¹⁵ – nt ajakirjanike puhul, kas on lubatav pidevalt isikut jälitada, et saada temast fotosid ja intervjuud ning kas jäädvustuse tegemine oli põhjendatud.

Kuna Eestis puudub kohtupraktika seoses kujutisõiguse rikkumisega (va üks kohtulahend) siis tuleb selliste otsuste tegemisel lähtuda EIK kohtu otsustest, kus on korduvalt puudutatud kujutisõiguse teemat. Kuid kohtuotsuste tegemisel tuleb arvestada EIK poolt rõhutatud seisukohaga, et eelkõige on riigi kohtute ülesanne hinnata vaidlusalust olukorda, seal hulgas ka seda, kui tuntud isik on ja kui põhjendatud oli huvi tema vastu.¹¹⁶

Tõlgendamisel võib kasu olla ka Eesti ajakirjanduseetika koodeksist (edaspidi ka koodeks). Koodeksist lähtudes teeb oma otsuseid ka Avaliku Sõna Nõukogu (edaspidi ka ASN), „mis on sõltumatu analüüsikeskus, mis arutab avaliku meedia peale esitatavaid kaebusi ning juhib

¹¹² *op. cit.*

¹¹³ M. Ernits. PõhiS II ptk, sissejuhatus/1.1.

¹¹⁴ T. Tampuu, M. Käerdi. VÕS § 1046/3.1.

¹¹⁵ *op. cit.*

¹¹⁶ Inimõiguste kohtu suurkoda vaagis kahes Saksamaa vastu esitatud kaebuses kuulsuste elu kohta artiklite ja fotode avaldamise õigustatust. Välisministeerium. Arvutivõrgus: <http://www.vm.ee/?q=node/13684> (31.05.2013).

tähelepanu meediaeetilistele probleemidele ka ise.“¹¹⁷ Riigikohtu lahendis 3-2-1-17-05 punktis 28 on koodeksi ja ASN-i roll kokku võetud järgmiselt: „teatud elualadel tegutsejad on kehtestanud endile käitumisjuhised ehk eetikakoodeksi ning moodustanud kogu, kes koodeksiga kehtestatud reeglite järgimist valvab ning kes võib omada õigust kohustada reeglite rikkujat kannatanu ees vabandama. Eesti ajakirjanduseetika koodeksi nõuete järgimist hindab mittetulundusühingu Avalik Sõna põhikirjaline tööorgan Avaliku Sõna Nõukogu.“¹¹⁸ Seejuures tuleb märkida, et ASN ei ole kohut mõistev organ – „ASN pakub meedia teemadel avalikku arutelu, esitades oma seisukohad konkreetsetes meedia eetikat puudutavates küsimustes kas vabastavate või taunivate lahendite kujul.“¹¹⁹

Koodeksis on seoses kujutisõigusega olemas küll avaldamisreeglid, aga otseselt jäädvustamise kohta reegleid sätestatud ei ole. Kaudselt võib selliseks reegliks pidada näiteks koodeksi punkti 3.1. mis sätestab, et „ajakirjanik, kogudes materjali avaldamise/edastamise jaoks, peab teatama vestluspartnerile, et ta on ajakirjanik ja millise väljaande/jaama juurest. Soovitav on teatada ka, mille jaoks informatsiooni kogutakse.“¹²⁰ – sellest, mille jaoks ning millise väljaande poolt isiku fotod tahetakse jäädvustada, võib sõltuda inimese nõusolek jäädvustamiseks. Koodeksi punkt 3.2. sätestab, et „ajakirjanik ei või kuritarvitada meediaga suhtlemisel kogematauid inimesi. Enne vestlust selgitatakse räägitu võimalikke tagajärgi.“¹²¹ – ajakirjanik peab hindama olukorda, et kas inimese jäädvustamine oleks tema parimates huvides; ning koodeksi punktis 3.3. on põhimõte, et „ajakirjanik peab rangelt kinni informatsiooniallikale antud lubadustest ja väldib lubadusi, mida ta ei suuda täita“¹²².

Võrdluseks, Inglismaa vastav koodeks (*The Editors' Code of Practice*)¹²³ sisaldab muu hulgas selliseid spetsiifilisemaid alapeatükke nagu „privaatsus“ ja „ahistamine“ ning neis on näiteks sätestatud keeld kasutada pika objektiiviga fotokaameraid pildistamiseks isikuid eravaldustes. Samuti on rõhutatud, et fotograafid ei tohi kasutada ahistamist, hirmutamist ning jätkuvat jälitamist selleks, et isikust fotosid saada. Eravaldustes ei tohi isikuid pildistada ilma nõusolekuta või olukorras, kus neil on palutud pildistamine lõpetada või palutud lahkuda

¹¹⁷ Avaliku Sõna Nõukogu. Arvutivõrgus: <http://www.asn.org.ee/> (02.05.2013).

¹¹⁸ RKTko 3-2-1-17-05 p 28.

¹¹⁹ *op. cit.*

¹²⁰ Eesti ajakirjanduseetika koodeks, punkt 3.1.

¹²¹ *op. cit.*, punkt 3.2.

¹²² *op. cit.*, punkt 3.3.

¹²³ The Editors' Code of Practice. Arvutivõrgus: <http://www.pcc.org.uk/cop/practice.html>.

eravaldusest. Isegi kui eelmainitud teel on pildid tehtud, ei tohiks toimetajad lasta avaldada sellisel viisil tehtud pilte.¹²⁴

Ajakirjanduseetika koodeksis on avaliku elu tegelase mõiste sätestatud punktis 1.6 järgmiselt: „poliitilist ja majanduslikku võimu ning avalikkusele olulist informatsiooni valdavaid inimesi käsitleb ajakirjandus avaliku elu tegelastena, kelle tegevuse üle on ajakirjanduse tavalisest suurem tähelepanu ja kriitika õigustatud. Samuti käsitleb ajakirjandus avaliku elu tegelastena neid, kes teenivad elatist enda isiku või loomingu eksponeerimisega“¹²⁵.

Euroopa Inimõiguste Kohtusse on jõudnud mitmeid kaebusi seoses kujutisõigusega, kuid enamasti on probleemi põhituum olnud fotode avalikustamises, mitte niivõrd jäädvustamises. Järgnevalt mõned lahendid, kus kohus on võtnud seisukoha ka jäädvustamise osas.

Komisjoni arvamus *Friedl vs. Austria*: kaebaja osales avalikul meeleavaldusel, mida pildistas ja filmis politsei. Kaebaja väitis, et politsei ei pildistanud mitte kogu demonstratsiooni vaid teda individuaalselt ning sellega on rikutud tema õigust privaatsusele. Komisjon leidis, et artikli 8 rikkumist ei toimunud, sest tegemist oli avaliku sündmusega avalikus kohas, millest meeleavaldajad vabatahtlikult osa võtsid ning pildistamise eesmärgiks oli üksnes meeleavalduse iseloomu jäädvustamine ning korralduse teostamine.¹²⁶

Kuigi nimetatud juhtumil pildistas demonstrante politsei võib siin paralleele tuua ka tsiviilvaidlustega. Tuleb arvestada, et sellise ettevõtmise nagu meeleavaldus olemus on ju tegelikult avalik – sellega avaldatakse avalikult ja pigem juba äärmuslikus võtmes arvamust mingi elu aspekti kohta ja reeglina avalikus linnaruumis. Enamasti on ka ajakirjandusel põhjendatud huvi sellist sündmust kajastada ja meeleavaldusel osalenuid pildistada ja filmida. Kui inimene on juba tulnud tänavale häälekalt arvamust avaldama, peaks ta ka olema valmis ja tihti otsibki seda, et teda pildistataks.

EIK komisjon arutas kaebusi, mille kohaselt rikuti artiklit 8 videovalvega turvalisuse eesmärkidel ning puudus vastav siseriiklik seadus, mille järgi inimesed teaks, mida ja kuidas sellises olukorras teha tuleb ning kuhu pöörduda, kui nad tunnevad, et nende õigusi on rikutud. Komisjon rõhutas, et videovalvet kasutatakse turvalisuse tagamise eesmärkidel. Ning

¹²⁴ Basil S. Markesinis. *Protecting Privacy: The Clifford Chance Lectures*. - Vol. 4, Oxford University Press: 1999, lk 15; *The Editors' Code of Practice*.

¹²⁵ Eesti ajakirjanduseetika koodeks, p 1.6.

¹²⁶ EIKo 26.01.1995, 15225/89, *Friedl vs. Austria*.

info, mis saab teatavaks inimesele, kes kaameraid jälgib, ei ole erinev infost, mida ta saaks siis, kui ta viibiks ise füüsiliselt seal kohas, mida ta jälgib videovahendusel. Seega, kõik mida on võimalik videovahendusel jälgida võib kokku võtta mõistega „avalik käitumine“ (*public behaviour*), lisaks ei salvestatud jäädvustusi, seega ei olnud ohtu, et saaks võimalikuks jälgitud pildi ja selle kaudu nähtavate isikute kujutiste avalikustamine. Seega leidis komisjon, et kaebaja eraellu ei ole sekkunud ning kaebust ei võetud menetlusse.¹²⁷

Siin tekib kohe küsimus, et milline oleks lahendus siis, kui turvakaamera oleks pilti ka salvestanud. Seda küsimust on selgitatud näiteks kohtulahendis *Peck vs. Ühendkuningriik*, kus kohus jõudis samuti järeldusele, et isiku tegevuse monitoorimine avalikus kohas selliste salvestusvahenditega, mis ei jäädvusta nähtud infot, ei sekku inimese eraellu. Samas, sellise info salvestamine ning selle süsteemne ja kestav iseloom võib juba sekkuda isiku eraellu. Kõnealuses kaasuses oli eelkõige küsimuse all lindistuse avalikustamine, kuid jäädvustamise osas asus kohus seisukohale, et vara kaitseks ja ümbruses korra tagamiseks kasutatavate kaamerate kasutamine ei riku inimeste õigust privaatsusele siis, kui neid kaameraid kasutatakse sihtotstarbeliselt.¹²⁸

EIK otsus *Egeland ja Hanseid vs. Norra*. Kõnealuses kaasuses oli küsimuse all asjaolud, kuidas meedia kajastas kohtus süüdimõistetud inimest. Ajakirjandusväljaanded tegid mitmeid pilte süüdimõistetust vahetult peale kohtuistungit, kui isik oli tugeva emotsionaalse stressi all ja tema kehakeelest võis lugeda, et ta ei soovinud pildile jääda. Hiljem need fotod ka avalikustati. Kohus küll rõhutas, et pressil on täita oluline roll demokraatlikus ühiskonnas, kuid siiski ei tohi üle astuda teatud piirangutest, mis on sätestatud teiste isikute maine ja õiguste kaitseks ning sõltumatuks kohtumõistmiseks. Kohus tuvastas, et isiku identiteet oli küll juba teada, kuid fotode tegemine olukorras, kus isegi fotodelt on näha, et isik ei soovi pildile jääda ei ole lubatud ilma nõusolekuta isegi avalikus kohas ja seoses avaliku sündmusega. Kohus ei nõustunud seisukohaga, et nõusoleku olemasolu ei olnud oluline, sest isik oli varem meediaga koostööd teinud. Antud olukorras ei saanud isikut samastada nende inimestega, kes ennast ise eksponeerivad avalikkuses seoses oma rolliga ühiskonnas, nagu näiteks poliitikud.¹²⁹

¹²⁷ Komisjoni otsus seoses avaldustega nr 32200/96 ja 32201/96.

¹²⁸ EIKo 28.01.2003, 44647/98, *Peck vs. Ühendkuningriik*.

¹²⁹ EIKo 16.07.2009, 34438/04, *Egeland ja Hanseid vs. Norra*.

Flinkkilä ja teised vs. Soome. Nagu eelmises kajastatud lahendis, märkis kohus ka siin, et eraisikul, kes ei ole avaliku elu tegelane, on avaram eraelu kaitse, isegi kui ta on osaline kohtumenetluses. Kuid kui eraisik siseneb avaliku elu tegelase koju (ning on osaline skandaalis), tuleb tal arvestada, et ta siseneb avalikku sfääri ning eraisikule laienev kaitseala võib seega väheneda.¹³⁰

Von Hannover vs Saksamaa nr 1 lahendis märkis kohus, et kuigi kaebus oli esitatud seoses fotode avalikustamisega ei saa eirata ka konteksti, kuidas fotod olid jäädvustatud – „ilma kaebaja nõusoleku ja teadmiseta ning mõningal juhul ka pideva ahistamise tulemusena, lisaks olid fotod tehtud isiku puhtalt eraelulistel situatsioonides, mil isik ei täitnud ühtegi ühiskondlikku rolli. Sellisel viisil fotode tegemine on väga tugev sekkumine isiku eraellu ning selline teguviis on eraelu riive ka avaliku elu tegelase puhul, kellel on samuti õigus eraelule ning õigus kontrollida oma kujutist. Kuigi õigus seda kontrollida on väiksem kui nõ tavalistel inimestel“¹³¹ (sama järeldust on kohus kinnitanud muu hulgas ka Von Hannover vs. Saksamaa nr 2 lahendis).

ASN-i praktikast võib välja tuua järgmised lahendid:

Lahendi nr 534 asjaoludeks oli, et ajakirjanik tungis ootamatult kaebuse esitaja koju koos eelnevalt salvestama pandud kaameraga. ASN viitas videopildile, millest nähtus, et ajakirjanik lähenes isikule töötava kaameraga ning nentis, et selline olukord seadis isiku sundolukorda ega võimaldanud tal teostada informatsioonilise enesemääramise õigust; „isik võib oma positsioonist lähtuvalt küll olla avalikkuse ees aruandekohustuslik, kuid kellelgi ei ole kohustust anda intervjuud. Töötava kaameraga intervjuueritavale lähenemine peaks olema erandolukord ajakirjanduseetika koodeksi p 3.7 tähenduses, juhul kui muul moel ei ole võimalik isikut intervjuuerida ning avaliku elu tegelase staatusest tulenevalt on tema valduses informatsiooni, mida avalikkusel on möödapääsmatu teada.“¹³²

Lahendi nr 529 asjaoludeks oli muu hulgas, et ajakirjanik pildistas avariid kaebuse esitaja keelust hoolimata. Väidetavalt oli ajakirjanik lubanud näo pildil hägustada, aga seda ei tehtud. Ajakirja peatoimetaja põhjendas sellist teguviisi arusaamaga, et kuna tegemist oli avaliku kohaga, siis võis ka pilti teha. Näo hägustamise võimaluse osas nentis peatoimetaja, et ajakirjanik viitas sellele kui võimalusele ning kaebaja oleks pidanud selgemalt soovi

¹³⁰ EIKo 06.04.2010, 25576/04, *Flinkkilä ja teised vs. Soome*.

¹³¹ EIKo 24.09.2004, 59320/00, *Von Hannover vs. Saksamaa nr 1*.

¹³² Lahend nr 534. Avaliku Sõna Nõukogu. Arvutivõrgus: http://www.asn.org.ee/asn_lahendid.php (04.06.2013).

avaldama, kui soovis, et tema nägu piltidel hägustataks.¹³³ Avaliku Sõna Nõukogu asus seisukohale, et „Saarte Hää! on rikkunud head ajakirjandustava, sest iga õnnetus ei ole *a priori* uudisväärtuslik. Pildistamist olukorras, kui pildistatav seda otsesõnu keelab, peab põhjendama avalikkuse jaoks olulise infovajadusega. Fotodelt ei nähtu midagi, mis võiks avalikkuse huviorbiidis üles kaaluda sellel kujutatava isiku õiguse eraelule.“¹³⁴

Lahendis nr 388 oli kaebuse esemeks asjaolu, et kaebaja oli nõus andma intervjuu, kui tema nägu ei näidata, ehk ta andis loa intervjuuks, aga mitte kujutise jäädvustamiseks. Kaebuse esitaja heitis telekanalile ette kokkuleppimata videosalvestust tema tervitusest reporteriga ning jäädvustuse avalikustamist. Ka intervjuu põhiosa oli kaebuse kohaselt filmitud loata, nagu oli ka põhjendamatu tema näo suures plaanis näitamine seminaril, kuigi auditooriumis viibis lisaks veel mitukümmend inimest.¹³⁵ ASN on märkinud, et „lähtuvalt informatsioonilise enesemääramise õigusest on iga isik vaba otsustama, kas ta üldse soovib intervjuud anda või mitte, kuid nõustumise eritingimused (nt näo varjamine) peab ta eelnevalt ise reporterile või väljaandele/kanalile teatavaks tegema ning ASN asus seisukohale, et head ajakirjandustava ei rikutud.“¹³⁶

Märkimist väärib, et kui üldiselt olid ASN-i lahendite põhjendused sellised, mis võiksid kokku sobida ka EIK lahendite põhimõtetega, siis seoses lahendiga 388 olen ASN-ist erineval seisukohal, sest IKS § 12 lg 8 kohaselt eeldatakse, et vaidluse korral ei ole isik oma isikuandmete töötlemiseks nõusolekut andnud.

EIK lahenditest võib järeldada, et tunnustamist väärib kindlasti ka avaliku elu tegelase õigus eraelule ja õigus keelduda fotole jäämisest, kui tegemist on ainult eraelulise olukorraga. Lubatud ei ole isikut pidevalt ahistada pildi saamise eesmärgil. Seoses nõ tavaliste inimestega, kelle eraelule laieneb üldiselt avaram kaitse ulatus, väärib märkimist, et kui nad osalevad vabatahtlikult avalikel üritustel või sisenevad avaliku elu tegelase koju, tuleb arvestada, et kaitse eraelule võib väheneda ja sellistes olukordades isikute jäädvustamine ei pruugi olla isiku eraelu rikkumine. Ümbruse ja vara turvalisuse kaalutlustel jälgimisvahendite kasutamisel tuleb isikutel taluda jäädvustamist, kuid seda ainult juhul, kui jäädvustamine ei välju kaitse-eesmärgi piiridest.

¹³³ Lahend nr 529. Avaliku Sõna Nõukogu.

¹³⁴ *op. cit.*

¹³⁵ Lahend nr 388. Avaliku Sõna Nõukogu.

¹³⁶ *op. cit.*

Deliktikoosseisu viimasena kontrollitav eeldus on süü.¹³⁷ Võlaõigusseaduse kommentaaride kohaselt, „õigusvastasuse tuvastamisel üksnes § 1046 järgi (...) vabaneb isiklike õiguste rikkuja vastutusest, kui ta tõendab süü puudumise § 1050 järgi.“¹³⁸ VÕS § 1050 lg 1 kohaselt ei vastuta kahju tekitaja kahju tekitamise eest, kui ta tõendab, et ei ole kahju tekitamises süüdi, kui seaduses ei ole sätestatud teisiti.

Võlaõigusseaduse kommentaaride kohaselt tuleb süü hindamisel eristada tahtlikku tegevust ja hooletust.¹³⁹ „Otsese tahtluse korral soovib isik, et tema tegu põhjustaks õigusvastase tagajärje. Kaudse tahtluse korral küll ei soovita otseselt õigusvastase tagajärje saabumist, kuid ollakse sellega nõus (isik näeb oma teo tagajärge ette).“¹⁴⁰

Seega saab isik kelle õigust oma kujutise kontrollimise üle on rikutud ehk „kelle suhtes on toime pandud õigusvastane tegu ja kellele sellise teoga on põhjustatud kahju, üldjuhul väita, et õigusvastaselt kahju tekitanud isik oli vähemalt hooletu (süüd eeldatakse). (...) Kahju tekitanud isik, kes ei suuda tõendada ühtegi § 1045 lg-s 2 nimetatud õigusvastasust välistava asjaolu esinemist, peab kahju hüvitamise kohustuse vältimiseks selle eelduse ümber lükkama.“¹⁴¹

Arvestades, et sellise isikliku õiguse nagu kujutisõigus rikkumise puhul süüd vähemalt eeldatakse, saaks rikkuja oma süü välistada, kui ta suudaks veenvalt tõendada, et tal oli näiteks kujutise jäädvustamiseks isiku kehtiv nõusolek.

Isiklike õiguste, sealhulgas kujutisõiguse rikkumise korral saab varalise kahju hüvitamist nõuda VÕS § 131 alusel. Seejuures saab isiklike õiguste rikkumise korral nõuda mittevvaralise kahju hüvitamist VÕS § 134 lg 2 alusel.¹⁴²

2.1.2. Deliktikoosseis VÕS § 1045 lg 1 p 7 ja VÕS § 1045 lg 3 alusel

VÕS § 1045 lg 1 p 7 sätestab, et kahju tekitamine on õigusvastane eelkõige siis, kui see tekitati seadusest tulenevat kohustust rikkuva käitumisega. VÕS § 1045 lg 3 omakorda sätestab, et seadusest tuleneva kohustuse rikkumisega kahju tekitamine ei ole õigusevastane,

¹³⁷ Samad põhimõtted süü osas rakenduvad ka käesoleva töö punktis 3.1. kirjeldatud deliktikoosseisude puhul.

¹³⁸ T. Tampuu, M. Käerdi. VÕS § 1046/3.5.

¹³⁹ T. Tampuu, M. Käerdi. VÕS § 1050/3.3.

¹⁴⁰ *op. cit.*

¹⁴¹ *op. cit.*

¹⁴² T. Tampuu, M. Käerdi. VÕS § 1045/3.5.

kui kahju tekitaja poolt rikutud sätte eesmärk ei olnud kannatanu kaitsmine sellise kahju tekkimise eest.

Võlaõigusseaduse kommentaarides on täpsustatud, mida tuleb mõista seaduse all VÕS § 1045 lg 1 p 7 tähenduses – „mis tahes õigusnormi, millest tuleneb kahju tekitanud isikule kohustus käituda teatud viisil, st teha teatud tegu või hoiduda teatava teo tegemisest. Kuna lg 3 kohaselt on kannatanu suhtes toime pandud õigusvastase teoga tegemist üksnes sellise õigusnormi rikkumise korral, mille eesmärk on kaitsta kannatanud talle tekitatud kahju eest, nimetatakse vastavaid õigusnorme teoorias ka kaitsenormideks.“.¹⁴³

Võlaõigusseaduse kommentaarides on rõhutatud, et kui isik valib kujutisõiguse rikkumise puhul kohtusse pöördumisel hagi aluseks VÕS § 1045 lg 1 p 7 (ja lg 3), on hageja kohustus tõendada, et kostja tegu oli õigusvastane, sest rikutud on kostjale seaduses sätestatud kohustust. Sellise asjaolu tõendamiseks tuleb „igal konkreetsel juhul tuvastada rikutud sätte kaitse-eesmärk st selgitada, kas kannatanu kaitsmine ja temal tekkinud kahju ärahoidmine oli kostja poolt rikutud lepinguvälist kohustust ette nägeva sätte ehk kaitsenormi eesmärgiks.“¹⁴⁴ Õigusvastasuse üheks eelduseks siinkohal on, et kostja on rikkunud seaduses sätestatud tegutsemise kohustust ehk deliktiõiguslikku kaitsenormi.¹⁴⁵

T. Tampuu on oma raamatus eraldi rõhutanud, et „hageja, kes tahab hagi põhjendada deliktiõigusliku kaitsenormi rikkumisega VÕS § 1045 lg 1 p 7 järgi, peab muu hulgas tõendama, et tema viidatud kaitsenorm on olemas ja kehtib. Samuti peab ta VÕS § 1045 lg 3 järgi põhjendama, et kostja rikutud kaitsenormi üheks eesmärgiks oli hagi nimetatud kahju ärahoidmine. See tähendab, et kohus ei pea omal algatusel otsima hagejat kaitsta võivat sätet ega võtma ilma hageja taotluseta seisukohta, kas mõni selline sätte on olemas ning kas see kuulub kohaldamisele.“¹⁴⁶

Kujutise jäädvustamise puhul on kaitsenorm sätestatud isikuandmete kaitse seaduses §-s 14 lg 3, mis sätestab, et isikute või vara kaitseks võib isikuandmeid edastavat või salvestavat jälgimisseadmestikku kasutada üksnes juhul, kui sellega ei kahjustata ülemääraselt andmesubjekti õigustatud huve ning kogutavaid andmeid kasutatakse ainult nende kogumise eesmärgist lähtuvalt. Andmesubjekti nõusolekut asendab sellise andmetöötluse korral

¹⁴³ Tampuu, M. Käerdi. VÕS § 1045/3.8.

¹⁴⁴ *op. cit.*

¹⁴⁵ T. Tampuu. Lepinguvälised võlasuhted. Tallinn: Juura 2012, lk 185

¹⁴⁶ T. Tampuu, lk 211.

jälgimisseadmestiku kasutamise fakti ning andmete töötleja nime ja kontaktandmete piisavalt selge teatavakstegemine. Nõue ei laiene jälgimisseadmestiku kasutamisele riigiasutuse poolt seaduses sätestatud alustel ja korras.

Nimetatud sättes on kohustatud isikuks isikuandmete töötleja, kelle kontrolli all on jälgimisseadmestiku kasutamine, selleks võib olla nt eraisik kes on kaamerad paigutanud oma vara kaitseks või näiteks turvafirma. Kaitstud isikuks on isik, kelle kujutis salvestub jälgimisseadmestiku vahendusel. Tuvastada tuleb rikutud sätte kaitse-eesmärk. Rikutava kohustuse eesmärgi teooria puhul tuleb lähtuda nõude aluseks oleva normi teleoloogilisest tõlgendamisest ja selgitada selle kaudu välja nende isikute huvid ring, mille kaitsmiseks rikutud norm kehtestati.¹⁴⁷ U. Lõmus on märkinud, et „teleoloogiline ehk eesmärgipärane tõlgendusmeetod nõuab normi tõlgendamist viisil, mis teeniks kõige paremini eesmärki, mille saavutamiseks on õigusnorm kehtestatud.“¹⁴⁸

IKS-i koostamisel on aluseks võetud direktiiv 95/46/EÜ, mille preambula punktis 10 on toodud järgmine eesmärk: isikuandmete töötlemist käsitlevate õigusaktide eesmärk on kaitsta Euroopa inimõiguste ja põhivabaduste kaitse konventsiooni artiklis 8 ja ühenduse õiguse üldistes põhimõtetes tunnustatud põhiõigusi ja -vabadusi, eelkõige õigust eraelu puutumatusse. IKS-i § 1 kohaselt on isikuandmete kaitse seaduse eesmärgiks kaitsta isikuandmete töötlemisel füüsilise isiku põhiõigusi ja -vabadusi, eelkõige õigust eraelu puutumatusse. Seoses § 14 lg-ga 3 on IKS-i seletuskirjas jälgimisseadmestiku mõiste ja eesmärk avatud turvaseaduse¹⁴⁹ § 11 lg 3 abil, mille kohaselt on jälgimisseadmestik pilti või elektroonilist signaali edastavate ja salvestavate seadmete kogum, mis on ette nähtud territooriumi, inimese, eseme või protsessi jälgimiseks või territooriumi, inimese või eseme asukoha või protsessi toimumise koha kindlaksmääramiseks.

Seletuskirja kohaselt võib turvakaamerate puhul ülemäärase kahjustamisega tegemist olla näiteks kaamerate paigutamisega riidepoodide prooviruumidesse. Arvestades, et IKS § 14 lg 3 kohaselt kasutatakse saadud andmeid ainult nende eesmärgist lähtuvalt, ei ole oleks õiguspärane turvakaamerate vahendusel tehtud piltidest näiteks näituse avamine.¹⁵⁰

¹⁴⁷ K. Sein. VÕS § 127/4.6. – P. Varul jt (koost). Võlaõigusseadus I. Üldosa (§§ 1-207). Komm vlj. Tallinn: Juura 2006.

¹⁴⁸ U. Lõmus. Kuidas liikmesriigi kohtusüsteem tagab Euroopa Liidu õiguse tõhusa toime? – Juridica 2007, nr 3, lk 147.

¹⁴⁹ Turvaseadus. – RT I 2003, 68, 461 ... RT I, 25.10.2012, 34.

¹⁵⁰ SE 1026 seletuskiri, lk 18.

Seega, võib öelda, et kaitse-eesmärgiks on isikuõiguse, sealhulgas eraelu ja ka kujutisõiguse kaitse ja kui turvakaamerate kasutamisel ületatakse selle eesmärgi ja salvestatakse isikute tegevusi intiimsetes kohtades nagu nt riietusruum, duširuum või kui salvestist hiljem avaldatakse näiteks meelelahutuslikus kontekstis, oleks see kaitse-eesmärgi rikkumine ning isikul oleks deliktiõiguslik nõue VÕS § 1045 lg 1 p 7 ja lg 3 alusel.

Kuna IKS-is sätestatud kaitsenormide eesmärk on üldkokkuvõttes isikuõiguste kaitse, tuleb kohtul ka juhul, kui hagi on esitatud VÕS § 1045 lg 1 p 7 ja lg 3 alusel rakendada VÕS § 1046 ning teha väärtusotsus.

Süü, kui deliktikoosseisu kolmanda elemendi osas on võlaõigusseaduse kommentaarides kaitsenormide rikkumise tuvastamise puhul märgitud, et „kuna teo õigusvastasuse peab tõendama kannatanu ja kaitsenormi rikkumise (...) tuvastamine toimub teo õigusvastasuse kindlakstegemise staadiumis, siis ei eeldata kaitsenormi rikkumise subjektiivse külje hulka kuuluvat süüd, sh hooletust, ning õigusvastasuse tuvastamise käigus § 1050 lg-s 1 sätestatud eeldust ei kohaldata. Võib öelda, et süü element on kaitsenormi rikkumises seisneva delikti puhul tegelikult oluline üksnes juhul, kui kaitsenormi rikkumise koosseis ei eelda isegi mitte hooletust.“¹⁵¹

„§ 1045 lg 1 p 7 nimetatud kaitsenormi rikkumise korral tuleb vastavat kaitsenormi tõlgendada, et tuvastada, kas seda normi saab rikkuda hooletusest. Juhul kui kaitsenormi rikkumine eeldab hooletust, välistab hooletuse puudumine juba kahju tekitaja teo õigusvastasuse.“¹⁵² Seejuures tähendab väline hooletus „objektiivse hoolsusnormi e käibekohustuse rikkumist.“¹⁵³

Nt kui turvafirma ületab vara kaitseks jälgimisseadmeid kasutades jälgimisseadmestiku eesmärgi ning lubab näiteks kolmandatel isikutel jälgida turvakaamerate vahendusel teisi isikuid, võib tegemist olla käibes vajaliku hoole täitmata jätmisega ning sellest tulenevate tagajärgede eest peab vastutav töötleja ka vastutama.

¹⁵¹ T. Tampuu, M. Käerdi. VÕS § 1050/3.2.

¹⁵² T. Tampuu, M. Käerdi. VÕS § 1050/3.3.2.

¹⁵³ T. Tampuu, M. Käerdi. VÕS § 1050/ 3.1.

„Tahtlikult õigusvastaselt käitunud isik, sh tahtlikult kaitsenormi rikkunud või tahtlikult heade kommete vastaselt käitunud isik vabaneb deliktiõiguslikust vastutusest üksnes siis, kui ta tõendab mõne õigusvastasust välistava asjaolu (VÕS § 1045 lg 2) esinemise.“¹⁵⁴

Kaitsenormi rikkumise korral saab kahju hüvitamist nõuda VÕS § 127 lg 2 alusel, mis kannatanu jaoks võib olla oluline eelkõige seetõttu, et nõuda saab ka puhtmajandusliku kahju hüvitamist.¹⁵⁵

2.1.3. Deliktikoosseis VÕS § 1045 lg 1 p 8 alusel

Kujutisõiguse rikkumise korral võib kaaluda hagi esitamist ka VÕS § 1045 lg 1 p 8 alusel, mis sätestab, et kahju tekitamine on õigusvastane eelkõige siis, kui see tekitati heade kommete vastase tahtliku käitumisega.

„Selle sätte kohaldamine eeldab seega kohtu hinnangut, kas kahju tekitaja tegu oli kooskõlas heade kommetega või mitte ning kas kahju tekitaja tahtlus oli suunatud kannatanu kahjustamisele. Kuna teo õigusvastasuse tõendamise koormus lasub kannatanul (...), siis peab kannatanu (VÕS § 1045) lg 1 p-s 8 nimetatud juhul tõendama kahju tekitaja tahtluse.“¹⁵⁶

„Oluline ei ole, kas kahju tekitaja ise sai aru oma tegevuse headele kommetele mittevastavusest või mitte. (...) (kuna nimetatud delikti toimepanemise subjektiivne külg sisaldab tahtlust (kannatanu on seda tõendanud), siis ei kohaldata selle sätte puhul VÕS § 1050).“¹⁵⁷

Vastuolu heade kommetega on täpsemalt kirjeldatud tsiviilseadustiku üldosa seaduse¹⁵⁸ kommentaarides, mille kohaselt tuleb kõnealuse mõiste puhul arvestada erinevate moraalsete väärtustega ning keskmise moraalitunnetusega. Väärtused ja moraalitunnetus on ajas muutuvad nähtused, seega muutub ka see, mida arvestatakse kehade kommetega vastuolus olevaks. Järelikult ei ole võimalik heade kommete vastast käitumist ammendavalt defineerida ja anda näiteks loetelu.¹⁵⁹

Nagu eelnevalt käsitletud kaitsenormi rikkumise puhul, võimaldab ka VÕS § 1045 lg 1 p 8 „oma kaitse-eesmärgist tulenevalt (vt VÕS § 127 lg 2) nõuda puhtmajandusliku kahju hüvitamist.“¹⁶⁰

¹⁵⁴ T. Tampuu, M. Käerdi. VÕS § 1050/3.3.1.

¹⁵⁵ T. Tampuu, lk 212.

¹⁵⁶ T. Tampuu, M. Käerdi. VÕS § 1045/3.9.

¹⁵⁷ T. Tampuu, lk 212.

¹⁵⁸ Tsiviilseadustiku üldosa seadus. – RT I 2002, 35, 216 ... RT I, 06.12.2010, 12.

¹⁵⁹ P. Varul. TsÜS § 86/3.1.1.

¹⁶⁰ T. Tampuu, lk 212.

Heade kommete vastase kujutisõiguse rikkumisega võib tegemist olla nt siis kui üks isik pildistab teist abitus olukorras.

Kui tahtliku heade kommete vastase käitumisega on rikutud isiku õigust oma kujutisele on sätte kaitse-eesmärgiks isiklike õiguste kaitse ning õigusvastasuse tuvastamisel tuleb täiendavalt kohaldada VÕS § 1046 ja teha väärtusotsustus.

Kokkuvõtvalt tuleb märkida, et kui hagialuseks on VÕS § 1045 lg 1 p 4 siis tuleb alati õigusvastasuse tuvastamisel kohaldada ka VÕS §-i 1046 ning teha väärtusotsus, kas isiku kujutisõiguse rikkumine oli põhjendatud või mitte. Kui hagialuseks valida VÕS § 1045 lg 1 p 7 ja lg 3, lähtub õigusvastasuse hindamine kaitsenormi kaitse-eesmärgist ning kuna IKS-is sätestatud kaitsenormide laiem eesmärk on isiklike õiguste kaitse tuleb ka sellise hagialuse puhul teha lõplik otsus VÕS § 1046 alusel väärtusotsusega. Sama kehtib ka heade kommete vastase rikkumise puhul.

2.2. Seadusest tulenev õigustus kujutise tegemiseks ilma isiku nõusolekuta

Käesolevas peatükis on vaatluse all selline õigusvastasust välistav asjaolu nagu isikust kujutise tegemine ilma nõusolekuta kuid seaduse alusel.

VÕS § 1045 lg 1 p 4 sätestab, et kahju tekitamine on õigusvastane eelkõige siis, kui see tekitati kannatanu isikliku õiguse rikkumisega. Sama paragrahvi lg 2 p 1 sätestab, et kahju tekitamine ei ole õigusvastane, kui kahju tekitamise õigus tuleneb seadusest.

Võlaõigusseaduse vastava sätte kommentaaride kohaselt on nenditud, et kuigi seaduse tekst viitab, et kahju tekitamine ei ole õigusvastane, kui kahju tekitamise õigus tuleneb seadusest, ei ole võlaõigusseaduses loetletud konkreetseid juhte, mil kahju põhjustamine oleks kooskõlas seadusega. Näitena on toodud, et selline olukord võib esineda ametiseisundist tulenevate õiguste kasutamisel. Seejuures on märgitud, et „ka eraisikutele võidakse seadusega anda õigus sekkuda teise isiku nii varalistesse kui ka mittevaralistesse õigustesse.“¹⁶¹ Vaieldavaks kohaks on tegevusetus – nimelt kas ka tegevusetuse korral on lubatud kahju tekitada kõnealuse sätte alusel näiteks kui esineb kohustuste kollisioon.¹⁶²

¹⁶¹ Tampuu, M. Käerdi. VÕS § 1045/3.10.1.

¹⁶² *op. cit.*

Lisaks tuleks arvestada ka VÕS § 1046 sätestatud asjaoludega. VÕS § 1046 lg 2 sätestab, et isikliku õiguse rikkumine ei ole õigusvastane, kui rikkumine on õigustatud, arvestades muid seadusega kaitstud hüvesid ja kolmandate isikute või avalikkuse huve. Õigusvastasuse tuvastamisel tuleb sellisel juhul lähtuda erinevate kaitstud hüvede ja huvide võrdlevast hindamisest. Näiteks turvakaamerate kasutamine on üldjuhul õiguspärane.

Täpsemad asjaolud, mil teisel isikul on seadusest tulenev õigustus jäädvustada isiku kujutist ilma nõusolekuta, tulenevad isikuandmete kaitse seadusest. Nimelt sätestab IKS § 14 lg 1 p 1, et isikuandmete töötlemine on lubatud andmesubjekti nõusolekuta, kui isikuandmeid töödeldakse seaduse alusel.

Lähtudes isikuandmete kaitse seadusest on Andmekaitse Inspektsiooni poolt 09.04.2013. a välja antud konkreetselt kujutisõigusega seotud juhise juhend kaamerate kasutamise kohta.

Nagu varasemalt märgitud, saab õiguspärane isikuandmete töötlemine toimuda kas nõusoleku või seaduse alusel. Seejuures on juhendis seadusest tulenevad alused liigitatud kaheks: „isikuandmete kaitse seaduses sätestatud juhud, mil andmeid võib töödelda ilma andmesubjekti nõusolekuta ning kõikvõimalikes teistes, isikuandmete kaitse seaduse seisukohalt eriseadustes sätestatud alused.“¹⁶³ Eriseadustes sätestatud aluseid, mis omaksid tähtsust tsiviilõiguslikes suhete raames kujutise jäädvustamisel autorile teadaolevalt ei esine. Järgnevalt tulevad käsitlusele IKS-is sätestatud juhud, mil isiku kujutist võib jäädvustada.

Juhendis on IKS põhjal välja toodud neli juhtu kaamerate kasutamise osas, mil nõusolekut vaja ei ole:

- 1) (video)salvestamine füüsilise isiku poolt isiklikul otstarbel;
- 2) ajakirjanduslikul eesmärgil, kui esineb ülekaalukas avalik huvi inimese andmete avalikustamiseks ning inimese õigusi ei kahjustata ülemääraselt (IKS § 11 lg 2);
- 3) avalikustamise eesmärgil videosalvestamine avalikus kohas ning avalikel üritustel (IKS § 11 lg 8);
- 4) jälgimisseadmete kasutamine isikute või vara kaitseks (IKS § 14 lg 3).¹⁶⁴

IKS § 2 lg 1 p 1 tuleneb põhimõtte, et isikuandmete kaitse seadust ei kohaldada, kui isikuandmeid töötleb füüsiline isik isiklikul otstarbel. Juhendis on sellele viidatud kui

¹⁶³ Juhend kaamerate kasutamise kohta, lk 5.

¹⁶⁴ *op. cit.*

„isikliku otstarbe erandile“¹⁶⁵, mis on lahti mõtestatud järgmiselt: „isiklik otstarve tähendab inimese enda mis iganes soovi, eesmärgi või põhjust. Isiklik otstarve hõlmab ka kõikvõimalikke koduga seotud eesmärgi ja oma peret. Küll aga ei mahu isikliku otstarbe alla andmete avalikustamine. Seega seni, kuni inimene salvestist pere ringist väljapoole ei jaga, kohaldub isiklikul otstarbel töötlemise erand sõltumata sellest, mida ja kuidas selle kaameraga filmitakse. Sellisel juhul ei ole vaja kedagi teavitada ega kellegi nõusolekut küsida.“¹⁶⁶ Juhendi kohaselt tuleb veel meeles pidada, et kõnealune seadusest tulenev õigustus esineb ainult siis, kui isikul ei ole plaanis jäädvustust avaldada suuremale ringile inimestele ning ta suudab tagada, et salvestatud jäädvustused ei satu kolmandate isikute valdusesse või et jäädvustused ei saaks avalikuks määramatule hulgale inimestele. Isikliku otstarbe erandi alla lähevad ka turvakaamerad, mis on mõeldud isikute ja vara kaitseks.¹⁶⁷

Samas ei ole ükski õigus täiesti piiramatu, nii on ka juhendis toodud täpsustus, „et kuigi inimene võib isiklikul otstarbel filmida, pildistada, mida ta soovib, ei tähenda see, et ta võiks igas olukorras nõuda, et tal lubataks filmida.“¹⁶⁸ Selliste näidetena võib tuua liiklusõnnetuse, mille tagajärgi, sealhulgas kannatanuid ja võimalikku süüdlast võib politsei keelata teistel isikutel pildistada. Avalikel kohtuistungitel otsustab jäädvustamise lubatavuse üle kohtunik.¹⁶⁹

Juhendis märgitakse, et kui isik tunneb, et teise isiku kaamera kasutamine rikub tema privaatsust on tal õigus nõuda rikkumisega tekitatud kahju hüvitamist või rikkumise lõpetamist võlaõigusseaduse vastavate sätete alusel.¹⁷⁰

Seega ei ole ka isiklik otstarve piiramatu, kui teine isik tunneb, et sel viisil rikutakse tema õigust omada kontrolli oma kujutise üle. Kuid seejuures tuleb arvestada, et tänapäevases ühiskonnas ei ole võimalik täielikult nõ kaamera eest kaduda ning teatud olukordades tuleb leppida enda kujutise jäädvustumisega.

IKS § 11 lg 2 sätestab, et isikuandmeid võib ilma andmesubjekti nõusolekuta ajakirjanduslikul eesmärgil töödelda ja avalikustada meedias, kui selleks on ülekaalukas avalik huvi ning see on kooskõlas ajakirjanduseetika põhimõtetega. Andmete avalikustamine ei tohi ülemääraselt kahjustada andmesubjekti õigusi.

¹⁶⁵ *op. cit.*, lk 6.

¹⁶⁶ *op. cit.*

¹⁶⁷ *op. cit.*

¹⁶⁸ *op. cit.*, lk 7.

¹⁶⁹ *op. cit.*

¹⁷⁰ *op. cit.*, lk 8.

Ajakirjanduslikul eesmärgil jäädvustamist peavad eelkõige taluma just avaliku elu tegelased. Ajakirjandusliku eesmärgi puhul isiku kujutise jäädvustamine on praktiliselt alati seotud ka jäädvustuse avalikustamisega, seega on ajakirjanduslikku eesmärki kajastatud põhjalikumalt käesoleva töö punktis 3.2.

Ka IKS § 11 lg-s 8 sätestatu kehtib sellisele jäädvustamisele, mille eesmärgiks on avalikus kohas toimunud jäädvustuse avalikustamine. Mõiste „avalik koht“ sisu on toodud korrakaitse seaduse¹⁷¹ § 54, mis sätestab, et avalik koht on määratlemata isikute ringile kasutamiseks antud või määratlemata isikute ringi kasutuses olev maa-ala, ehitis, ruum või selle osa, samuti ühissõiduk.

Kuna nii IKS § 11 lg 2 kui ka IKS § 11 lg 8 eeldavad jäädvustatu avalikustamist, on neid sätteid täpsemalt käsitletud käesoleva töö punktis 3.2.

IKS § 14 lg 3 sätestab, et isikute või vara kaitseks võib isikuandmeid edastavat või salvestavat jälgimisseadmestikku kasutada üksnes juhul, kui sellega ei kahjustata ülemääraselt andmesubjekti õigustatud huve ning kogutavaid andmeid kasutatakse ainult nende kogumise eesmärgist lähtuvalt. Andmesubjekti nõusolekut asendab sellise andmetöötuse korral jälgimisseadmestiku kasutamise fakti ning andmete töötaja nime ja kontaktandmete piisavalt selge teatavakstegemine.

Juhend täpsustab, et kaameraid võivad kasutada vara kaitseks nii füüsilised kui ka juriidilised isikud. Seejuures ei pea füüsiline isik turvakaamera kasutamise puhul jälgima IKS § 14 lg-t 3, sest nagu eelnevalt viidatud, hõlmab isiklik otstarve ka turvakaamerad isikute ja vara kaitseks. Kõnealune säte puudutabki eelkõige juriidilisi isikuid.¹⁷²

Juhend on täpsemalt välja toonud asjaolud, mida tuleks hinnata, „et jälgimisseadmestiku kasutamine ei kahjustaks liigselt vaatevälja jäävate isikute õigustatud huve:

- 1) ohud varale on eelnevalt selgelt määratletud;
- 2) on hinnatud nende ohtude tõsidust ja realiseerumise tõenäosust;
- 3) on analüüsitud, millised oleksid alternatiivsed meetmed ohu tõrjumiseks;

¹⁷¹ Korrakaitse seadus. 23.02.2011 – RT I, 22.03.2011, 4.

¹⁷² Juhend kaamerate kasutamise kohta, lk 12.

- 4) kui alternatiivseid meetmeid ei ole või nende kasutamine ei anna võrreldavat tulemust või on ebamõistlikult koormavad, siis analüüsitakse, kas jälgimisseadmete kasutamine on ohtude tõsidust ja tõenäosust silmas pidades proportsionaalne meede;
- 5) valitakse ja seadistatakse jälgimisseadmed minimaalsuse põhimõttest lähtuvalt;
- 6) seadmete kasutamisest teavitatakse vastavalt IKS § 14 lg 3 nõuetele.¹⁷³

Juhendis on täpsustatud ka IKS § 14 lg 3 viidatud ülemäärase andmesubjekti õigustatud huvi kahjustamise sisu, mis võib esineda juhul kui jälgimisseadmete kasutamisega taotletud eesmärki oleks võimalik saavutada ka teiste meetmetega, mis riivaksid isikute õigusi vähem. Vara kaitse puhul näiteks sellised turvameetmed nagu turvauks või mehitatud valve. Oluline on meeles pidada, et jälgimisseadmete kasutamist ei saa õigustada ainult sellega, et selline vahend on odavam või muul moel majanduslikult otstarbekam kui näiteks turvamehe palkamine.¹⁷⁴ Juhendis on selgitatud, et selline „alternatiivne meede on sobimatu vaid juhul, kui see on teostamatu või märkimisväärselt vähem efektiivne või kui selle rakendamisega seotud kulud on tõepoolest ebaproportsionaalsed.“¹⁷⁵

Juhendis on välja toodud olukorrad, mil kaamerate kasutamine vara ja isikute kaitseks ei ole aktsepteeritav ning tuleb leida alternatiivsed meetmed. Sellisteks kohtadeks on (avalikud) riietusruumid riidepoodides, tööl, vabaajakeskustes, wc-d, duširuumid näiteks SPA-des ja ujulates jne. Valvekaamerate kasutamine eeltoodud privaatsust eeldavates ruumides võib olla lubatud erandlikel juhtudel, mille näiteks juhendis on toodud kinnipidamisasutused ja psühhiaatriaiglad.¹⁷⁶ Arvestades, et käesoleva töö teema puudutab eraõiguslikke suhteid, mille alla eeltoodud asutused üldjuhul ei kuulu, on autor seisukohal, et eraõiguslikes suhetes ei esine selliseid erandlikke olukordi, kui valveseadmete kasutamine võiks olla põhjendatud nt riietusruumides.

„Euroopa Inimõiguste Kohus on leidnud, et alasti inimese varjatud filmimine riivab kõige intiimsemaid aspekte inimese eraelust, see riivab inimese moraalsel puutumatus.“¹⁷⁷

Juhendi täpsustuste kohaselt võib valvekaamerate kasutamisel ülemäärase kahjustamisega tegu olla ka olukorras kui salvestisele jäävad delikaatsed isikuandmed, näiteks kui isikute arsti

¹⁷³ *op. cit.*

¹⁷⁴ *op. cit.*, lk 13.

¹⁷⁵ *op. cit.*

¹⁷⁶ *op. cit.*

¹⁷⁷ EIKo 21.06.2012, 5786/08, *E. S vs. Rootsi*; Juhend kaamerate kasutamise kohta, lk 13.

juures käimine jääb sellise kaamera vaatevälja, mille eesmärgiks on arstikabineti samas majas oleva juveelipoe jälgimine. Samas kui turvakaamerad on paigutatud konkreetselt selle sama arstikabineti jälgimiseks, ei ole tegemist ülemäärase kahjustamisega, sest meditsiinitöötaja töötleb nagunii isikute delikaatseid isikuandmeid.¹⁷⁸

Tähelepanu tuleb pöörata ka IKS § 14 lg 3 sellele osale, mis sätestab, et jälgimisseadmetiku kaudu kogutavaid andmeid kasutatakse ainult nende kogumise eemärgist lähtuvalt. Näiteks ei oleks õigustatud turvakaamera vahendusel salvestatud hiljem kasutada meelelahutuslikul eesmärgi ja saata see näiteks nõ varjatud kaamera saatesse. Piirangud on ka selles osas, kellele võib salvestisi välja anda – üldjuhul on õigus nõuda salvestit sellel isikul, kes on ise jäänud salvestisele.¹⁷⁹

Lähtudes eelnevast võib seadusest tulenev õigustus isiku kujutist jäädvustada ilma nõusolekuta esineda näiteks siis, kui esineb oluline avalik huvi jäädvustamise vastu, mis kaalub üles isiku õiguse mitte lubada jäädvustamist. IKS-ist tulenevalt ei ole isiku nõusolekut vaja kui jäädvustamine toimub ainult isiklikul otstarbel ja seda hiljem ei avalikustata; lisaks tuleb isikul üldjoontes taluda turvakaameraid kui nende ei ületata kaamera eesmärki.

2.3. Isiku nõusolekust tulenev õigustus kujutist jäädvustada.

Alljärgnevalt tuleb käsitlusele selline õigusvastasust välistav asjaolu nagu nõusolek, Sealhulgas nõusoleku olemus deliktiõiguslikus mõttes ning piiratud teovõimega isiku nõusolek.

VÕS § 1045 lg 2 p 2 sätestab, et kahju tekitamine ei ole õigusvastane, kui kannatanu nõustus kahju tekitamisega, välja arvatud juhul, kui nõusoleku andmine on vastuolus seaduse või heade kommetega.

Nagu varasemalt öeldud on ka isiku kujutise jäädvustamine isikuandmete töötlemine IKS § 5 mõttes ning IKS § 10 lg 1 kohaselt on isikuandmete töötlemine lubatud üksnes andmesubjekti nõusolekul, kui seadus ei sätesta teisiti. Ka direktiiv 95/46/EÜ preambula punkt 30 sätestab, et seaduslik isikuandmete töötlemine peab eelkõige toimuma andmesubjekti nõusolekul.

¹⁷⁸ Juhend kaamerate kasutamise kohta, lk 13.

¹⁷⁹ *op. cit*

Artikli 29 tööühm on arvamuses nõusoleku määratluse kohta asunud seisukohale, et nõusolek kuulub üldiste andmekaitse-eeskirjade hulka ning on kaitsemeede, mille puhul on tegemist õiguspärasuse tagamise alusega. Nõusolek väljendab isiku kontrolli võimalust oma andmete kasutamise üle, mis on ka põhiõiguste seisukohast oluline. Nõusolekut peaksid reguleerima ranged sätted, sest nõusoleku andmisega andmetöötlustest võib toimuda ka loobumine mõne põhiõiguse kasutamisest ning nõusolek on osa informatsioonilisest enesemääramise õigusest. Nõusoleku tähtsus seisneb ka selles, et läbi nõusoleku on isikul kui andmesubjektil võimalus mõjutada andmetöötlemist, sest isikule peab jääma võimalus oma kord antud nõusolekut ka tagasi võtta. Nõusoleku tagasivõtmise põhimõtte kohaselt ei mõju tagasivõtmine tagasiulatuvalt, kuid peaks välistama andmete edasise töötlemise.¹⁸⁰

Võlaõigusseaduse vastava sätte kommentaarides on rõhutatud, et „kannatanu nõusolekut ei käsitata tehingu või õigustoiminguna.“¹⁸¹ See on oluline põhimõte seetõttu, et kui kannatanu teovõimel ei ole tähtsust, ei ole nõusoleku kehtivuse hindamisel rakendatavad ka tehingu tühisust ja tühistamist reguleerivad sätted. Samas ei saa jätta arvestamata, mil määral ja kui õigesti võimaldas kannatanu vaimne ja psüühiline seisund isikul hinnata oma nõusoleku tagajärgi deliktiõiguslikus mõttes. Seejuures rõhutab säte, et tahteavaldus peab siiski olema kooskõlas seaduse ja heade kommetega.¹⁸²

TsÜS § 8 lg 1 sätestab, et füüsilise isiku teovõime on võime iseseisvalt teha kehtivaid tehinguid. Sama paragrahvi lõige 2 sätestab, et täielik teovõime on 18-aastaseks saanud isikul (täisealisel). Alla 18-aastaselt isikul (alaealisel) ja isikul, kes vaimuhaiguse, nõrgamõistuslikkuse või muu psüühikahäire tõttu kestvalt ei suuda oma tegudest aru saada või neid juhtida, on piiratud teovõime. Täisealise isiku piiratud teovõime mõjutab isiku tehingute kehtivust üksnes ulatuses, milles ta ei suuda oma tegudest aru saada või neid juhtida.

Tsiviilseadustiku üldosa seaduse kommenteeritud väljaandes on füüsilise isiku teovõime sisustatud kui isiku võime teha iseseisvalt kehtivaid tehinguid ja „tekitada nende kaudu muudatusi tsiviilõiguste ja –kohustuste osas. Teovõime olemasolu eeldab seda, et isik saab adekvaatselt aru oma tegude tähendusest. (...) Teovõime kõrval tuleb eristada deliktivõimet, s.o võimet aru saada oma teo õigusvastasusest. (...) Teovõimet ja deliktivõimet ühendavaks mõisteks on tegutsemisvõime. Tegutsemisvõime mõistet ei ole seaduses määratletud ning

¹⁸⁰ Arvamus 15/2011 nõusoleku määratluse kohta. Artikli 29 alusel loodud andmekaitse tööühm. Brüssel: 2011.

¹⁸¹ T. Tampuu, M. Käerdi. VÕS § 1045/3.10.2.

¹⁸² *op. cit.*

selleks ei ole ka vajadust, see on vaid üldmõiste, mis hõlmab teovõime ja deliktivõime, tähendades võimet oma tegudega omandada tsiviilõigusi ja –kohustusi ning ise vastutada.“¹⁸³

VÕS § 1052 sätestab vastutuse piirangud ning selle sätte kommentaaride kohaselt on olulisimaks deliktivõimet iseloomustavaks tunnuseks isiku intelligentsuse tase „ehk isik on deliktivõimeline üksnes siis, kui ta on võimeline aru saada sellest, et tema tegu on õigusvastane.“¹⁸⁴ Käesoleva teemakäsitluse raames on oluline välja tuua, et „füüsiline isik saab olla kannatanuks, sõltumata oma teo- ja otsusevõimest. (...) Hüvitist deliktiõiguse alusel on õigus nõuda ka piiratud teovõimega füüsilisest isikust kannatanul.“¹⁸⁵

IKS § 12 sätestab konkreetsed nõuded mille täitmisel vastab nõusolek seadusele. Esiteks peab nõusolek tuginema andmesubjekti vabal tahtel. Nõusolekus peavad olema selgelt määratletud andmed, mille töötlemiseks luba antakse, andmete töötlemise eesmärk ning isikud, kellele andmete edastamine on lubatud, samuti andmete kolmandatele isikutele edastamise tingimused ning andmesubjekti õigused tema isikuandmete edasise töötlemise osas. Vaikimist või tegevusetust nõusolekuks ei loeta. Nõusolek võib olla osaline ja tingimuslik (lg 1). Seletuskirjas täpsustatakse, miks ei loeta vaikimist või tegevusetust nõusolekuks: „ei ole lubatud panna andmesubjektile kohustust sooritada mingi täiendav toiming selleks, et vältida oma isikuandmete töötlemist.“¹⁸⁶ Nõusolek peab olema kirjalikku taasesitamist võimaldavas vormis, välja arvatud juhul, kui vorminõude järgmine ei ole andmetöötlemise erilise viisi tõttu võimalik. Kui nõusolek antakse koos teise tahteavaldusega, peab isiku nõusolek olema selgelt eristatav (lg 2). Lg 3 omakorda rõhutab, et enne nõusoleku küsimist, peab isikuandmete töötleja andmesubjektile teatavaks tegema ka töötleja, tema esindaja ning vajadusel ka volitatud töötleja aadressid ja kontaktandmed. Seletuskirja kohaselt on eelpool loetletud informatsioon oluline eelkõige seetõttu, et oleks tagatud isiku teadlik nõusolek oma isikuandmete töötlemiseks.¹⁸⁷ Lg 7 kohaselt võib andmesubjekt nõusoleku igal ajal tagasi võtta, kuid arvestada tuleb, et nõusoleku tagasivõtmisel ei ole tagasiulatuvat jõudu. Vaidluse korral eeldatakse, et andmesubjekt ei ole oma isikuandmete töötlemiseks nõusolekut andnud ning nõusoleku suhtes kohaldatakse täiendavalt tsiviilseadustiku üldosa seaduses tahteavalduse kohta sätestatut. Andmesubjekti nõusoleku tõendamise kohustus on isikuandmete töötlejal (lg 8).

¹⁸³ P. Varul. TsÜS § 8/3.1.1. – P. Varul jt (koost). Tsiviilseadustiku üldosa seadus. Komm vlj. Tallinn: Juura 2010.

¹⁸⁴ T. Tampuu, M. Käerdi. VÕS § 1052/3.1.

¹⁸⁵ Tampuu, T. Lepinguvälised võlasuhted. Tallinn: Juura 2012, lk 166

¹⁸⁶ *op. cit.*

¹⁸⁷ SE 1026 seletuskiri, lk 10.

Seletuskirja kohaselt saab teadlikku tahteavaldust isikuandmete töötlemiseks avaldada täielikult teovõimeline isik, seega, viidates TsÜS §-le 8 peaks piiratud teovõimega isiku eest isikuandmete töötlemiseks nõusoleku andma (või selle hiljem heaks kiitma) vanem või eestkostja.¹⁸⁸

Artikkel 29 tööriühm on arvamuses nõusoleku määratluse kohta viidanud direktiivi 95/46/EÜ puudusele seoses asjaoluga, et direktiivis ei ole eraldi sätteid seoses piiratud teovõimega isikute nõusolekuga isikuandmete töötlemiseks. Tööriühm on avaldanud seisukohta, et piiratud teovõimega isikute huvid oleksid paremini kaitstud, kui direktiiv sisaldaks vastavaid sätteid. Need lisasätted võiksid määratleda, millal on piiratud teovõimega isiku nõusolekule lisaks või selle asemel vaja seadusliku esindaja nõusolekut. Lisaks avaldatakse arvamuses seisukohta, et vanuse kindlakstegemiseks tuleks sätestada nõue kasutada elektroonilisi vahendeid.¹⁸⁹

Andmekaitse Inspeksioon on välja andnud juhendi seoses laste õiguste ja isikuandmete töötlemisega, milles märgitakse, et „tulenevalt LaKS §-st 13 on lapsel õigus privaatsusele. Lapsel on õigus isiklikule elule, suhtlus- ja sõprusringile. Lapse õigust eraelule ei tohi kahjustada meelevaldse või ebaseadusliku sekkumisega, riivates lapse au, väarikust, kiindumusi ja head mainet. Samuti on rõhutatud, et lapse meedias eksponeerimine on lubatud vaid lapse seadusliku esindaja informeeritud nõusolekul s.t. lapsevanema või kohtu poolt määratud eestkostja nõusolekul.“¹⁹⁰

Eesti ajakirjanduseetika koodeks punkt 3.6. omakorda sätestab, et „lapsi tuleb üldjuhul intervjuuerida või temast ülesvõtteid teha lapsevanema või lapse eest vastutava isiku juuresolekul või nõusolekul. Sellest reeglist võib teha erandeid, kui intervjuu kaitseb lapse huve või kui ta on niigi avalikkuse tähelepanu all.“¹⁹¹

Oluline on märkida, et isikuandmete kaitse seaduse eelnõu seletuskiri küll rõhutab, et nõusolekut saab anda ainult teovõimeline isik, ning andmekaitse Inspeksioon on välja andnud ka vastava juhendi, ei ole see siiski isikuandmete seaduses sätestatud normina. Ka direktiivis 95/46/EÜ ei ole täpsustatud nõusoleku andmist ja kehtivust seoses piiratud teovõimega isikutega. Euroopa Kohtu otsuses C-101/01 on muu hulgas märgitud, et direktiivi

¹⁸⁸ *op. cit.*

¹⁸⁹ Arvamus 15/2011 nõusoleku määratluse kohta, lk 27.

¹⁹⁰ Laste õigused ja isikuandmete töötlemine. Andmekaitse Inspeksioon. Tallinn: 2007.

¹⁹¹ Eesti ajakirjanduseetika koodeks, p 3.6.

95/46/EÜ sätted on üldised, sest direktiiviga reguleeritakse suurt hulka erinevaid olukordi ning üksikasjade üle otsustamine on jäetud mingil määral liikmesriikide hooleks.¹⁹²

Seega võib väita, et Eesti isikuandmete seadus on seoses nõusolekuga liiga üldine ning kui juba seletuskirjas on rõhutatud, et piiratud teovõimega isikute puhul peab olema olema eestkostja nõusolek, tuleks see põhimõte ka seadusesse sisse viia.

Juhendi kohaselt ei ole aktsepteeritav nõusoleku küsimine olukorras kus andmete töötlemine, sh fotode avalikustamine toimub seaduse alusel, see võib tekitada eksitava olukorra ning luua mulje, et fotode avalikustamise saab lõpetada, kui isik oma nõusoleku tagasi võtab.¹⁹³

Seoses isiku kujutise jäädvustamisega on AKI märkinud, et nõusoleku olemasolu on võimalik tõendada ka videosalvestisega (fotoga) ning soovituslik on videole salvestada ka nõusoleku küsimine ja nõustumine.¹⁹⁴

S. Tammer on oma artiklis väljendanud seisukohti näitlikustavate situatsioonidega, seoses jäädvustatud nõusoleku ning selle tõlgendamisega järgnevalt: „Nõusoleku olemasolu hindamisel kujutise jäädvustuse kaudu on lisaks sõnalisele osale oluline ka kehaline väljendus. Kui isik püüab reporterit vältida, varjab oma nägu, eemaldub, keerab selja, tõmbab kapuutsi pähe, jookseb eest ära vms, siis on tegu üsna kindla viitega, et isik ei soovi enda kujutise jäädvustamist ja nõus olekut avalikustamiseks antud ei ole. Kui sõnaline ja kehaline osa lähevad omavahel vastuollu – näiteks isik ütleb reporterile jooksu pealt mõne lause ja jooksu on põhjutanud asjaolu, et teda filmitakse –, siis pigem tuleks eelistada tõlgendust, et määrav on kujutise omaniku kehakeel. See, et isik mõnele reporteri üksikule ja võib-olla ka provokatsioonilisele lausungile vastab, võib olla käsitatav pigem elementaarse viisakusena, enese kaitsena, mitte nõusolekuna enda kujutise avalikustamiseks, rääkimata tele intervjuu andmise soovist. Samas ei ole välistatud, et osal juhtudel on ka nõus oleku andjal kiire: ta küll eemaldub kaamerast, kuid suhtleb reporteriga üsna aktiivselt, on tuntav soov olla intervjuueeritud. Sellisel juhul peaks jaatama kujutise omaja nõus olekut tema filmimiseks ja selle avaldamiseks. Kui isik oma olemusega (väljenduse järgi) nõustub kaameraga suhtlema – piltlikult öeldes ei jookse kaamera eest ära, kutsub endale reporterid koju, ise läheb telesaatesse, reporteri palvel annab intervjuu, seisatab tänaval ja vastab reporteri küsimustele,

¹⁹² EKo 6.11.2003, C-101/01, Lindqvist.

¹⁹³ Juhend kaamerate kasutamise kohta, lk 19.

¹⁹⁴ *op. cit.*

vabatahtlikult ja teadlikult läheb kaamera poolt jäädvustatavasse alasse jms –, siis tuleks jaatada isiku nõus olekut tema filmimiseks ja selle avalikustamiseks. Nõusoleku tõlgendamine fotolt on veelgi keerulisem (puudub liikumine ja heli).“¹⁹⁵

IKS-is on sätestatud ka juhud, mil nõusolek on asendatav. Ainult jäädvustamise puhul on selliseks sätteks IKS § 14 lg 3, mille kohaselt isikute ja vara kaitseks jälgimisseadmetiku kasutamise puhul asendab andmesubjekti nõusolekut jälgimisseadmetiku kasutamise fakti ning andmete töötleja nime ja kontaktandmete piisavalt selge teatavakstegemine.

Seletuskirja kohaselt on teavitamise asemel piisavaks peetud seda, „kui kaameraid kasutatakse viisil, mis võimaldab isikutel turvakaamerate töötamisest mingil ruumis või maa-alal aru saada. Eelkõige eeldab see seda, et turvakaameraid ei kasutataks varjatult, vaid igal mõistlikult käituval inimesel oleks võimalik laes või seinas rippuvatest seadmetest aru saada, et need on turvakaamerad.“¹⁹⁶

Kuigi kehtiva nõusoleku olemasolu on kujutise jäädvustamise puhul olulise tähtsusega võib siiski tekkida olukord, kui nõusolek oli kehtetu või puudus üldse, kuid VÕS § 1046 alusel väärtusotsustuse tegemise kaudu oli jäädvustamine siiski õiguspärane.

Lähtudes eelnevast tuleb veelkord rõhutada, et nõusolek ei ole käsitletav tehingu ega õigustoiminguna, mistõttu ei ole eelduseks teovõime olemasolu. Arvestades, et nii IKS-i seletuskirjas kui ka juhendites rõhutatakse asjaolu, et piiratud teovõimega isiku eest peab nõusoleku andma eestkostja, tuleks vastav norm õigusselguse mõttes ka isikuandmete kaitse seadusesse sisse viia.

Puuduv nõusolek ei tähenda automaatselt, et isiku kujutise jäädvustamine oli õigusvastane. väärtusotsustuse tegemisel võib selguda, et isiku jäädvustamine ilma nõusolekuta oli siiski nt avalikkuse huvides.

¹⁹⁵ S. Tammer, lk 654-655.

¹⁹⁶ SE 1026 seletuskiri, lk 17.

3. ISIKUST TEHTUD KUJUTISE KASUTAMISE ÕIGUSVASTASUS

3.1. Isikust tehtud kujutise kasutamise õigusvastasuse eeldused

Alljärgnevas peatükis on vaatluse all, milliste deliktiõiguslike nõuete alusel saab isik kohtusse pöörduda, kui ta on seisukohal, et tema kujutist on kasutatud õigusvastaselt. Käsitlusele tuleb eelkõige kahe deliktikoosseisu õigusvastasuse eeldused: VÕS § 1045 lg 1 p 4 ja § 1046 ning VÕS § 1045 lg 1 p 7 ja lg 3 (1046), samas on arvestatud ka VÕS § 1045 lg 1 p 8 esinemise võimalusega. Esimese koosseisu raames on käsitletud ka väärtusotsustuse tegemist Euroopa Inimõiguste Kohtu lahendite põhjal ning paralleelselt sisse toodud ka Avaliku Sõna Nõukogu lahendeid.

3.1.1. Deliktikoosseis VÕS § 1045 lg 1 p 4 ja § 1046 alusel

VÕS § 1045 lg 1 p 4 kohaselt on kahju tekitamine õigusvastane eelkõige siis, kui see tekitab kanatanu isikliku õiguse rikkumisega ning isiklikuks õiguseks on VÕS § 1046 lg 1 kohaselt ka isiku kujutis. Isiklike õiguste rikkumise õigusvastasuse kindlakstegemise tuleb lisaks VÕS § 1045 lg 1 p 4 kohaldada täiendavalt ka §-s 1046 toodud põhimõtteid, mis eeldavad kahju tekitajale etteheidetava teo õigusvastasuse osas väärtusotsustuse tegemist.¹⁹⁷

Euroopa Inimõiguste Kohus on esitanud kriteeriumid, mida kasutada eraelu puutumatuse ning sõnavabaduse õiguse tasakaalustamisel ja seda eelkõige just isiklike õiguste rikkumisel andmete avalikustamise kaudu:

- 1) avaldatud materjali tähtsus avalikkusele;
- 2) kas isik on avalikkusele tuntud ning avaldatud materjali sisu;
- 3) puudutatud isiku eelnev käitumine;
- 4) materjali saamise viis;
- 5) materjali avalikustamise vorm ja selle tagajärjed.¹⁹⁸

Võib öelda, et eeltoodud kriteeriumid hõlmavad omakorda ka VÕS § 1046 välja toodud tingimused õigusvastasuse hindamiseks. Näiteks rikkumise põhjus ja ajend – kas rikkumise

¹⁹⁷ T. Tampuu, M. Käerdi. VÕS § 1045/3.5.

¹⁹⁸ EIKo 04.12.2012, 51151/06, *Küchl vs. Austria*; Kriteeriumid eraelu puutumatuse ja sõnavabaduse tasakaalustamisel: *Küchl vs Austria*, analüüs. Arvutivõrgus: https://www.riigiteataja.ee/kohtuteave/kohtulahendi_analysys/7222 (04.06.2013)

on põhjustanud, ajendanud kannatanu ise¹⁹⁹ – võiks kuuluda 2. ja 3. kriteeriumi alla kui isik on avalikkusele tundud ning 1. kriteeriumi alla, kui isik ei ole küll avalikkusele tuntud, kuid temast avaldati pilt seoses just temaga seotud päevasündmusega, mis võib ka avalikkusele huvi pakkuda või kui isik on toimepannud tõsise õigusrikkumise ja temast foto avaldamise oleks avalikkust teavitav eesmärk.

Rikkumise põhjus ja ajend – kas kahju tekitaja tegu on lubatav reaktsioon selle teo suhtes²⁰⁰, võiks kuuluda eelkõige 1. kriteeriumi alla ning osaliselt ka 5. kriteeriumi alla, olenevalt teo tagajärjest.

Suhe rikkumisega taotletud eesmärgi ja rikkumise raskuse vahel, mida võib eelkõige õigustada rikkuja motiiv tagada seeläbi teiste seadustega, näiteks põhiseaduse kaitstud hüvede või avalikkuse huvide järgimine²⁰¹, kuuluks esimese kriteeriumi alla.

Lähtudes eelnevast, analüüsin õigusvastasuse tuvastamiseks vajaliku väärtusotsustuse tegemise kriteeriume läbi EIK lahendite. Põhjalikumalt on kajastatud Von Hannover vs. Saksamaa nr 2 ja Küchl vs. Austria lahendeid, sest nendes lahendites on kohus igakülgelt kokku võtnud ka eelmiste sarnaste kaebuste lahendused ning kinnitanud oma seisukohti, lisaks on puudutatud isikud ühiskonnas erineva mõjuga: üks on avaliku elu tegelane, kes on juba aastast 1999 üritanud ajalehtedel peatada avalikustamast temast eraelus tehtud fotosid ning teisel juhul on puudutatud isikuks inimene, kes poleks eeldanud, et ta võib avalikkuse tähelepanu alla sattuda.

1) Avaldatud materjali tähtsus avalikkusele

Küchl vs. Austria asjas rõhutas kohus, et materjali tähtsus avalikkusele sõltub konkreetse kaasuse asjaoludest. Eelkõige omab avaldatud materjal tähtsust avalikkusele, kui see puudutab poliitilisi teemasid või kuritegusid ning samuti juhul kui tegemist on spordiküsimustega või näitlejatega²⁰² (seda märgitud ka Von Hannover vs. Saksamaa nr 2 kaasuses). Küchli kaasuses pidas kohus avalikkusele tähtsaks informatsiooniks katoliku seminaris olevast olukorrast ehk ebasoovitavatest suhetest õpetajate ja õpilaste vahel avalikkuse teatamist. Siin omab ka tähtsust, et kõnealuseid suhteid ei pidanud vastav kirik

¹⁹⁹ T. Tampuu, M. Käerdi. VÕS § 1046/3.1.

²⁰⁰ *op. cit.*

²⁰¹ *op. cit.*

²⁰² EIKo 04.12.2012, 51151/06, *Küchl vs. Austria*.

oma igapäeva väljaütlemites moraalseteks, seega on põhjendatud avalikkuse huvi saada teada, kas katoliku kiriku õpetajad ka ise elavad oma standardite järgi.²⁰³

Von Hannover vs. Saksamaa nr 2 lahendis märkis kohus, et oluline kriteerium otsustamaks kas fotod on niivõrd tähtsad, et panustavad oluliselt avalikes huvides olevatesse teemadesse, sõltub olulisus konkreetse kaasuse asjaoludest. Kohus viitas samas teistele kaasustele, kus avalikustatud materjale ei saanud lugeda avalikkusele tähtsaks: nt kuulujutud ühe riigi presidenti abieluprobleemidest või näiteks kuulsa laulja finantsprobleemid.²⁰⁴

Kohtuasjas MGN Limited vs Ühendkuningriik leidis kohus, et avaldatud fotod, mis olid lisatud loole, mis rääkis tuntud modelli uimastiprobleemidest, ei lisanud midagi artiklite sisule, nende ainus eesmärk oli teatud lugejaskonna huvide rahuldamine läbi avaliku elu tegelase eraeluliste faktide avaldamise ning seega ei olnud piltide avalikustamine vajalik uudisloo väärtuse lisamiseks. Seega, kui avaldatud informatsiooni peamine eesmärk on avalikkuse uudishimu rahuldamine, on lubatud kitsendada väljendusvabadust.²⁰⁵

2) Kas isik on avalikkusele tuntud ning avaldatud materjali sisu:

Küchl vs. Austria: See, millist rolli fotodel olev isik täidab ühiskonnas või mis funktsioon tal on, on samuti oluline. Selle kriteeriumi all tuleb teha vahet tavalistel eraisikutel ja isikutel, kes tegutsevad avalikus kontekstis, nagu poliitikud või avaliku elu tegelased. Laiemale avalikkusele tundmatu isik võib nõuda oma eraelu kaitset, kuid avaliku elu tegelastel on selle nõudmine piiratud. Seejuures tuleb teha vahet, kas isiku kohta avaldatavad andmed panustavad infona ühiskonnas olulisel teemal näiteks seoses poliitikutega, kui nad täidavad oma tööülesandeid; või on andmete näol tegemist eraeluliste andmetega isiku kohta, kes ei täida ühiskonnas selliseid rolle, et tema tegevusest rääkimine võiks panustada olulisse debatti.²⁰⁶ (eelnevalt oli samale seisukohale jõutud ka Hannover 2 lahendis).

Küchli vs Austria kaasuse kohaselt loeti avaliku elu tegelaseks ka katoliku seminari õpetaja, kes oli oma kogukonnas tuntud seoses oma ametiga – läbi oma ameti oli ta seotud avaliku eluga (*public life*) ning omas olulist positsiooni Austria roomakatoliku kirikus. Seega,

²⁰³ op. cit.

²⁰⁴ EIKo 07.02.2012, 40660/08 ja 60641/08, *Von Hannover vs. Saksamaa nr 2*.

²⁰⁵ EIKo 18.01.2011, 39401/04, *MGN Limited vs. Ühendkuningriik*.

²⁰⁶ EIKo 04.12.2012, 51151/06, *Küchl vs. Austria*.

arvestades avaldatud asjaolusid oli avalikkusel õigus teada saada tema isik ning see õigus kaalus üle kaebaja õiguse eraelule.²⁰⁷

Von Hannover vs Saksamaa nr 2 lahendis märkis kohus, et kuigi avalikkuse õigus olla informeeritud võib teatud määral laieneda ka avaliku elu tegelaste eraelule, eriti poliitikute eraelule, ei saa seda huvi jaatada juhul kui avaldatud fotod on seotud ainult isiku eraeludetailidega ning nende avaldamise eesmärk on ainult avalikkuse uudishimu avaldamine.²⁰⁸

Axel Springer AG vs. Saksamaa kaasuses leidis kohus, et kuna isik oli näitleja ning tema tuntuim roll oli politseiinspektor populaarses teleseriaalis, tuleneb sellest ka avalikkuse täiendav huvi saada infot seoses õigusrikkumisega isiku poolt, kes kehastab õigusorgani töötajat, kuigi tuleb vahet teha näitlejal kui isikul ja tema kehastatud tegelasel.²⁰⁹

3) Puudutatud isiku eelnev käitumine:

Küchl vs Austria kaasusest ei ilmnenu, et kaebaja oleks varem avalikkuse ees üles astunud.²¹⁰

Von Hannover vs Saksamaa nr 2: avalikustamise puhul on vaja arvesse võtta ka asjaolu, kas isikust on varem pilte avaldatud. Kuid lihtsalt fakt, et isik on varem meediaga koostööd teinud, ei ole piisav eeldamaks, et ka edaspidi võib temast ilma nõusolekuta pilte avaldada.

Asjaolu, et isik on varem pressiga koostööd teinud ei saa olla argumendiks, et isikul kaoks igasugune õigus otsustada, kas ta tahab, et temast tehtud fotosid avalikustataks.²¹¹

Axel Springer AG vs. Saksamaa asjas jõudis kohus samas järeldusele, et isik ei saanud eeldada oma eraelu täielikku kaitset, kui ta oli ise varsemalt korduvalt nõustunud enda eraelu kohta informatsiooni avalikustamisega ning antud kaasuses keskenduti üksnes tema kui avaliku elu tegelase õigusrikkumise kajastamisele mitte eraelule.²¹²

4) Materjali saamise viis:

Von Hannover vs Saksamaa nr 2 ja Küchl vs Austria kaasuses rõhutas kohus, et see, kuidas eraelulist fotot saadi on samuti oluline. Arvestamata ei saa jätta konteksti ja asjaolusid, milles

²⁰⁷ *op. cit.*

²⁰⁸ EIKo 07.02.2012, 40660/08 ja 60641/08, *Von Hannover vs. Saksamaa nr 2*.

²⁰⁹ EIKo 07.02.2012, 39954/08, *Axel Springer AG vs. Saksamaa*.

²¹⁰ EIKo 04.12.2012, 51151/06, *Küchl vs. Austria*.

²¹¹ EIKo 07.02.2012, 40660/08 ja 60641/08, *Von Hannover vs. Saksamaa nr 2*.

²¹² EIKo 07.02.2012, 39954/08, *Axel Springer AG vs. Saksamaa*.

fotod tehti. Tähtsust omab, kas jäädvustatud isik nõustus pildistamise ja piltide avalikustamisega, või jäädvustati isik ilma isiku teadmata, varjatult või muul lubamatul viisil. Tähelepanu peab pöörama ka kui tõsine oli sekkumine ja millised olid pildi avaldamise tagajärjed isikule.²¹³

Von Hannover vs Saksamaa nr 2: oluline on tuvastada kas kujutatud isik andis nõusoleku nii foto tegemiseks kui ka selle avalikustamiseks.²¹⁴

Tähtsust omab ka millises ulatuses fotot levitati ehk kas ajaleht, milles foto avaldati oli kohalik või üleriigiline (Karhuvaraa ja Iltalehti vs. Soome).²¹⁵

Küchli kaasuses oli vaidlusalune foto tehtud ühe seminari õpilase poolt ning ei olnud mõeldud nägemiseks kolmandatele isikutele. Kaasuse asjaoludest selgus, et foto sattus pressis kätte ilma kaebaja nõusolekuta.²¹⁶

A vs. Norra: Kohus märkis, et meediakajastus, mille raames isikut pidevalt jälitavad ajakirjanikud ja fotograafid, mõjutab oluliselt isiku võimalust teostada õigust eraelule ja selline teguviis ei ole lubatud.²¹⁷

5) Materjali avalikustamise vorm ja selle tagajärjed.

Küchl ja Hannover 2: Arvestada tuleb ka viisi, kuidas foto on avalikustatud ning kuidas isikut seal kujutatud on.²¹⁸ Viidati varasemale otsusele A vs. Norra (p 72), kus kohus märkis, et isikule, kes ei olnud varem avalikkusele teada, võib fotode avalikustamine mõjuda raskemalt ja rohkem eraelu segavalt kui avaliku elu tegelasele, kellest on ka varem fotosid avaldatud.²¹⁹

A vs Norra: Kohus tuvastas, et seoses sellega, et isikut piiras pidevalt meedia olukorras, kui ta oli just vanglast vabanenud ning püüdis ühiskonda sulanduda. Meedia pideva tähelepanu tõttu

²¹³ EIKo 04.12.2012, 51151/06, *Küchl vs. Austria*; EIKo 07.02 2012, 40660/08 ja 60641/08, *Von Hannover vs. Saksamaa nr 2*.

²¹⁴ EIKo 07.02 2012, 40660/08 ja 60641/08, *Von Hannover vs. Saksamaa nr 2*.

²¹⁵ EIKo 16.02.2005, 53678/00, *Karhuvaraa ja Iltalehti vs. Soome*.

²¹⁶ EIKo 04.12.2012, 51151/06, *Küchl vs. Austria*.

²¹⁷ EIKo 09.07.2009, 28070/06, *A vs. Norra*.

²¹⁸ EIKo 04.12.2012, 51151/06, *Küchl vs. Austria*; EIKo 07.02 2012, 40660/08 ja 60641/08, *Von Hannover vs. Saksamaa nr 2*.

²¹⁹ EIKo 09.07.2009, 28070/06, *A vs. Norra*.

ei suutnud isik hoida töökohta, pidi lahkuma kodust ning seeläbi ta eraldati ühiskonnast. Sellise taustsüsteemiga info avaldamine mõjutas oluliselt isiku au ja väärikust ning eraelu.²²⁰

Küchli kaasuses jõudis kohus järeldusele, et amoraalne foto kaebajast, mis avaldati koos artikliga kahjustas kaebajat rohkem kui artikli negatiivne sisu, sest kaebaja välimus ei olnud varem laiemale valikkusele teada. Seega, avalikkusele mitte nii tuntud isiku puhul riivab foto avaldamine rohkem eraelu.²²¹

Hachette Filipacchi Associes vs. Prantsusmaa kaasuses avaldas ajakiri pildid vägivaldselt surnud politseiprefektist ainult 13 päeva peale mõrva ning hoolimata, et surnu lähedased olid palunud fotosid mitte avalikustada. Seejuures võis surnud isikut pidada oma ameti tõttu avaliku elu tegelaseks, kuid tema lähedasi mitte ning fotode avaldamine puudutas ennekõike lähedasi. Kohus märkis, et teatud eraelu puudutavad sündmused peaksid olema eriliselt kaitstud sekkumiste eest, sellisteks sündmusteks on ka lähedase surm ja lein. Kohus märkis, et ajakirjanikud oleksid pidanud suhtuma selliste fotode avaldamisesse erilise hoolega ning arvestama lähedaste leina. Kohtu hinnangul süvendas fotode laialt avalikustamine lähedaste leina veelgi. Seega oli sellisel juhul õigustatud sõnavabaduse piiramine.²²²

Küchli kaasuses jõudis EIK järeldusele, et artikli 8 rikkumist ei toimunud peamiselt seetõttu, et avalikkusel oli õigus teada saada, mis suhted on Austria juhtiva kiriku õpetajate ja õpilaste vahel.²²³

Hannover 2 lahendi puhul tuleb märkida, et kaebaja, Monako printsess Caroline oli ka varem kohtusse pöördunud seoses tema eraeluliste piltide avalikustamisega ning 2004. a otsuses Hannover v Saksamaa nr 1 leidiski kohus, et fotode avalikustamisega rikuti isiku eraelu, sest avaldatud fotod olid seotud eranditult isiku eraeluga ja isegi avaliku elu tegelase puhul, kui ta ei täida parajasti rolli, mille kaudu ta on avalikkuses tuntud, ei ole laiemal publikul põhjendatud huvi saada teavet tema eraelu kohta. Kuid Hannover v Saksamaa nr 2 lahendis leidis kohus, et kuna pildid avaldati seoses artikliga, milles kajastati prints Rainieri kui Monako vürstiriigi pea tervist ning see on vaieldamatult avalikkusele huvipakkuv teema, siis tema pereliikmete (sealhulgas kaebaja) puhkuse kajastamine selles kontekstis andis informatsioonile lisaväärtust. Avaldajad olid avaliku elu tegelased ja pidid arvestama

²²⁰ *op. cit.*

²²¹ EIKo 04.12.2012, 51151/06, *Küchl vs. Austria*.

²²² EIKo 14.06.2007, 71111/01, *Hachette Filipacchi Associes vs. Prantsusmaa*.

²²³ EIKo 04.12.2012, 51151/06, *Küchl vs. Austria*.

kõrgendatud tähelepanuga nende isikute suhtes. Kõnealust fotot ei tehtud salaja või ahistamise teel. Seetõttu saavutasid kohtud tasakaalu avaldajate ning ajakirja sõnavabaduse vahel ja asjas ei olnud artikli 8 riivet. Seisukoht: Avaliku elu tegelase eraelu kaitsesfääri ulatus sõltub sellest, milline on tema kohta avaldatava informatsiooni eesmärk.²²⁴

Seoses punktis 2.1. kajastatud otsusega *Peck vs Ühendkuningriik* oli eelkõige probleem salvestise avaldamises: küsimuse all, kas oli õigustatud avalikustada turvakaameraga filmitud olukorda, isikust, kes oli just üritanud enesetappu teha. Videot näidati küll kontekstis, et tõestada turvakaamerate vajalikkust inimeste elude päästmisel (antud olukorras takistas politsei isikul enesetappu sooritamast), kuid videot näidati mitmes telekanalis, kus mõningal juhul oli isiku nägu hägustatud kuid mõnel juhul ei olnud sedagi tehtud, seega oli isik tuvastatav ning tema tundsidki ära ta lähedased, kolleegid ja sõbrad. Kohus asus seisukohale, et isik viibis küll jäädvustamise hetkel avalikul tänaval, aga ta ei olnud seal selleks, et osaleda avalikul üritusel, samuti polnud ta ise avaliku elu tegelane. Kohus taunis asjaolu, et isiku identiteet ei olnud avalikustamise korral piisavalt kui üldse varjatud, mis võimaldas tema tuvastamise. Seega oli see sündmus vaadeldav sellises ulatuses, mis ületas seda, mis oleks nähtav olnud tavalisele möödakäijale või turvakaamera vaatluse läbi. Isik poleks suutnud selliseid tagajärgi, mis kaasnesid salvestise avalikustamisega, ette näha, ega sellega arvestada lihtsalt tänaval kõndides. Seega turvakaameraga jäädvustatu avalikustamine ja seda vormis, kus isik on tuvastatav, ületab turvakaameraga jäädvustamisele seatud eesmärgi ning on tõsine sekkumine isiku eraellu.²²⁵

Oluline on märkida, et lapse õiguste kaitse kaalub üldjuhul üle sõnavabaduse, seda isegi olukorras, kui alaealist kajastatakse seoses raske kriminaalkuriteoga (*Ovchinnikov vs Venemaa*)²²⁶. Kohtuasjas *Krone Verlag GmbH v Austria*²²⁷ rõhutas kohus, et lapse kui nõrgemas seisundis isiku eraelu kaitse on ülimuslik avaliku huvi ees tema eraelu vastu.

ASN lahendid.

Lahendi nr 555 asjaoludeks oli positiivse alatooniga piltuudise avaldamine kombinatsioonis kriitilise uudislooga ning piltuudises kajastatud isik ehk kaebuse esitaja oli seotud ka kriitilise uudislooga. ASN asus seisukohale, et ajaleht on rikkunud head ajakirjandustava, sest

²²⁴ EIKo 07.02.2012, 40660/08 ja 60641/08, *Von Hannover vs. Saksamaa nr 2*.

²²⁵ EIKo 28.01.2003, 44647/98, *Peck vs. Ühendkuningriik*.

²²⁶ EIKo 16.12.2010, 24061/04, *Aleksei Ovchinnikov vs. Venemaa*.

²²⁷ EIKo 19.06.2012, 27306/07, *Krone Verlag GmbH vs. Austria*.

piltuudise foto oli paigutatud esilehele viisil, et ta mõjub tekstuudise illustratsioonina.²²⁸ ASN märkis, et „kaks teineteisega mitteseotud lugu ei ole lihtsalt juhuslikult sattunud vastastikku mõju avaldavalt lähestikku, vaid lisandub selgelt negatiivne kontekst, millist retseptsiooni tõendavad lugejate kommentaarid. ASN oli seisukohal, et niisugust lisatähenduse tekkimist peaks professionaalne toimetus suutma ette näha ja ära hoida.“²²⁹

Lahendi 464 asjaoludeks oli, et kaebajatest tehtud foto, kus nad avalikul kontserdil esinejale kaasa laulsid, illustreeris artiklit alkoholi müügist ja tarbimisest ning sellise pildi lisamine vastavale artiklile jättis kaebajatest mulje kui nõ lallavatest joodikutest ning põhjustas häbi ja moraalseid kannatusi. Fotot oli lisaks artiklile esitatud ka esikaanel ning loo juures netiversioonis. ASN asus seisukohale, et ajaleht rikkus head ajakirjandustava.²³⁰ „Artikkel, mida foto illustreerib, ei kõnele fotol kujutatud isikutest. Tegemist ei ole avaliku elu tegelastega. Kasutades fotot ilma asjaosaliste loata ja neid halvas valguses näitavas kontekstis, on toimetus rikkunud nende inimeste informatsioonilise enesemääramise õigust, s.t õigust ise otsustada oma kujutise kasutamise üle. Kaebuse tuuma (foto ebaeetiline kasutamine) mõistmist toimetuse poolt näitab asjaolu, et ajalehe netiversioonis oli kõnealune foto kaebuse arutamise hetkeks asendatud teise fotoga.“²³¹

Lahendi 444 kaebuse asjaoludeks oli, et kaebuse esitaja kohta avaldati ajakirjas selliseid andmeid, mida ta ei tahtnud avalikkusega jagada ning artiklile oli lisatud kaebaja foto. Seejuures ei küsitud kaebajalt luba eraeluliste andmete avaldamiseks. Kaebaja väljendas seisukohta, et ta ei ole avaliku elu tegelane ja ei soovi sellist tähelepanu.²³² ASN seisukoht oli, et ajakiri rikkus head ajakirjandustava ning põhjendas seisukohta järgmiselt: „kaebuse esitaja ei ole oma kaebuses vaidlustanud mitte niivõrd enda pildistamist, kuivõrd foto kontekstualiseeritud avaldamist. [Isiku] näol ei ole tegu avaliku elu tegelasega, kelle tegevuse suhtes oleks meedia kõrgendatud tähelepanu õigustatud. Konkreetse loo avaldamiseks puudub ülekaalukas avalik huvi. ASN peab vääraks tõlgendust, nagu võiks paarisuhte teine pool anda luba eraelulisi andmeid avaldada ka oma elukaaslase kohta ja eest. Informatsioonilise enesemääramise õiguse aspektist on igaühel vaid enda eest õigus otsustada, kui suures ulatuses ta soovib oma eraelu avalikkuse ees käsitleda. Selles kontekstis ei õigusta pildile eraelulise artikli lisamist inimese viibimine avalikul üritusel koos pressifotograafidega. On

²²⁸ Lahend nr 555. Avaliku Sõna Nõukogu.

²²⁹ *op. cit.*

²³⁰ Lahend nr 464. Avaliku Sõna Nõukogu.

²³¹ *op. cit.*

²³² Lahend nr 444. Avaliku Sõna Nõukogu.

küll mõistlik eeldada, et avalikus kohas võib inimene jääda juhuslikult mõnele üldplaanile, kuid portreefoto avaldamine eeldab kokkulepet pildistatavaga. Samuti ei anna mõni varasem foto- ja andmeteavaldamine automaatselt õigust uueks foto ja andmete avaldamiseks.²³³

Lahendi 418 asjaoludeks oli, et isik, kes on varem ise hea meelega meediaga suhelnud ning andnud infot oma eraelu kohta, ei olnud rahul kahe artikliga, mis kaebuse kohaselt põhinesid kuulujuttudel. ASN ei leidnud ajakirjanduse eetikakoodeksi rikkumist.²³⁴ „Avaldatud lugudel [isiku] elust puudub küll igasugune uudisväärtus avaliku huvi seisukohast ja need on avaldatud pigem uudishimu õhutamiseks. Samas on [isik] eelnevalt ise taotlenud oma isiku ja elu meediakajastust, andes selleks ka teadlikult ainet. Olles end aga nn kollase meedia fookusesse seadnud, tuleb arvestada ka ebameeldiva meediakajastusega. Sellest aspektist ei ole põhjendatud ka etteheited põhjendamatute kannatuste tekitamise kohta.”²³⁵

Tuleb märkida, et kui üldjuhul vastavad ASN-i lahendid EIK poolt välja toodud põhimõtetele, siis lahend 418 läheb vastuollu EIK seisukohtadega, mille kohaselt on ka avaliku elu tegelasel eraelu ja ainult eraeluliste fotode avaldamine rikub ka avaliku elu tegelase õigust kujutisele.

Seoses kujutisõigust puudutava Riigikohtu lahendiga on Riigikohtu kolleegium asunud avaldamise osas muu hulgas järgmistele seisukohtadele: „igal isikul on õigus määrata oma kujutise kasutamine ise Samas ei ole see piiranguteta õigus.”²³⁶ „Isiku kujutise kasutamine ilma tema nõusolekuta on üldjuhul lubatav vaid selle isiku endaga seotud aktuaalse päevasündmuse kajastamiseks. Sellele lisandub eeldus, et isiku kujutise kasutamine on päevasündmuse kajastamiseks vajalik ning avalikkuse huvi kaalub üles isiku huvi. (..) Politseioperatsiooni näol ei olnud tegemist isikuga seotud aktuaalse päevasündmusega, hageja kujutise kasutamine ei olnud politseioperatsiooni kajastamiseks vajalik ning avalikkuse huvi ei kaalunud üles isiku huvi. Kolleegiumi arvates võib avalikkuse huvi jaatada eelkõige juhul, kui isik oleks toime pannud tõsise õigusrikkumise, mille teavitamine on üldsuse huvides, eelkõige selliste õigusrikkumiste avastamiseks või ärahoidmiseks tulevikus. (...) Kolleegiumi arvates ei asenda isiku kujutamine ka neutraalses või positiivses toonis isiku puuduvat nõusolekut.”²³⁷ Lisaks märkis kolleegium, et „isiku kujutise ilma nõusolekuta kasutamine ei ole üldjuhul õigusvastane ka siis, kui isik ise asetab end teadvalt sellisesse olukorda, mille

²³³ *op. cit.*

²³⁴ Lahend nr 418. Avaliku Sõna Nõukogu.

²³⁵ *op. cit.*

²³⁶ RKTko 3-1-2-152-09, p 12.

²³⁷ *op. cit.*, p 13.

korral võib eeldada tema kujutise kasutamist avalikkusele nähtavalt, nt osaledes erinevatel seltskonnaüritustel, mille vastu tunneb eelkõige huvi nn kollane ajakirjandus. Samuti märgib kolleegium, et isiku kujutise kasutamine võib olla lubatav siis, kui kujutist muudetakse tehniliste vahenditega selliseks, mis ei võimalda isikut tuvastada. Seejuures ei tohi kolleegiumi arvates isiku tuvastamist võimaldada ka kontekst.²³⁸

Lähtudes EIK praktikast, tuleb kujutisõiguse kasutamise õigusvastasuse tuvastamisel väärtusotsust tehes kohtul võtta seisukoht järgmistes küsimustes: 1) avaldatud materjali tähtsus avalikkusele; 2) kas isik on avalikkusele tuntud ning avaldatud materjali sisu; 3) puudutatud isiku eelnev käitumine; 4) materjali saamise viis; 5) materjali avalikustamise vorm ja selle tagajärjed.²³⁹

Eelneva raames vajab ka väljaselgitamist, kas isiku näol on tegemist avaliku elu tegelasega. EIK on avaldanud seisukohta, et eelkõige on riigi kohtute ülesanne hinnata, kui tuntud isik on, st hinnata, kas tegu on kuulsusega (avaliku elu tegelasega), kelle suhtes on avalikkusel suurem õigustatud huvi.²⁴⁰ Eesti kohtupraktikas on isiklike õiguste puhul kohtusse pöördutud au teotamise põhjustel ning seoses sellega on välja kujunenud ka mõningane praktika, keda Eesti kohtupraktikas peetakse avaliku elu tegelaseks. Vastavaid riigikohtu lahendid ning põhimõtted on välja toodud M. Ernitsa raamatus „Põhiõigused, demokraatia, õigusriik“. „avaliku elu tegelane on kindlasti minister, samal ajal kui korteriühistu juhatuse esimees ei pruugi avaliku elu tegelane olla.²⁴¹ Riigikohtu otsuses nr 3-2-1-123-97 märgitakse, et „minister on avaliku elu tegelane. Minister teostab täidesaatvat riigivõimu ning seetõttu on õigustatud üldsuse kõrgendatud huvi nii tema isiksuse kui ka tema poliitilise ja ametialase tegevuse vastu.“²⁴² Samas lahendis märkis kohus veel, et „minister avaliku elu tegelasena on end ise seadnud üldsuse erilise tähelepanu alla.“²⁴³ Seega peab ta ka arvestama üldsuse kõrgendatud huviga. Riigikohtu otsuses nr 3-2-1-161-05 punktis 15 märkis kolleegium, et „korteriühistu juhatuse esimeest ei saa üksnes tema ameti tõttu lugeda alati avaliku elu tegelaseks. Korteriühistu juhatuse esimehel on kohustused eelkõige korteriühistu ja selle

²³⁸ *op. cit.*, p 14.

²³⁹ EIKo 04.12.2012, 51151/06, *Küchl vs. Austria*; Kriteeriumid eraelu puutumatuse ja sõnavabaduse tasakaalustamisel: *Küchl vs Austria*, analüüs. Arvutivõrgus: https://www.riigiteataja.ee/kohtuteave/kohtulahendi_analyys/7222 (04.06.2013).

²⁴⁰ Inimõiguste kohtu suurkoda vaagis kahes Saksamaa vastu esitatud kaebuses kuulsuste elu kohta artiklite ja fotode avalikustamise õigustatust. <http://www.vm.ee/?q=node/13684>.

²⁴¹ Ernits, M. Põhiõigused, demokraatia, õigusriik. Tartu: Tartu Ülikooli Kirjastus, lk 208-209.

²⁴² RKTko 3-2-1-123-97.

²⁴³ *op. cit.*

liikmete ees ning üksnes oma ametikoha tõttu ei tarvitse ta sattuda üldsuse kõrgendatud tähelepanu alla.”²⁴⁴

EIK on oma otsustes kohaldanud avaliku elu tegelase mõistet lähtudes Euroopa Nõukogu resolutsioonist 1165 (1998)²⁴⁵, mille kohaselt on avaliku elu tegelased isikud, kes teostavad avalikku võimu ja/või on seotud riigi vahendite kasutamisega ning laiemalt öeldes, kõik need, kes mängivad rolli avalikus elus, olgu poliitikas, majanduses, kunstis, sotsiaalsfääris, spordis vms. Siinjuures väärrib tunnustamist, et nende põhimõtete alusel on avaliku elu tegelase mõiste avatud ka Eesti ajakirjanduseetika koodeksis, mille punkt 1.6. sätestab, et „poliitilist ja majanduslikku võimu ning avalikkusele olulist informatsiooni valdavaid inimesi käsitleb ajakirjandus avaliku elu tegelastena, kelle tegevuse üle on ajakirjanduse tavalisest suurem tähelepanu ja kriitika õigustatud. Samuti käsitleb ajakirjandus avaliku elu tegelastena neid, kes teenivad elatist enda isiku või loomingu eksponeerimisega“.²⁴⁶

Lähtudes EIK lahenditest, võib väita, et teatud olukordades võib isiku kategoriseerida avaliku elu tegelase alla ka juhul, kui ta seda oma ameti või muidu igapäevase tegevusega seoses ei ole, nt tõsise kuriteo sooritamise korral; olukorras kus isiku roll ühiskonnas äratav ajutiselt avalikkuse tähelepanu; kui isik astub avaliku elu tegelase koju.

Väärtusotsustust tehes tuleb arvestada, et kuigi avaliku elu tegelaste õigus otsustada oma kujutise kasutamise üle on piiratum kui nõ tavaliste inimestel, võib isegi öelda, et neil on talumiskohustus, siis ka avaliku elu tegelastel on õigus eraelule. Põhjendatud pole fotode avaldamine ainult meelelahutuslikul eesmärgil olukorras, kus isik eeldab, et tal on põhjendatud ootus privaatsusele. Samuti ei ole lubatav isikute pidev ahistamine ja provotseerimine fotode saamiseks.

Tavaliste inimeste kujutise kasutamise puhul tuleb arvestada, et foto või video avaldamisel võib olla oluliselt tõsisem tagajärg kui avaliku elu tegelaste puhul. Kui isik on oma kujutise kaudu identifitseeritav, siis seda enam muuta ei saa ning arvestades tänapäevast tehnoloogiat võib kord avaldatud pilt Internetis ringlema jääda. Samuti on põhjendamatult eeldada, et kui isik on korra meediaga koostööd teinud, siis see tähendab automaatselt nõusolekut ka tulevikus isiku kujutise kasutamisel.

²⁴⁴ RKTKo 3-2-1-161-05 p 15.

²⁴⁵ Euroopa Nõukogu resolutsioon 1165 (1998). Arvutivõrgus: <http://assembly.coe.int/Main.asp?link=/Documents/AdoptedText/ta98/ERES1165.htm> (02.05.2013).

²⁴⁶ Eesti ajakirjanduseetika koodeks, p 1.6.

3.1.2. Deliktikoosseis VÕS § 1045 lg 1 p 7 ja VÕS § 1045 lg 3 alusel

VÕS § 1045 lg 1 p 7 sätestab, et kahju tekitamine on õigusvastane eelkõige siis, kui see tekitati seadusest tulenevat kohustust rikkuva käitumisega. VÕS § 1045 lg 3 omakorda sätestab, et seadusest tuleneva kohustuse rikkumisega kahju tekitamine ei ole õigusevastane, kui kahju tekitaja poolt rikutud sätte eesmärk ei olnud kannatanu kaitsmine sellise kahju tekkimise eest.

Võlaõigusseaduse kommentaarides on rõhutatud, et kui isik valib kujutisõiguse rikkumise puhul kohtusse pöördumisel hagi aluseks VÕS § 1045 lg 1 p 7 (ja lg 3), on hageja kohustus tõendada, et kostja tegu oli õigusvastane, sest rikutud on kostjale seaduses sätestatud kohustust. Sellise asjaolu tõendamiseks tuleb „igal konkreetsel juhul tuvastada rikutud sätte kaitse-eesmärk st selgitada, kas kannatanu kaitsmine ja temal tekkinud kahju ärahoidmine oli kostja poolt rikutud lepinguvälist kohustust ette nägeva sätte ehk kaitsenormi eesmärgiks.“²⁴⁷ Õigusvastasuse üheks eelduseks siinkohal on, et kostja on rikkunud seaduses sätestatud tegutsemise kohustust ehk deliktiõiguslikku kaitsenormi.²⁴⁸

Kujutise kasutamise puhul on kaitsenormid sätestatud näiteks isikuandmete kaitse seaduse § 11 lg-s 2, mis sätestab, et isikuandmeid võib ilma andmesubjekti nõusolekuta ajakirjanduslikul eesmärgil töödelda ja avalikustada meedias, kui selleks on ülekaalukas avalik huvi ning see on kooskõlas ajakirjanduseetika põhimõtetega. Andmete avalikustamine ei tohi ülemääraselt kahjustada andmesubjekti õigusi.

Samuti on kaitsenormiks IKS § 11 lg 3, mille kohaselt on andmesubjektil õigus igal ajal nõuda isikuandmete avalikustajalt isikuandmete avalikustamise lõpetamist, välja arvatud juhul, kui avalikustamine toimub seaduse alusel või kooskõlas käesoleva paragrahvi lõikega 2 ning andmete jätkuv avalikustamine ei kahjusta ülemääraselt andmesubjekti õigusi. Isikuandmete avalikustajalt ei saa nõuda avalikustamise lõpetamist selliste andmekandjate suhtes, mille üle andmete avalikustajal puudub nõude esitamise ajal kontroll.

Nimetatud kaitsenormide puhul on kohustatud isikuks esimesel juhul ajakirjanduslikul eesmärgil isikuandmete töötleja ja avaldaja ning teisel juhul isikuandmete avaldaja.

²⁴⁷ *op. cit*

²⁴⁸ T. Tampuu, lk 185.

Õigustatud isikuks on andesubjekt, ehk isik kelle kujutist töödeldakse ja avalikustatakse. Nagu märgitud käesoleva töö punktis 2.1. on nende normide kaitse-eesmärk isikuandmete kaitse, millele on rõhutatud nii direktiivis 95/46/EÜ kui ka direktiivi alusel koostatud isikuandmete kaitse seaduses.

Selleks, et tuvastada IKS § 11 lg 2 alusel, et isiku kujutise avaldamine ei kahjustaks ülemääraselt andmesubjekti õigusi peab seletuskirja kohaselt „meediaväljaande toimetuse igal üksikjuhtumil eraldi hindama, kas avalik huvi üldsust huvitavate isikuandmete, sh fotode avalikustamiseks on niivõrd oluline, et kaalub üles andmesubjekti ja teiste isikute õiguste kaitse vajaduse.“²⁴⁹ Avalikustamist võib näiteks jaatada avaliku elu tegelaste puhul. Seejuures tähendab ülekaalukas avalik huvi eeskätt seda, et „ilma nõusolekuta ei või meedias kajastada sellist isikut või isikuga seotud sündmust, kelle või mille vastu avalik huvi puudub. Eelkõige on avalik huvi avaliku elu tegelaste ja nendega seotud sündmuste vastu, kes on pidanud juba arvestama sellega, et nende vastu on kõrgendatud avalikkuse tähelepanu. Samuti peab kooskõlastamine olema kooskõlas heade kommete ja ajakirjanduseetika põhimõtetega.“²⁵⁰

Oluline on rõhutada, et kuna eelpool tuvastatud kaitsenormide eesmärgiks on isikuandmete kaitse, tuleb õigusvastasuse tuvastamisel täiendavalt kohaldada VÕS §-i 1046, mille kohaselt tuleb rikkumise õigusvastasus tuvastada väärtusotsusega, järgides eelmises punktis toodud EIK poolt väljakujundatud põhimõtteid.

3.1.3. Deliktikoosseis VÕS § 1045 lg 1 p 8 alusel

VÕS § 1045 lg 1 p 8 kohaselt on kahju tekitamine õigusvastane eelkõige siis, kui see tekitati heade kommete vastase tahtliku käitumisega.

Heade kommete vastaseks kujutise kasutamise juhuks võib olla näiteks ebaadekvaatses olekus isikust fotode avaldamine või talle eetria ja andmine; samuti isiku pildi sellisel viisil töötlemine, et see naeruvääristab isikut. Ka siinjuhul taandub otsuse tegemine lõpuks väärtusotsusele.

Nagu märgitud ka käesoleva töö alapunktis 2.1. märgitud, tuleb isegi juhul, kui isiku õigust kujutisele rikuti seoses kaitsenormi rikkumisega või heade kommete vastase tegemisega, tuleb

²⁴⁹ SE 1026 seletuskiri, lk 11.

²⁵⁰ *op. cit.*

otsus teha väärtusotsustuse teel, sest lähtudes IKS-i normidest on kaitse-eesmärgiks isiklike õiguste kaitse. Avalikustamise puhul on EIK välja töötanud põhimõtted, mille alusel teha kõige adekvaatsem väärtusotsus – iga üksikjuhtumit tuleks kaaluda järgmistest aspektidest: 1) avaldatud materjali tähtsus avalikkusele; 2) kas isik on avalikkusele tuntud ning avaldatud materjali sisu; 3) puudutatud isiku eelnev käitumine; 4) materjali saamise viis; 5) materjali avalikustamise vorm ja selle tagajärjed.²⁵¹

3.2. Seadusest tulenev õigustus isiku kujutist kasutada ilma isiku nõusolekuta

Alljärgnevas osas on vaatluse all selline õigusvastasust välistav asjaolu nagu isikust kujutise kasutamine ilma nõusolekuta kuid seaduse alusel.

Nagu märgitud ka käesoleva töö punktis 2.2. sätestab IKS kaamerate kasutamise osas neli juhtu, mil nõusolekut vaja ei ole:

- 1) videosalvestamine füüsilise isiku poolt isiklikul otstarbel;
- 2) ajakirjanduslikul eesmärgil, kui esineb ülekaalukas avalik huvi inimese andmete avalikustamiseks ning inimese õigusi ei kahjustata ülemääraselt (IKS § 11 lg 2).
- 3) avalikustamise eesmärgil videosalvestamine avalikus kohas ning avalikel üritustel (IKS § 11 lg 8);
- 4) jälgimisseadmete kasutamine isikute või vara kaitseks (IKS § 14 lg 3).²⁵²

Nagu märgitud käesoleva töö punktis 2.2., tuleneb IKS § 2 lg 1 p 1 põhimõte, et isikuandmete kaitse seadust ei kohaldada, kui isikuandmeid töötleb füüsiline isik isiklikul otstarbel. Juhendis on sellele viidatud kui „isikliku otstarbe erandile“²⁵³. Kui isik filmib või pildistab avalikus kohas teisi isikuid eesmärgiga salvestised hiljem avaldada, peab ta arvestama, et tema tegevusele kohaldub IKS § 11 lg 8. Levinuim isiklik otstarve on inimeste, sündmuste jäädvustamine endale mälestuseks, kuid kui inimene soovib jäädvustatut näiteks sõpradega jagada, tuleb arvestada, et pilte, videoid sõpradest võib jagada nende samade sõpradega, kes on jäädvustusel.²⁵⁴

²⁵¹ Kriteeriumid eraelu puutumatuse ja sõnavabaduse tasakaalustamisel: Küchl vs Austria, analüüs. Arvutivõrgus: https://www.riigiteataja.ee/kohtuteave/kohtulahendi_analyys/7222 (04.06.2013).

²⁵² Juhend kaamerate kasutamise kohta, lk 5.

²⁵³ *op. cit.*, lk 6

²⁵⁴ *op. cit.*

Jäädvustuse üleslaadimisel Interneti tuleb olla hoolikas, sest võib kaduda kontroll, kes pääsevad andmetele ligi.²⁵⁵

IKS § 11 lg 2 kohaselt võib isikuandmeid ilma andmesubjekti nõusolekuta ajakirjanduslikul eesmärgil töödelda ja avalikustada meedias, kui selleks on ülekaalukas avalik huvi ning see on kooskõlas ajakirjanduseetika põhimõtetega. Andmete avalikustamine ei tohi ülemääraselt kahjustada andmesubjekti õigusi.

Lähtudes normi sõnastusest, on oluline märkida, et avalikustamise seaduspärasuseks peavad esinema kõik kolm tingimust: 1) avalikustamiseks on ülekaalukas avalik huvi; 2) avalikustamine on kooskõlas heade kommete ja ajakirjanduseetika põhimõtetega; 3) avalikustamine ei kahjusta andmesubjekti õigusi ülemäära.²⁵⁶

Juhendis on täpsustatud, et „ajakirjandus ei ole seotud vaid professionaalse meediaga. Oluline on, kas avaldatul on ajakirjanduslik eesmärk või mitte, sõltumata sellest, kes ja millises vormis midagi avaldas.“²⁵⁷

Seletuskirja IKS §-i 11 selgitavas osas on märgitud järgmist: „ülekaalukas avalik huvi tähendab eeskätt seda, et ilma nõusolekuta ei või meedias kajastada sellist isikut või isikuga seotud sündmust, kelle või mille vastu avalik huvi puudub. Eelkõige on avalik huvi avaliku elu tegelaste ja nendega seotud sündmuste vastu, kes on pidanud juba arvestama sellega, et nende vastu on kõrgendatud avalikkuse tähelepanu. Samuti peab kooskõlastamine olema kooskõlas heade kommete ja ajakirjanduseetika põhimõtetega. Viimased tulenevad peamiselt Eesti Ajalehtede Liidu koostatud Eesti ajakirjanduseetika koodeksist ning selles valdkonnas üldiselt omaks võetud rahvusvahelised printsiipidest. Kõige selle juures jääb kehtima nõue, et isikuandmete avalikustamine meedias kajastamise teel ei tohi ülemääraselt andmesubjekti õigusi rikkuda. See tähendab, et igal üksikjuhtumil ja igasuguste andmete puhul peab meediaväljaande toimetuse eraldi hindama, kas avalik huvi üldsust huvitavate isikuandmete (nt avaliku elu tegelaste andmete) avalikustamiseks on niivõrd oluline, et kaalub üles andmesubjekti ja teiste isikute õiguste kaitse vajaduse. Ka andmete avalikustamisel tuleb lähtuda isikuandmete töötlemise üldistest põhimõtetest (§ 6), sealhulgas eesmärgikohasuse ja minimaalsuse printsiibist. Selle järgi esineb näiteks ministri soodsate kinnisvaratehingute

²⁵⁵ *op. cit.*

²⁵⁶ SE 1026 seletuskiri, lk 11.

²⁵⁷ *op. cit.*

avalikustamise vastu ilmselt piisavalt kaalukas avalik huvi, kuid presidendi lapselapse õppetulemuste kohta sama väita ei saa.²⁵⁸

Juhendis on märgitud, et kuigi õigusrikkumiste kajastamine on üldiselt avalikes huvides, ei pruugi õigusrikkumiste kajastamiseks isikuandmete avalikustamine, sealhulgas võimaliku õigusrikkuja pildi avaldamine, alati olla õigustatud.²⁵⁹

Eesti ajakirjanduseetika koodeksis on seoses avalikustamisega sätestatud eraldi reeglid, millest seoses kujutise avalikustamisega võib välja tuua järgmised punktid. Koodeksi punkt 4.8.: „avaldades materjale õigusrikkumistest, kohtuasjadest ja õnnetustest peab ajakirjanik kaaluma, kas asjaosaliste identifitseerimine on tingimata vajalik ja milliseid kannatusi võib see asjaosalistele põhjustada. Ohvraid ja alaealisi kurjategijaid üldjuhul avalikkuse jaoks ei identifitseerita.“²⁶⁰ Punkt 4.9.: „inimese eraelu puutumatust rikkuvaid materjale avaldatakse vaid juhul, kui avalikkuse huvid kaaluvad üles inimese õiguse privaatsusele.“²⁶¹ Punkt 4.10.: „tsitaatide, fotode, heli- ja videomaterjali kasutamisel originaalist erinevas kontekstis tuleb olla ettevaatlik. Eksitus-ohklik montaaž, samuti heli või pildi moonutus olgu varustatud asjakohase märke või teadustusega.“²⁶² Punkt 4.11.: „Fotod, fotode allkirjad, pealkirjad, juhtlauseid ega saatetutvustused ei või auditooriumi eksitada.“²⁶³

IKS § 11 lg 8: kui seadus ei sätesta teisiti, asendab avalikus kohas toimuva heli- või pildimaterjalina jäädvustamise puhul avalikustamise eesmärgil andmesubjekti nõusolekut tema teavitamine sellises vormis, mis võimaldab tal heli- või pildimaterjali jäädvustamise faktist aru saada ja enda jäädvustamist soovi korral vältida. Teavitamiskohustus ei kehti avalike ürituste puhul, mille avalikustamise eesmärgil jäädvustamist võib mõistlikult eeldada.

Juhendist tuuakse erinevaid näiteid olukordadest ja kohtadest, kus tuleks arvestada, et inimesed ei eelda enda jäädvustamist avalikustamise eesmärgil. Sellise näitena on toodud mets, mis iseenesest on avalik koht, kuid harva eeldaksid inimesed, et keegi võiks neid seal filmida, pildistada avalikustamise eesmärgil. Samuti on juhendis välja toodud, et teatud asutustes, mis kuuluvad avaliku koha mõiste alla, võib inimestel olla kõrgendatud ootus oma privaatsuse kaitsele, nt tervishoiuga seotud asutused, pangakontor, aga ka pesupood. Sellistes

²⁵⁸ *op. cit.*

²⁵⁹ Juhend kaamerate kasutamise kohta, lk 15.

²⁶⁰ Eesti ajakirjanduseetika koodeks, p 4.8.

²⁶¹ *op. cit.*, 4.9.

²⁶² *op. cit.*, 4.10.

²⁶³ *op. cit.*, 4.11.

kohtades peaks avalikustamise eesmärgil toimuva jäädvustama korraldama selliselt, et isikutel oleks reaalselt võimalik vältida enda kujutise jäädvustamist.²⁶⁴

Juhend viitab, et isegi kui isikule on loodud võimalus mitte jääda kaamera vaatevälja, võib esineda olukordi, millal on praktiliselt võimatu salvestisele jäämist vältida. Näiteks kui on tegemist olulise kohtumisega kindlal ajal ja kohas – sellisel juhul peaks isik loobuma oma planeeritud kohtumisest ainult sellepärast, et ta ei taha, et tema kujutist jäädvustataks avalikustamise eesmärgil. Salvestisele jäämise vältimine ei pruugi võimalik olla ka tööülesandeid täitval ametnikul või olukorras kui jäädvustamine avalikkuse eesmärgil toimub ühistranspordis – tegemist on siiski piiratud alaga ning kui isik ei soovi oma kujutise jäädvustamist ja võimalikku avalikustamist, on ta põhimõtteliselt sunnitud sõidukilt maha minema.²⁶⁵

Avaliku koha mõiste on defineeritud korrakaitse seaduse §-s 54, mis sätestab, et avalik koht on määratlemata isikute ringile kasutamiseks antud või määratlemata isikute ringi kasutuses olev maa-ala, ehitis, ruum või selle osa, samuti ühissõiduk.

Korrakaitse seaduse eelnõu seletuskirjas on avatud eeltoodud paragrahvis toodud mõisted. „Määratlemata isikute ringi kuuluvad isikud ei ole nimeliselt või muude individualiseeritud tunnuste alusel üheselt identifitseeritavad. Näiteks on määratlemata isikute ringiga tegemist kinoseansi küllastajate näol – igal isikul on võimalik soovi korral lunastada endale kinopilet. Teistsugune on olukord nt nimeliste kutsetega ballil – sel juhul on ballil osalevate isikute ring üheselt määratletav. Korruselamu lukustatavasse trepikotta on sissepääs ainult võtit omavatel isikutel, seega on ka siin tegemist üheselt kindlaksmääratava isikute ringiga, see, et trepikotta võib pääseda (nt võtit omava isiku poolt lubatuna) ka kolmanda isikuid, ei muuda koha kasutusotstarvet, Paljude kohtade kasutusotstarve ja sellest tulenevalt nende avalikuks kohaks olek või mitteolek on ajas muutuv (nt avalikult kasutatav restoran – reserveeritud restoran). Koht kujutab endast maa-ala, hoonet, rajatist, ruumi või osa sellest, samuti ühissõidukit, mille omanik või valdaja on andnud määratlemata isikute ringile kasutamiseks või mis on tegelikkuses avalikult kasutatav. Nii võib iga kinnisasja omanik anda oma kinnisasja avalikku kasutusse oma tahet otseselt väljendades. Avalik koht on ka selline koht, mille omaniku selge tahe seda avalikuks kasutamiseks anda ei ole tuvastatav, kuid mis on faktiliselt avalikus kasutuses, nt tähiste ja tõketeta eraisikule kuuluv maatükk, mida avalikkus kasutab. Avalikeks

²⁶⁴ Juhend kaamerate kasutamise kohta, lk 9.

²⁶⁵ *op. cit.*

kohtadeks on eelkõige avalikud teed, väljakud, pargid, avalikud supelrannad, kasutamiseks avatud metsaalad, kalmistud, ametiasutuste hooned, kaubandus- ja teenindushooned jne.²⁶⁶

Üks peamisi probleeme seose suhtelise vabadusega filmida ja pildistada avalikes kohtades on olukord, kui inimesel ei ole reaalselt võimalik salvestisele jäämist vältida.²⁶⁷ Seoses sellega on S. Tammer märkinud, et „IKS § 11 lg 8 sõnastus viitab pigem sellele, et tegemist on eeldusega, et eksisteerib nõusolek. Sellise eeldusliku nõusoleku saab isik alati murda, s.t keelata enda kujutise avalikustamise IKS § 12 lg 7 alusel, seda isegi filmimise ajal.“²⁶⁸ Kui isegi peale keeldumist otsustatakse salvestis avaldada, tuleb isiku kujutist töödelda selliselt, et ta ei oleks tuvastatav.²⁶⁹

IKS § 14 lg 3: Isikute või vara kaitseks võib isikuandmeid edastavat või salvestavat jälgimisseadmestikku kasutada üksnes juhul, kui sellega ei kahjustata ülemääraselt andmesubjekti õigustatud huve ning kogutavaid andmeid kasutatakse ainult nende kogumise eemärgist lähtuvalt. Andmesubjekti nõusolekut asendab sellise andmetöötamise korral jälgimisseadmestiku kasutamise fakti ning andmete töötleja nime ja kontaktandmete piisavalt selge teatavakstegemine. Nõue ei laiene jälgimisseadmestiku kasutamisele riigiasutuse poolt seaduses sätestatud alustel ja korras.

Tuleb rõhutada, et seaduspärane on siiski selline isikute ja vara kaitseks kaamerate kasutamine kus salvestunud andmeid kasutatakse eesmärgipäraselt, seega pole lubatud salvestunud andmete avalikustamine näiteks meelelahutuslikul eesmärgil.

Samuti võib välja tuua IKS § 14 lg 1 p 4, mille kohaselt on isikuandmete töötlemine lubatud andmesubjekti nõusolekuta, kui isikuandmeid töödeldakse andmesubjektiga sõlmitud lepingu täitmiseks või lepingu täitmise tagamiseks, välja arvatud delikaatsete isikuandmete töötlemine.

Juhendis on sellise olukorra näitena toodud salvestamine koolituse raames, kui üks osa koolitusest on ka videotreening. Koolituse raames salvestamiseks ei ole sellisel juhul vaja

²⁶⁶ Korrakaitseaduse eelnõu (SE 49) seletuskiri. Justiitsministeerium. *sine anno*, lk 85.

²⁶⁷ Juhend kaamerate kasutamise kohta, lk 9.

²⁶⁸ S. Tammer, lk 655.

²⁶⁹ S. Tammer lk 659.

täiendavat nõusolekut võtta, kuid kui koolitaja soovib salvestist näidata ka järgnevatel koolitustel teistele osalejatele, on vaja isiku nõusolekut.²⁷⁰

Lähtudes eelnevast võib seadusest tulenev õigustus isiku kujutist avalikustada ilma nõusolekuta näiteks siis kui esineb oluline avalik huvi, mis kaalub üles isiku õiguse mitte lubada avalikustamist. IKS-ist tulenevalt ei ole isiku nõusolekut vaja kui jäädvustamine toimub avalikus kohas avalikustamise eesmärgil.

3.3. Isiku nõusolekust tulenev õigustus temast tehtud kujutist kasutada

Alljärgnevas punktis tuleb käsitleda selline õigusvastasust välistav asjaolu nagu isiku nõusolek kujutise kasutamiseks.

VÕS § 1045 lg 2 p 2 sätestab, et kahju tekitamine ei ole õigusvastane, kui kannatanu nõustus kahju tekitamisega, välja arvatud juhul, kui nõusoleku andmine on vastuolus seaduse või heade kommetega.

Nõusoleku täpsem taust ja olemus on ära toodud käesoleva töö punktis 2.3. ning on kohaldatav ka seoses kujutise kasutamisega. Eelkõige on oluline märkida, et „kannatanu nõusolekut ei käsitada tehinguna või õigustoiminguna.“²⁷¹ See on oluline põhimõte seetõttu, et kui kannatanu teovõimel ei ole tähtsust, ei ole nõusoleku kehtivuse hindamisel rakendatavad ka tehingu tühisust ja tühistamist reguleerivad sätted. Samas ei saa jätta arvestamata, mil määral ja kui õigesti võimaldas kannatanu vaimne ja psüühiline seisund isikul hinnata oma nõusoleku tagajärgi deliktiõiguslikus mõttes. Seejuures rõhutab säte, et tahteavaldus peab siiski olema kooskõlas seaduse ja heade kommetega.²⁷²

Oluline on märkida, et isikuandmete kaitse seaduse eelnõu seletuskiri küll rõhutab, et nõusolekut saab anda ainult teovõimeline isik, ei ole see siiski isikuandmete seaduses sätestatud normina.

Seoses isiku kujutise jäädvustamisega on AKI märkinud, et nõusoleku olemasolu on võimalik tõendada ka videosalvestisega (fotoga) ning soovituslik on videole salvestada ka nõusoleku

²⁷⁰ Juhend kaamerate kasutamise kohta, lk 17.

²⁷¹ T. Tampuu, M. Käerdi. VÕS § 1045/3.10.2.

²⁷² *op. cit.*

küsimine ja nõustumine.²⁷³ Sellele seisukohale viitab ka Riigikohtu otsuse nr 3-2-1-152-09 punkt 11, mille kohaselt „hageja keeld ennast filmida hõlmab loogilise järelduse kaudu ka keeldu endast tehtud filmilõik (avalikult) esitada.“²⁷⁴

IKS § 12 sätestab konkreetsed nõuded mille täitmisel vastab nõusolek seadusele. Eelkõige peab nõusolek tuginema andmesubjekti vabal tahtel. Nõusolek peab olema kirjalik ning selles peavad olema selgelt määratletud andmed, mille töötlemiseks luba antakse. Vaidluse korral eeldatakse, et andmesubjekt ei ole oma isikuandmete töötlemiseks nõusolekut andnud.

IKS § 12 lg 1 kohaselt ei loeta vaikimist või tegevusetust nõusolekuks – seletuskirja järgi „ei ole lubatud panna andmesubjektile kohustust sooritada mingi täiendav toiming selleks, et vältida oma isikuandmete töötlemist.“²⁷⁵

Juhendi kohaselt ei ole aktsepteeritav nõusoleku küsimine olukorras kus andmete töötlemine, sh fotode avalikustamine toimub seaduse alusel, see võib tekitada eksitava olukorra ning luua mulje, et fotode avalikustamise saab lõpetada, kui isik oma nõusoleku tagasi võtab.²⁷⁶

Tuleb märkida, et teatud olukordades on isiku nõusolek asendatav, nimelt sätestab IKS § 11 lg 8, et kui seadus ei sätesta teisiti, asendab avalikus kohas toimuva heli- või pildimaterjalina jäädvustamise puhul avalikustamise eesmärgil andmesubjekti nõusolekut tema teavitamine sellises vormis, mis võimaldab tal heli- või pildimaterjali jäädvustamise faktist aru saada ja enda jäädvustamist soovi korral vältida. Teavitamiskohustus ei kehti avalike ürituste puhul, mille avalikustamise eesmärgil jäädvustamist võib mõistlikult eeldada.

Korrakaitseaduse §-i 54 kohaselt mõistetakse avaliku koha all määratlemata isikute ringile kasutamiseks antud või määratlemata isikute ringi kasutuses olevat maa-ala, ehitis, ruumi või selle osa, samuti ühissõidukit. Seejuures tuleb arvestada, et avalikus kohas võib olla raskendatud salvestisele jäämist vältida, näiteks ühissõidukis, kus salvestamise vältimiseks oleks ainus võimalus sõiduki pealt maha minna. Sellistel juhtudel, kus on oluliselt raskendatud salvestisele jäämise vältimine, tuleks siiski küsida isikult nõusolek.²⁷⁷

²⁷³ Juhend kaamerate kasutamise kohta, lk 19.

²⁷⁴ RKTKo 3-2-1-152-09 p 11.

²⁷⁵ SE 1026 seletuskiri, lk 14.

²⁷⁶ Juhend kaamerate kasutamise kohta, lk 19.

²⁷⁷ *op. cit.*, lk 9.

Selliste avalike üritustena, millel osalemise korral võib avalikustamise eesmärgil jäädvustamist eeldada, on juhendi kohaselt näiteks laulupidu, vabaõhuüritused, avalikud spordiüritused.²⁷⁸

Võib esineda olukordi, kus isiku kujutise avalikustamine on õiguspärane isegi ilma nõuetekohase nõusolekuta; samas tuleb selline asjaolu välja selgitada väärtusotsustuse tegemise teel. Üldjuhul eeldab see, et isiku näol on tegemist avaliku elu tegelasega, või et selle isikuga seotud konkreetne päevasündmus omab avalikkuses olulist tähendust.

²⁷⁸ *op. cit.*, lk 8.

KOKKUVÕTE

Töö eesmärk oli analüüsida deliktiüldkoosseisu ühte elementi – õigusvastasust seoses sellise isikuõiguse rikkumisega nagu kujutisõigus. Kujutisõigus arenes eelkõige koos fotograafia tehnika leiutamise ja arenguga, kui tekkis võimalus igal ühel igal ajal igast asjast pilti teha. Paralleelselt fototehnika arenguga on arenenud ka vajadus tunnustada isikute privaatsust ja piirata kolmandate isikute huvi eraeluliste sündmuste vastu.

Kujutisõigus on osa isiku eneseteostamisõigusest ning kuulub põhiseaduse põhiõiguste kaitsealasse nagu ka õigus privaatsusele. Põhiõiguseks on samas ka sõna- ehk väljendusvabadus ning seoses kujutisõigusega lähevadki enamasti vastuollu just need erinevad põhiõigused.

Võlaõigusseaduse § 1045 lg 1 p 4 sätestab, et kahju tekitamine on õigusvastane eelkõige siis, kui see tekitab kannatanu isikliku õiguse rikkumisega. Isikliku õiguse rikkumiseks on ka isiku kujutise jäädvustamine ja kasutamine, kui selleks puudub seaduslik alus või ei ole isiku nõusolekut. Nimetatud hagiavalduse alusel rikkumise kontrollimisel tuleb alati kohaldada täiendavalt VÕS § 1046, et täiendavalt tuvastada isiklike õiguste kahjustamise õigusvastasus väärtusotsusega. 01.01.2008. a jõustus uus isikuandmete kaitse seadus ning sellest tulenevalt võib isikul olla õigus pöörduda kohtusse kujutisõiguse kaitseks, viidates IKS-is sätestatud võimalike kaitsenormide rikkumisele, VÕS § 1045 lg 1 p 7 ja lg 3 alusel.

Töö eesmärk oli kajastada isiku kujutise lubamatu jäädvustamise ja kasutamise õigusvastasust ehk deliktiüldkoosseisu kohalt keskendus töö ühele koosseisu astmele: õigusvastasus. Selline valik on tehtud eelkõige seoses sellega, et varem sai kujutisõiguse kaitseks kohtusse pöörduda VÕS § 1045 lg 1 p 4 ja VÕS § 1046 alusel, siis 01.01.2008. a jõustus uus isikuandmete kaitse seadus ning sellest tulenevalt võib isikul olla õigus pöörduda kohtusse kujutisõiguse kaitseks, viidates IKS-is sätestatud võimalike kaitsenormide rikkumisele, sellisel juhul oleks hagi aluseks VÕS § 1045 lg 1 p 7 ja lg 3.

Töö peamiseks uurimisküsimuseks oli kas ja millises ulatuses tuleks kaitsenormi puhul kohaldada VÕS §-i 1046. Käsitleti all oli ka kujutisõiguse jäädvustamise ja kasutamisega seotud nõusolek ning sellest tulenevad võimalikud probleemid ning kas vaatamata kehtetule nõusolekule või nõusoleku puudumisele võiks kujutise tegemine ikkagi olla õiguspärane VÕS

§ 1046 alusel tehtava väärtusotsustuse kaudu ja seda ka IKS-is sätestatud kaitsenormi rikkumise korral.

Väärtusotsustuse tegemisel tuleb eeskuju võtta Euroopa Inimõiguste Kohtu praktika põhjal välja kujunenud seisukohtadest, nt kujutise avalikustamise puhul tuleks tähelepanu pöörata järgmiste asjaolude kaalumisele: 1) avaldatud materjali tähtsus avalikkusele; 2) kas isik on avalikkusele tuntud ning avaldatud materjali sisu; 3) puudutatud isiku eelnev käitumine; 4) materjali saamise viis; 5) materjali avalikustamise vorm ja selle tagajärjed.²⁷⁹

Seejuures tuleb arvestada, et ka avaliku elu tegelasel on õigus oma kujutise kaitsele kui tegemist on puhtalt eraelulise situatsiooniga ning fotode tegemine ja avalikustamise eesmärk oleks ainult meelelahutuslik.

Üks olulisemaid tulemusi käesolevas töös on, et isegi kui nõude aluseks VÕS § 1045 lg 1 p 7 ja lg 3, ehk kui kujutisõiguse rikkumisel tuginetakse IKS-is sätestatud kaitsenormi rikkumisele tuleb välja selgitada kaitse-normi eesmärk, milleks IKS-is olevate kaitsenormide puhul on isiklike õiguste kaitse. Seega tuleb otsuse tegemisel kohaldada VÕS § 1046 ning langetada väärtusotsus, kaaludes erinevaid poolte huve.

Teiseks selgus, et isegi kui isiku kujutist jäädvustatakse või kasutatakse, avalikustatakse ilma isiku nõusolekuta, ei tähenda see automaatselt, et kujutise kasutamine oleks õigusvastane. ilma nõusolekuta kujutise kasutamise või tingida oluline avalikkuse huvi, ka sel juhul tuleb teha väärtusotsus erinevate huvide vahel.

Kolmandaks olen seisukohal, et õigusselguse huvides tuleks IKS-i sisse viia säte, mis kajastaks täpsemalt piiratud teovõimega isiku nõusolekut. Hetkel on olukord, et nii IKS-i seletuskirjas kui ka AKI poolt välja antud juhendites viidatakse, et piiratud teovõimega isiku eest peaks nõusoleku andma eestkostja, kuid seaduses seda sätestatud ei ole, selline olukord tekitab põhjendamatult segadust.

Seoses tehnoloogia ja uue meedia arenguga on deliktiüldkoosseisu ühe elemendi – õigusvastasus seoses isikuõiguse rikkumisega nagu kujutisõiguse teema kujunemas ka

²⁷⁹ Kriteeriumid eraelu puutumatuse ja sõnavabaduse tasakaalustamisel: Küchl vs Austria, analüüs. Arvutivõrgus: https://www.riigiteataja.ee/kohtuteave/kohtulahendi_analys/7222 (04.06.2013).

lähitulevikus aktuaalseks, mistõttu vajab see valdkond kindlasti uusi uuringuid, käsitusi ja põnevaid kohtupraktikaid.

SUMMARY

Topic: Unlawfulness of the Unwanted Recording and Use of a Person's Image

There has been only one case in Estonia where a court case was filed in relation to image rights protection and that litigation also reached Supreme Court. However, when researching the judicial decisions reached by the European Court of Human Rights, it becomes clear that people in other countries are seeking court protection for their image rights more often. Does this provide ground for concluding that there are no violations against image rights in Estonia and there are more or such breaches elsewhere in Europe? Definitely not so, in Estonia there is the highest number of court filings related to personality rights due to defamation by the activities of media enterprises.

On the other hand, the fact that people are not always satisfied with how their image has been used in media can be exemplified by the decisions by Estonian Press Council where they have repeatedly condemned the violation against image rights. According to the Estonian Press Ethics Code it is possible, extrajudicially, to use one's right of reply in order to protect one's rights and require that corrections be made and published about the incorrect information published previously. Upon using an image, it must be taken into account that it is impossible to refute the unjustified use of a person's image. The present paper does not aim at analyzing the different reasons, e.g. social and economic, why people do not file a court case in Estonia upon violation against their image rights.

The aim of the present paper is to reflect upon the unlawfulness of the unwanted recording and use of a person's image, or, from the perspective of the necessary elements of the offence, the present paper concentrates on one level of the necessary elements: unlawfulness. That type of selection was made primarily due to the fact that earlier it was possible to file for a court case for the protection of one's image rights on the basis of Law of Obligations Act (thereinafter also as LOA) § 1045 subsection 1 clause 4 and LOA § 1046, then on January 1, 2008 a new Personal Data Protection Act (thereinafter also as PDPA) took force and proceeding from that a person may be entitled to file for court proceedings in order to protect their image rights referring to the violation of the possible protection standards provided by the PDPA, in which case the cause of action would be LOA § 1045 subsection 1 clause 7 and subsection 3.

The present thesis discusses if at all, and to what extent the LAO § 1046 should be applied in the case of protection standards.

The paper also covers the agreement related to the recording and use of the image rights and the possible problems that might arise proceeding from it, and if, despite the invalid agreement or the lack of agreement the recording of the image could still be lawful according to the value decision based on LOA § 1046 and that also when violating the protection standards provided by PDPA.

A person may file for a court case with alternative claims as well. The difference primarily concerns the compensatory allowance to be claimed. In the case of moral rights it is possible to claim non-patrimonial damage, and as material damage the expenses caused and the damage caused by the decrease of income or the decrease in future economic possibilities. In the case of the violation against the protection standards it is possible to claim, for example, the compensatory allowances for pure economic damage. It is also only possible to demand to stop the use of an image on the basis of LOA § 1045 subsection 1 clause 4 and § 1046 according to LOA § 1055 provisions.

The present thesis has significantly focused on the protection of personal data as well, since an image of a person is today considered to belong among personal data. The collection, preservation, use and publication of personal data may bring along direct consequences to the inviolability of one's private life, which, in its turn may prejudice the person's rights and create the need for the application of compensatory allowances proceeding from civil offences. The regulations related to personal data are reflected upon both on the level of the Community Law and national level. It may first seem surprising because while speaking about personal data, most people associate it with such data as a person's name, personal identification code and, for example, residential data. However, the definition of personal data today is significantly broader, and such characteristics as a person's image and voice are also included in the list of personal data, i.e. personal data is considered to be any kind of information concerning an identified or identifiable physical person.

The possibilities for recording a person's image, and the use of the recording are ever easier and more extensive due to the technological developments of the 20th century. That is why it is important to pay attention to the fact that a person's image (and personal data on the whole) should not be used in a way that would prejudice the person's right too much, the person must

have the right to decide about their personal data and know the limits when their decision may be restricted.

Thus it is sensible to accumulate the terminology, rights and obligations related to personal data into one general regulation. On the level of the European Union there is the Directive 95/46/EC of the European Parliament and Council, October 24, 1995 serving that purpose, concerning the protection of private individuals while processing personal data and concerning the free movement of such data (thereinafter also as Directive). The predecessor of this Directive was the Convention for the Protection of Individuals with Regard to Automatic Processing of Personal Data by the European Council in 1981 that took force in 1985. Personal Data Protection Act has been passed in Estonia on the basis of the Directive 95/46/EC. Considering the generality of the Directive, the implementation of the Directive on the national level may not go smoothly. European Court of Justice has had to interpret the Directive on several occasions on the basis of the appeals related to preliminary ruling.

The section 28 of the Directive provides that each member state appoints one or many state organizations in order to carry out surveillance in their territory regarding the implementation of the provisions passed according to the Directive. In Estonia such kind of an organization according to PDPA § 32 is Data Protection Inspectorate (thereinafter also as DPI). The duties of the DPI, among other things are providing guidelines in order to implement the Personal Data Protection Act (PDPA § 33 subsection 1 clause 5). Instructions related to the use of camera, issued April 09, 2013, is an important guideline concerning the present topic, the aim of which is to try and make it understandable how can the cameras be used so that it would be in accordance with the requirements of the Personal Data Protection Act.

In relation to the topic of the present MA thesis the PDPA has major impact on private law in the following aspects:

- 1) terminology building;
- 2) lawful regulations of making and using images, which primarily has public law meanings, however, through LOA § 1045 subsection 2 clauses 1 and 2 also influences private law,
- 3) providing protection standards proceeding from offences in civil law (LOA § 1045 subsection 1 clause 7 and subsection 3);
- 4) identification of unlawfulness with value decision (LOA § 1045 subsection 1 clause 4 and § 1046).

The aim of the Personal Data Protection Act is to regulate primarily the measures for protecting the rights of private individuals (incl. the right for inviolability of private life) and the exceptions and restrictions related to it. The publication of certain information, including the information containing personal data by the persons performing public duties on behalf of public interest is primarily regulated by Public Information Act. Personal Data Protection Act provides general grounds for lawful processing of personal data and a person's possibilities to file complaints and claims for compensatory allowances in order to restore their damaged rights.

The image of a person is first of all a moral right and so absolute legal rights upon which unlawfulness is assumed. At the same time, the assumption of unlawfulness related to the image may also be related to the violation against protection standards.

Upon violation against the image rights it is usually necessary to make the value decision considering to two main: a person's right to free self-realization and private life, and freedom of speech and expression.

The paper has thoroughly discussed the decisions by the European Court of Human Rights related to image rights. The decisions made by the European Court of Human Rights serve as models on the national level for making value decisions.

For example, the European Court of Human Rights has developed aspects that must be considered when the permissibility of the publication of photos is being disputed: 1) the importance of the published material to the public; 2) if the person is known to the public and the content of the published material; 3) prior conduct of the person in question; 4) the method of obtaining the material; 5) the form of publishing the material and its consequences.

Whereas it must be taken into account that even social figures have the right for their image protection when it concerns a purely private life situation and the purpose of making and publishing the photos would have been mere entertainment.

One of the most important results in the present paper is that even if the claim has been submitted on the basis of LOA § 1045 subsection 1 clause 7 and subsection 3, or, if, upon the violation against image right dispute is based on the violation against protection standards provided by PDPA, it is necessary to find out the purpose of protection standard which is, in

the case the protection standards provided by the PDPA, the protection of moral rights. Thus, it is necessary to apply LOA § 1046 and make a value decision weighing the interests of the parties.

Secondly, it came out that even if a person's image is recorded or used, published without the agreement by the person, it does not automatically mean that the use of the image would be unlawful. The use of the image without agreement may have been triggered by extensive public interest, even in such a case the value decision must be made considering different interests.

Thirdly, I maintain that in the interests of legal clarity the PDPA should make an amendment in the form of a provision that would detail more clearly the agreement by people of restricted active legal capacity. At the moment the situation is such that both PDPA letter of explanation and the instructions issued by DPI refer that a guardian should give the agreement on behalf of the person of restricted active legal capacity, however, it has not been provided by the relevant Act and such a state of matters causes unnecessary confusion.

KASUTATUD LÜHENDID

AKI – Andmekaitse Inspektsioon

Artikkel 29 tööühm – tööühm üksikisikute kaitseks seoses isikuandmete töötlemisega.

Direktiiv – Euroopa Parlamendi ja nõukogu direktiiv 95/46/EÜ, 24. oktoober 1995, üksikisikute kaitse kohta isikuandmete töötlemisel ja selliste andmete vaba liikumise kohta.

EIK – Euroopa Inimõiguste Kohus

EIÕK – Inimõiguste ja põhivabaduste kaitse konventsioon

IKS – isikuandmete kaitse seadus

Juhend – kaamerate kasutamise juhend

Koodeks – Eesti ajakirjanduseetika koodeks

PS – Eesti Vabariigi põhiseadus

Seletuskiri – isikuandmete kaitse seaduse eelnõu seletuskiri

TsÜS – tsiviilseadustiku üldosa seadus.

VÕS – võlaõigusseadus

KASUTATUD KIRJANDUS

- 1) Abasins, V. My Image is my Property – Personal Image Protection on the Internet. 2012. Arvutivõrgus: <http://ssrn.com/abstract=2082321> (01.05.2013).
- 2) Bar von, C. (koost). Non-contractual liability arising out of damage caused to another (PEL Liab. Dam.). Principles of European Law. Study Group on a European Civil Code, vol 7. [New York]: Oxford University Press, 2009.
- 3) Basil S. Markesinis. Protecting Privacy: The Clifford Chance Lectures. - Vol. 4, 1999.
- 4) Bassewitz von, K. Hard Times for Paparazzi: Two Landmark Decisions Concerning Privacy Rights Stir Up the German and English Media. – IIC - international review of intellectual property and competition law, 35(6).
- 5) Ernits, M. Põhiõigused, demokraatia, õigusriik. Tartu: Tartu Ülikooli Kirjastus, 2011.
- 6) Ernits, M. Avalik väljendusvabadus ja demokraatia. – Juridica 2007, nr 3.
- 7) Helling, Anna E. Protection of „Persona“ in the EU and in the US: a Comparative Analysis. University of Georgia School of Law: 2005.
- 8) Lõhmus, U. Kuidas liikmesriigi kohtusüsteem tagab Euroopa Liidu õiguse tõhusa toime? – Juridica 2007, nr 3.

- 9) Madise, Ü. jt. Eesti Vabariigi põhiseadus. Komm vlj. 3. vlj. Tallinn: Juura 2012.
arvutivõrgus: www.pohiseadus.ee (05.05.2013).
- 10) Rohtmets, E ja Kanger, L. Eesti andmekaitse Euroopa Kohtu praktika peeglis. – Riigikogu Toimetised 2012, nr 26.
- 11) Tammer, S. Kujutis kui tegelikult kaitstav õigushüve. – Juridica 2011 nr 9.
- 12) Tampuu, T. Lepinguvälised võlasuhted. Tallinn: Juura 2012.
- 13) Tikk, E ja Nõmper, A. Informatsioon ja õigus. Tallinn: Juura 2007.
- 14) Varul, P. jt (koost). Tsiviilseadustiku üldosa seadus. Komm vlj. Tallinn: Juura 2010.
- 15) Varul, P. jt. Võlaõigusseadus I. Üldosa (§§ 1-207). Komm vlj. Tallinn: Juura 2006.
- 16) Varul, P. jt. Võlaõigusseadus III. 8. ja 10. osa (§-d 619-916 ja 1006-1067). Komm vlj. Tallinn: Juura 2006.
- 17) Viera, J. D. Image as Property. – Image Ethics: The Moral Rights of Subjects in Photographs, Film, and Television. Oxford University Press: 1991.
- 18) Warren, S ja Brandeis, L. The Right to Privacy. – Harvard Law Review Vol IV, 1890
- 19) Wildhaber, L ja Diggelmann, O. Euroopa inimõiguste konventsioon ja eraelu kaitse. – Juridica I/2007.

KASUTATUD ÕIGUSAKTID

- 1) Euroopa Parlamendi ja nõukogu direktiiv 95/46/EÜ, 24. oktoober 1995, üksikisikute kaitse kohta isikuandmete töötlemisel ja selliste andmete vaba liikumise kohta. – EÜT L 281, 23.11.1995, lk 31.
- 2) Isikuandmete automatiseeritud töötlemisel isiku kaitse konventsioon. – RT II 2001, 1, 3.
- 3) Isikuandmete kaitse seadus. – RT I 2007, 24, 127 ... RT I, 30.12.2010, 11.
- 4) Tsiviilseadustiku üldosa seadus. – RT I 2002, 35, 216 ... RT I, 06.12.2010, 12.
- 5) Tsiviilkohtumenetluse seadustik. – RT I 2005, 26, 197 ... RT I, 05.04.2013, 5.
- 6) Inimõiguste ja põhivabaduste kaitse konventsioon. – 04.11.1950 ... RT II 2000, 11, 57.
- 7) Korrakaitse seadus. 23.02.2011 – RT I, 22.03.2011, 4.
- 8) Turvaseadus. – RT I 2003, 68, 461 ... RT I, 25.10.2012, 34.
- 9) Eesti Vabariigi põhiseadus. – RT 1992, 26, 349 ... RT I, 27.04.2011, 2.
- 10) Võlaõigusseadus. – RT I 2001, 81, 487 ... RT I 2001, 81, 487.

KASUTATUD KOHTUPRAKTIKA

- 1) RKTKo 3-2-1-152-09
- 2) RKTKo 3-2-1-17-05
- 3) RKTKo 3-2-1-123-97
- 4) RKTKo 3-2-1-161-05
- 5) RKKKo 3-1-3-13-03
- 6) RKHKo 3-3-1-3-12
- 7) EIKo 7.12.1976, 5493/72, *Handyside vs. Ühendkuningriik*.
- 8) EIKo 26.01.1995, 15225/89, *Friedl vs. Austria*.
- 9) Komisjoni otsus seoses avaldustega nr 32200/96 ja 32201/96
- 10) EIKo 16.07.2009, 34438/04, *Egeland ja Hanseid vs. Norra*.
- 11) EIKo 06.04.2010, 25576/04, *Flinkkilä ja teised vs. Soome*.
- 12) EIKo 24.09.2004, 59320/00, *Von Hannover vs. Saksamaa nr 1*.
- 13) EIKo 28.01.2003, 44647/98, *Peck vs. Ühendkuningriik*.
- 14) EIKo 21.06.2012, 5786/08, *E. S vs. Rootsi*.
- 15) EIKo 04.12.2012, 51151/06, *Küchl vs. Austria*.
- 16) EIKo 07.02.2012, 40660/08 ja 60641/08, *Von Hannover vs. Saksamaa nr 2*.
- 17) EIKo 18.01.2011, 39401/04, *MGN Limited vs. Ühendkuningriik*.
- 18) EIKo 07.02.2012, 39954/08, *Axel Springer AG vs. Saksamaa*.
- 19) EIKo 16.02.2005, 53678/00, *Karhuvaraa ja Iltalehti vs. Soome*.
- 20) EIKo 09.07.2009, 28070/06, *A vs. Norra*.
- 21) EIKo 14.06.2007, 71111/01, *Hachette Filipacchi Associates vs. Prantsusmaa*.
- 22) EIKo 16.12.2010, 24061/04, *Aleksei Ovchinnikov vs. Venemaa*.
- 23) EIKo 19.06.2012, 27306/07, *Krone Verlag GmbH vs. Austria*.
- 24) EK 6.11.2003, C-101/01 – *Lindqvist*.

MUUD ALLIKAD

- 1) Arvamus 15/2011 nõusoleku määratluse kohta. Artikli 29 alusel loodud andmekaitse töörühm. Brüssel: 2011.
- 2) Arvamus 4/2007 isikuandmete mõiste kohta. Artikli 29 alusel loodud andmekaitse töörühm. Brüssel: 2007.
- 3) Avaliku Sõna Nõukogu lahendid <http://www.asn.org.ee/> (02.05.2013).

- 4) Eesti ajakirjanduseetika koodeks. Arvutivõrgus: <http://www.asn.org.ee/> (02.05.2013).
- 5) Eesti keele seletav sõnaraamat. <http://www.eki.ee/dict/ekss/> (02.05.2013).
- 6) Euroopa Nõukogu resolutsioon 1165 (1998)
<http://assembly.coe.int/Main.asp?link=/Documents/AdoptedText/ta98/ERES1165.htm>
- 7) Inimõiguste kohtu suurkoda vaagis kahes Saksamaa vastu esitatud kaebuses kuulsuste elu kohta artiklite ja fotode avaldamise õigustatust. Välisministeerium. Arvutivõrgus:
<http://www.vm.ee/?q=node/13684> (31.05.2013).
- 8) Isikuandmete kaitse seaduse eelnõu (SE 1026) seletuskiri. Justiitsministeerium. Tallinn [2006].
- 9) Juhend kaamerate kasutamise kohta. Andmekaitse Inspektsioon. Tallinn: 2013.
- 10) Korrakaitse seaduse eelnõu (SE 49) seletuskiri. Justiitsministeerium. sine anno, lk 85.
- 11) Kriteeriumid eraelu puutumatuse ja sõnavabaduse tasakaalustamisel: Küchl vs Austria, analüüs. Arvutivõrgus: https://www.riigiteataja.ee/kohtuteave/kohtulahendi_analyys/7222 (04.06.2013)
- 12) Laste õigused ja isikuandmete töötlemine. Andmekaitse Inspektsioon. Tallinn: 2007.
- 13) Memo 13/39. Euroopa Komisjon. Brüssel: 2013. Arvutivõrgus: Arvutivõrgus:
europa.eu/rapid/press-release_MEMO-13-39_et.pdf. (05.05.2013).
- 14) The Editors' Code of Practice. Arvutivõrgus: <http://www.pcc.org.uk/cop/practice.html>

Lihthitsents lõputöö reprodutseerimiseks ja lõputöö üldsusele kättesaadavaks tegemiseks

Mina, Liina Männiste (sünnikuupäev: 05.03.1987)

1. annan Tartu Ülikoolile tasuta loa (lihthitsentsi) enda loodud teose Isiku kujutise lubamatu jäädvustamise ja kasutamise õigusvastasus, mille juhendaja on Tambet Tampuu,
 - 1.1.reprodutseerimiseks säilitamise ja üldsusele kättesaadavaks tegemise eesmärgil, sealhulgas digitaalarhiivi DSpace-is lisamise eesmärgil kuni autoriõiguse kehtivuse tähtaja lõppemiseni;
 - 1.2.üldsusele kättesaadavaks tegemiseks Tartu Ülikooli veebikeskkonna kaudu, sealhulgas digitaalarhiivi DSpace'i kaudu kuni autoriõiguse kehtivuse tähtaja lõppemiseni.
2. olen teadlik, et punktis 1 nimetatud õigused jäävad alles ka autorile.
3. kinnitan, et lihthitsentsi andmisega ei rikuta teiste isikute intellektuaalomandi ega isikuandmete kaitse seadusest tulenevaid õigusi.

Tartus, 10.06.2013. a